

En svensk strategi för hållbar utveckling

– ekonomisk, social och miljömässig

REVIDERING 2004

Regeringens skrivelse

2003/04:129

En svensk strategi för hållbar utveckling

Skr.
2003/04:129

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Stockholm den 15 april 2004

Göran Persson

Lena Sommestad
(Miljödepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

Hållbar utveckling är ett övergripande mål för regeringens politik. Målet gäller för alla politikområden. I skrivelsen redovisar regeringen en revidering av den nationella strategin för hållbar utveckling som presenterades 2002. Strategin omfattar alla dimensioner av hållbar utveckling; ekonomiska, sociala och miljömässiga.

Strategin innehåller en vision för hållbar utveckling i ett längre tidsperspektiv. Vidare har strategin tre utgångspunkter. Den första utgångspunkten är att hållbar utveckling i Sverige endast kan uppnås inom ramen för globalt och regionalt samarbete. Den andra är att hållbar utveckling måste integreras i alla politikområden. Den tredje utgångspunkten är att ytterligare nationella insatser krävs för att långsiktigt värna de kritiska resurser som utgör basen för hållbar utveckling.

Världstoppmötet i Johannesburg 2002 innebar att begreppet hållbar utveckling, med dess ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensioner, blev definitivt erkänt som en överordnad princip för FN:s arbete. Utifrån bl.a. slutsatserna från toppmötet redovisas regeringens prioriteringar inom internationella processer och strategier för hållbar utveckling. Vidare beskrivs det nationella arbetet övergripande ur ett aktörs- och ansvarsperspektiv.

I skrivelsen redovisas också fyra strategiska framtidsfrågor, som kommer att stå i fokus för regeringens politik för hållbar utveckling under mandatperioden. Dessa är:

- Miljödriven tillväxt och välfärd
- En god hälsa – framtidens viktigaste resurs
- En samlad politik för hållbart samhällsbyggande
- Barn- och ungdomspolitik för ett åldrande samhälle

Hållbar utveckling måste integreras i alla politikområden. Regeringen redovisar hur denna integration kan fördjupas och utvecklas inom de åtta kärnområden som presenterades i strategin 2002. Gällande mål och vilka åtgärder regeringen har vidtagit de senaste två åren återges. Pågående och nya åtgärder som regeringen avser att vidta redovisas också. Vidare beskrivs arbetet med vissa styrmedel och verktyg för hållbar utveckling. Slutligen redovisas hur regeringen avser att följa upp och revidera strategin framdeles.

Skr. 2003/04:129

1	Ärendet och dess beredning.....	5
2	Bakgrund – nationell strategi för hållbar utveckling.....	6
3	Vision och utgångspunkter.....	7
3.1	Vision.....	7
3.2	Utgångspunkter.....	8
4	Internationellt arbete för hållbar utveckling.....	9
4.1	En internationellt överenskommen dagordning för hållbar utveckling.....	9
4.2	Huvudfrågor i det fortsatta globala arbetet för hållbar utveckling.....	11
4.3	Starkare förankring på bl.a. regional nivå.....	17
4.4	EU arbetar internt och globalt för att nå en hållbar utveckling.....	20
5	Nationellt, regionalt och lokalt arbete samt institutionella frågor...22	
5.1	Nationellt.....	22
5.2	Regionalt.....	25
5.3	Lokalt.....	26
5.4	Föreningar och organisationer.....	28
5.5	Näringsliv.....	28
5.6	Enskilda.....	28
6	Strategiska framtidsfrågor.....	29
6.1	Inledning.....	29
6.2	Miljödriven tillväxt och välfärd.....	32
6.3	En god hälsa – framtidens viktigaste resurs.....	33
6.4	En samlad politik för hållbart samhällsbyggande.....	34
6.5	Barn- och ungdomspolitik för ett åldrande samhälle.....	35
7	Kärnområden – vidtagna åtgärder och fortsatt arbete.....	37
7.1	Framtidens miljö.....	37
7.1.1	Ekologisk hållbarhet – svenska miljömål.....	38
7.1.2	Naturvården och biologisk mångfald.....	42
7.1.3	Havet.....	45
7.1.4	Giftfri miljö.....	48
7.2	Begränsa klimatförändringarna.....	50
7.3	Befolkning och folkhälsa.....	55
7.3.1	Befolkningsutveckling och hållbara trygghetssystem.....	55
7.3.2	Folkhälsa.....	58
7.3.3	Arbetsliv.....	63
7.3.4	Livsmedel.....	65
7.4	Social sammanhållning, välfärd och trygghet.....	68
7.4.1	Social delaktighet.....	69
7.4.2	Integration och mångfald.....	71
7.4.3	Jämställdhet.....	74
7.4.4	Barns och ungdomars utveckling och delaktighet.....	78
7.4.5	Trygghet från brott.....	81

7.4.6	Kultur	83
7.5	Sysselsättning och lärande i ett kunskapsamhälle	86
7.5.1	Sysselsättning	87
7.5.2	Livslångt lärande	89
7.5.3	Forskning och utveckling	93
7.6	Hållbar ekonomisk tillväxt och konkurrenskraft	95
7.6.1	Hållbar ekonomi	96
7.6.2	Hållbart näringsliv	102
7.6.3	Innovationssystem och tekniköverföring	111
7.6.4	Hållbara konsumtionsmönster	113
7.7	Regional utveckling och regionala förutsättningar	116
7.7.1	Regional utveckling	117
7.7.2	Skogen som resurs	120
7.7.3	Jordbruk, fiske och rennäring	121
7.8	Utveckling av ett hållbart samhällsbyggande	126
7.8.1	Bebyggelsemiljön	127
7.8.2	Energiförsörjning	133
7.8.3	Transportsystem och infrastruktur	135
7.8.4	Ny informationsteknik	137
8	Vissa generella verktyg för hållbar utveckling	140
9	Fortsatt genomförande och uppföljning	146
9.1	Uppföljning	146
9.2	Revidering	148

Bilagor	Förteckning över remissinstanser för Nationalkommitténs för Agenda 21 och Habitat betänkande En hållbar framtid i sikte (SOU 2003:31)	150
---------	---	-----

	Förteckning över remissinstanser för Miljövårdsberedningens betänkande Tänk nytt, tänk hållbart! – dialog och samverkan för hållbar utveckling (SOU 2001:20)	151
--	--	-----

	Förklaringar till förekommande förkortningar	152
--	--	-----

	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 15 april 2004	154
--	--	-----

Hållbar utveckling är ett övergripande mål för regeringens politik. Sedan den 1 januari 2003 stadgas i regeringsformen att det allmänna skall främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer. År 2002 lämnade regeringen till riksdagen skrivelsen Nationell strategi för hållbar utveckling (skr. 2001/02:172, bet. 2001/02: MJU16, rskr. 2001/02:315). Strategin var ett steg i arbetet med att integrera de tre dimensionerna av hållbar utveckling, den ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensionen. I skrivelsen aviserade regeringen att en första revidering skulle göras bl.a. för att beakta slutsatserna från det då kommande världstoppmötet om hållbar utveckling som hölls i Johannesburg 2002.

I skrivelsen Johannesburg – FN:s världstoppmöte om hållbar utveckling (skr. 2002/03:29, bet. 2002/03: MJU01, rskr. 2002/03:178) redovisar och värderar regeringen besluten vid världstoppmötet. Regeringen redogör också för pågående insatser och pekar på utmaningar som förestår.

I november 2002 var Regeringskansliet en av arrangörerna av en nationell konferens, Envisions, som främst behandlade uppföljningen av världstoppmötet men också den nationella strategin för hållbar utveckling. I skrivelsen om Johannesburgsmötet sammanfattas slutsatserna från konferensen.

Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat lämnade i sitt betänkande En hållbar framtid i sikte (SOU 2003:31) ett antal förslag om hur arbetet i Sverige med Agenda 21 och Habitat kan samordnas och utvecklas. Betänkandet har remitterats. En förteckning över remissinstanserna finns i bilaga 1. Remissvaren och en remissammanställning finns tillgängliga i Miljödepartementet (M2003/1159/Hm).

Miljövårdsberedningen (Jo 1968:A) har i sitt betänkande Tänk nytt, tänk hållbart! – dialog och samverkan för hållbar utveckling (SOU 2001:20) presenterat förslag om utveckling av ett ekologiskt hållbart näringsliv. Betänkandet har remitterats. En förteckning över remissinstanserna finns i bilaga 2. Remissvaren och en remissammanställning finns tillgängliga i Miljödepartementet (M2001/1432/Hm).

Naturvårdsverket har på regeringens uppdrag redovisat rapporten På väg mot miljöanpassade produkter (rapport 5225 juli 2002).

Regeringen har också, sedan den nationella strategin presenterades, till riksdagen lämnat flera andra propositioner och skrivelser som behandlar frågor som rör hållbar utveckling:

- Gemensamt ansvar – Sveriges politik för global utveckling (prop. 2002/03:122, bet. 2002/03:UU03, rskr. 2002/03:112),
- Mål för folkhälsan (prop. 2002/03:35, bet. 2002/03:SoU07, rskr. 2002/03:145),
- Jämt och ständigt (skr. 2002/03:140, bet. 2003/04:AU02, rskr. 2003/04:69), och
- Utveckling av den nationella strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter (skr. 2003/04:47).

Regeringen avser också att senare i vår återkomma till riksdagen med en ungdomspolitisk proposition.

I december 2003 inrättade regeringen ett särskilt samordningskansli för hållbar utveckling vid Statsrådsberedningen. Kansliets uppgift är att samordna arbetet med hållbar utveckling i samtliga departement och vara pådrivande i det nationella och internationella arbetet.

Strategin kommer fortlöpande att följas upp och revideras, varvid det nyinrättade kansliet kommer att ha en samordnande roll. Regeringen avser att presentera nästa revidering av strategin under 2006.

Skrivelsen har utarbetats i samarbete med vänsterpartiet.

2 Bakgrund – nationell strategi för hållbar utveckling

Nationell strategi för hållbar utveckling 2002

Sveriges nationella strategi för hållbar utveckling presenterades för första gången för riksdagen i mars 2002, Nationell strategi för hållbar utveckling (skr. 2001/02:172, bet. 2001/02:MJU16, rskr. 2001/02:315). Strategin hade två syften; att uppfylla det internationella åtagandet att presentera en strategi för hållbar utveckling till FN under 2002 samt att ge en avstämning och framåtblick angående arbetet med hållbar utveckling i Sverige. Strategin redovisade även hur arbetet med internationella processer för hållbar utveckling förankras nationellt.

Strategin omfattade alla dimensioner av hållbar utveckling; miljömässiga, sociala – inklusive kulturella – och ekonomiska. Den utgör en sammanfattning av mål, strategier och åtgärder som återspeglas i den förda politiken.

I skrivelsen redovisades de strategiska kärnområden som regeringen lyfter fram som viktiga i det fortsatta arbetet med hållbar utveckling. Kärnområden och mål relaterar till regeringens olika politikområden.

För att uppnå de uppställda målen behövs effektiva styrmedel för genomförande, indikatorer för uppföljning och, inte minst, ett brett deltagande från hela samhället. Arbetet för en hållbar utveckling skall ses som en långsiktig och fortlöpande process. Den strategi som presenterades 2002 skall ses som ett första steg till ett mer samlat och systematiskt arbete för en hållbar utveckling.

Föreliggande skrivelse

Föreliggande skrivelse utgör den första revideringen av strategin från 2002. Revideringen sker främst med utgångspunkt från resultaten av världstoppmötet i Johannesburg 2002 men också med hänsyn till andra händelser sedan den första strategin lades, bl.a. inom EU:s strategi för hållbar utveckling och den s.k. Lissabonprocessen.

Strategin inleds med en vision och utgångspunkter i kapitel 3. Det internationella arbetet för hållbar utveckling redovisas i kapitel 4. Här beskrivs prioriteringarna inom internationella processer och strategier för hållbar utveckling. Internationella åtaganden fångas även upp i övriga delar av strategin integrerat inom respektive sakområde. Därefter behandlas det nationella arbetet övergripande ur ett aktörs- och ansvarsperspektiv, kapitel 5. I kapitel 6 beskrivs de strategiska framtidsfrågorna som regeringen särskilt vill lyfta fram under mandatperioden.

Kapitel 7 utgörs av de åtta kärnområden som presenterades i strategin 2002. Här återges gällande mål och vilka åtgärder regeringen har vidtagit de senaste två åren. Pågående och nya åtgärder som regeringen avser att vidta redovisas också. Arbetet med de styrmedel och verktyg för hållbar utveckling som är av generell karaktär beskrivs i kapitel 8. Slutligen återges i kapitel 9 hur regeringen avser följa upp och revidera strategin framdeles.

3 Vision och utgångspunkter

3.1 Vision

Hållbar utveckling är ett övergripande mål för regeringens politik. Det innebär att alla politiska beslut skall utformas på ett sätt som beaktar de ekonomiska, sociala och miljömässiga konsekvenserna i ett längre tidsperspektiv. Strategin för hållbar utveckling betonar vikten av ekonomiska framsteg, social rättvisa och skydd av miljön.

Hållbar utveckling handlar om att värna och nyttja givna resurser på ett hållbart sätt. Men det handlar också om resurseffektivisering och om att långsiktigt förvalta och investera i mänskliga, sociala och fysiska resurser. Att värna om naturresurser och människors hälsa är en avgörande förutsättning för utveckling och välstånd. Hållbar utveckling bärs upp av människors arbetskraft, kunskap och kreativitet.

I visionen om det hållbara samhället är politikens mål solidaritet och rättvisa i alla länder, mellan länder och mellan generationer.

Det hållbara samhället är ett samhälle där ekonomisk utveckling, social välfärd och sammanhållning förenas med en god miljö. Samhället tillfredsställer sina aktuella behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.

Det är ett samhälle som genomsyras av demokratiska värderingar. Medborgarna känner delaktighet och möjlighet att påverka samhällsutvecklingen och de har vilja och förmåga att ta ansvar för den.

Det hållbara samhället är också ett samhälle som långsiktigt investerar i dess viktigaste resurser – människor och miljö. Samhället formas inom ramen för vad miljön och människors hälsa tål. Samhället ger förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Medborgarna har lika möjligheter oavsett kön, socioekonomisk och etnisk eller kulturell tillhörighet.

Det hållbara samhället präglas av god hushållning och effektivt nyttjande av naturresurserna. Företagen är konkurrenskraftiga och den ekonomiska tillväxten är god. Välfärdssystemen är anpassade till demografiska förändringar.

I det hållbara samhället är de stora miljöproblemen lösta genom att påverkan på miljön har reducerats till nivåer som är långsiktigt hållbara.

Den svenska strategin för hållbar utveckling grundas på respekten för kunskap och demokrati. Den syftar till att säkra god miljö och hälsa, ekonomisk tillväxt, välfärd och social rättvisa för nu levande och kommande generationer.

Strategin har tre utgångspunkter. Den första utgångspunkten är att en hållbar utveckling i Sverige endast kan uppnås inom ramen för globalt och regionalt samarbete. Den internationella agendan för hållbar utveckling bildar startpunkten för den nationella strategin. EU utgör en viktig arena för samarbete i syfte att stärka såväl det nationella som det globala arbetet för en hållbar utveckling. Den andra utgångspunkten är att hållbar utveckling måste integreras i alla politikområden. Regeringen redovisar hur denna integration kan fördjupas och utvecklas inom åtta kärnområden. Den tredje utgångspunkten är att ytterligare nationella insatser krävs för att långsiktigt värna de kritiska resurser som utgör basen för hållbar utveckling. Till dessa kritiska resurser hör naturresurser, människors hälsa och kompetens samt infrastruktur och bebyggelse.

Fyra strategiska framtidsfrågor kommer att stå i fokus för regeringens politik för hållbar utveckling under mandatperioden. Dessa fyra framtidsfrågor är Miljödriven tillväxt och välfärd, En god hälsa – framtidens viktigaste resurs, En samlad politik för hållbart samhällsbyggande, samt Barn- och ungdomspolitik för ett åldrande samhälle. Regeringen återkommer senare med konkreta förslag inom ramen för de prioriterade framtidsfrågorna.

Hela Regeringskansliet medverkar i arbetet med att genomföra den svenska strategin för en hållbar utveckling. För att samordna arbetet, internationellt och nationellt, och för att stärka de strategiska satsningarna, har regeringen därtill inrättat ett särskilt samordningskansli för hållbar utveckling i Statsrådsberedningen.

4 Internationellt arbete för hållbar utveckling

Regeringen informerar: Världstoppmötet i Johannesburg 2002 innebar att begreppet hållbar utveckling med dess ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensioner blev definitivt erkänt som en överordnad princip för FN:s arbete. Därmed stärktes ytterligare arbetet med hållbar utveckling på den globala, regionala och nationella nivån.

Angelägna frågor på den globala dagordningen för svenskt vidkommande är dels genomförandet av politiken för en rättvis och hållbar global utveckling, dels de sakfrågor som är i fokus gällande uppföljningen av Johannesburg (vatten och sanitet samt energi, boende och hållbar bebyggelse). Regeringen driver även andra frågor, både globalt och genom processer i vårt närområde, t.ex. fattigdomsbekämpning, hållbara konsumtions- och produktionsmönster, inklusive kemikaliefrågan samt jämställdhet och utbildning. Vidare verkar Sverige för ett snabbt återupptagande av förhandlingarna i World Trade Organization (WTO), för att få en öppnare internationell handel som omfattar alla och sker med rättvisa spelregler som åstadkoms genom internationella överenskommelser.

Regeringen är aktiv i arbetet med EU:s hållbarhetsstrategi och Lissabonprocessen i syfte att öka samstämmigheten i dem. Regeringen driver särskilt frågor om ökad energieffektivitet, miljöteknik och klimat samt arbetar för att EU skall vara en pådrivande global aktör i arbetet med hållbar utveckling.

4.1 En internationellt överenskommen dagordning för hållbar utveckling

Med 1990-talets världskonferenser, FN:s millennietoppmöte 2000 och de tre nyckelkonferenserna som följt därefter – WTO-mötet i Doha, den internationella konferensen om utvecklingsfinansiering i Monterrey och världstoppmötet i Johannesburg – har en global dagordning för hållbar utveckling antagits med konkreta och mätbara mål. Gjorda åtaganden har även bäring på det regionala, mellanstatliga och nationella arbetet. En kontrollstation är den rapport som FN:s generalsekreterare skall presentera 2005 om uppföljningen av de åtta millennieutvecklingsmålen (halvering av andelen människor som lever i extrem fattigdom och som lider av hunger till 2015, barns och ungdomars rätt till grundläggande utbildning, jämställdhet och kvinnors ställning, minskad mödra- och spädbarnsdödlighet, vändning i utvecklingen av hiv/aids, malaria och andra sjukdomar, miljömässig hållbarhet samt globalt utvecklings-samarbete). 2005 är också det år då alla länder enligt beslutet från Johannesburg skall inleda genomförandet av nationella strategier för hållbar utveckling.

På europeisk nivå diskuteras hållbar utveckling dels inom ramen för det all-europeiska miljösamarbetet, särskilt i uppföljningen från

ministermötet i Kiev våren 2003, dels inom Östersjösamarbetet respektive det nordiska samarbetet. De nordiska statsministrarna skall i november 2004 anta en reviderad nordisk hållbarhetsstrategi.

Även inom EU är arbetet med hållbar utveckling fast etablerat och stats- och regeringscheferna behandlar frågan vid varje vårtoppmöte. I EU bedrivs arbetet för en hållbar utveckling internt genom unionens hållbarhetsstrategi, vilken revideras årligen, och utåt genom att vara aktiv i det globala arbetet och uppföljningen av Johannesburg.

Världstoppmötet om hållbar utveckling i Johannesburg 2002

Världstoppmötet om hållbar utveckling i Johannesburg, Sydafrika, den 26 augusti t.o.m. den 4 september 2002 innebar en integrerad uppföljning av genomförandet av Agenda 21 samt övriga åtaganden från FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992. Begreppet hållbar utveckling med dess ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensioner blev definitivt erkänt som en överordnad princip för FN:s arbete. Toppmötet resulterade i en politisk deklaration och en genomförandeplan för hållbar utveckling. Resultatet är både ett politiskt och ett moraliskt åtagande. Toppmötet i Johannesburg bekräftade Rio-principerna och lade fast att fattigdomsbekämpning, hållbara konsumtions- och produktionsmönster samt bevarande av naturresursbasen för ekonomisk och social utveckling är de tre övergripande målen och nödvändiga förutsättningar för hållbar utveckling. En rad nya mål kompletterade millennieutvecklingsmålen. Toppmötet i Johannesburg var tydligt beträffande sektorsfrågor och de tvärgående frågorna. Det ledde också till nya åtaganden för en hållbar utveckling i partnerskap mellan länder i nord och syd, enskilda organisationer och näringslivet. I genomförandeplanen finns en rad rekommendationer för det framtida arbetet varvid FN:s kommission för hållbar utveckling (CSD) kommer att spela en central roll.

Våren 2003 fastställdes ett nytt arbetsprogram och nya arbetsformer för CSD fram till 2017. Intentionerna är bl.a. ökad medverkan av experter, större inflytande från den regionala nivån, delat genomförande mellan regeringar och partnerskap, och att öka det internationella samfundets förmåga till förberedelser genom tvååriga arbetscykler. Sverige fick gehör för att vissa prioriterade frågor skulle behandlas skyndsamt i det nya arbetsprogrammet. Vattenfrågor kommer således att behandlas 2004–2005 (tillsammans med frågor om sanitet, boende och hållbar bebyggelse) samt energi 2006–2007. Dessutom var Sverige starkt pådrivande för att de tvärgående frågorna, framförallt jämställdhet och hållbara konsumtions- och produktionsmönster, skulle inkluderas i arbetsprogrammet.

Stärkandet av den regionala nivån vid CSD:s elfte möte våren 2003 innebar att FN:s regionala kommissioner har fått en ökad roll i förberedelserna inför CSD:s sessioner. FN:s ekonomiska kommission för Europa, UNECE, höll i enlighet med detta ett regionalt genomförandeforum den 15–16 januari 2004 i Genève. Vid detta verkade Sverige bl.a. för att UNECE:s arbete om hållbar utveckling skall styras av åtagandena från Johannesburg, för att de regionala mötena skall få diskutera konkreta prioriteringar och för att särpräglade erfarenheter från nationell och subregional nivå skall rapporteras till CSD. Bland de

sakfrågor Sverige tog upp märktes jämställdhet, utbildning, hållbara vatten- och sanitetssystem samt boende och bebyggelse samt hållbara konsumtions- och produktionsmönster.

Sverige var aktivt under förhandlingarna om den tredje påfyllnaden av den Globala miljöfonden som avslutades under 2002 och resulterade i att fonden under den påföljande fyraårsperioden har väsentligt ökade resurser till sitt förfogande, ca 28 miljarder kronor. Sveriges bidrag uppgår till 764 miljoner kronor.

I december 2002 presenterade regeringen en skrivelse om toppmötet i Johannesburg (skr. 2002/03:29, bet. 2002/03:MJU01, rskr. 2002/03:178), där besluten vid toppmötet redovisas och värderas. Regeringen redogör i skrivelsen för pågående insatser i syfte att nå de mål som ingår i genomförandeplanen och pekar på vissa utmaningar som förestår. Dessa gäller såväl nationellt som i samarbetet inom EU, FN och andra internationella organisationer. En uppdatering av pågående insatser inom olika sakområden och förslag till åtgärder för att hantera de förestående utmaningarna återfinns nedan, samt i kapitlen om kärnområden och strategiska framtidsområden.

Regeringen har sedan länge arbetat med jämställdhetsfrågor och att föra in jämställdhetsaspekterna i alla politikområden, nationellt liksom internationellt. Den svenska miljöministern delar sedan 2003 ordförandeskapet i nätverket för kvinnliga miljöministrar med Sydafrikas vice miljöminister. Nätverket har ca 30 medlemmar. Avsikten med nätverket är att stärka de enskilda medlemmarna i arbetet med att bedriva god miljöpolitik på nationell nivå och att samlat ha en större påverkan i internationella sammanhang. Nätverket höll sitt första möte på den internationella kvinnodagen den 8 mars 2002 i Helsingfors. Då var syftet att lämna ett bidrag till världstoppmötet om hållbar utveckling i Johannesburg. Centrala frågor som nätverket nu arbetar med är bl.a. energi samt vatten och sanitet. I samband med det internationella klimatmötet i december 2003 i Milano, hölls ett seminarium i nätverket om jämställdhetsperspektivet på energi- och transportfrågan. Vid UNEP:s (United Nations Environment Programme) extra styrelsemöte i Sydkorea i mars 2004, stod Sveriges miljöminister värd för ett seminarium där kvinnors nyckelroll i frågorna om vatten och sanitet diskuterades. Andra frågor i fokus för nätverkets arbete är hållbar säkerhet och demografifrågor.

4.2 Huvudfrågor i det fortsatta globala arbetet för hållbar utveckling

Det ömsesidiga beroendet blir allt viktigare i den värld vi lever i. Hållbar utveckling i Sverige hör intimt samman med hållbar utveckling i övriga världen. Vår livsstil och politik påverkar andra. Globaliseringen innebär en fortsatt utmaning. I det globala arbetet för hållbar utveckling tar svenska insatser sin utgångspunkt i resultatet från toppmötet i Johannesburg och inriktningen på sakfrågor styrs av den internationella dagordningen, främst CSD:s arbetscykler.

Hållbar utveckling handlar om gemensamt ansvar och solidaritet mellan kvinnor och män och mellan generationer. Men det handlar lika

mycket om gemensamt ansvar mellan folk och länder. Sveriges politik innefattar därför en målsättning om en hållbar utveckling för alla världens folk. Som första land i världen har Sverige presenterat en samlad politik för en rättvis och global utveckling med syfte att olika politikområden skall sträva åt samma håll.

Sveriges åtaganden vid Johannesburgsmötet tydliggör kopplingarna mellan vårt ansvar för fattigdomsbekämpning och utvecklingen av välfärden i Sverige. Förändrade konsumtions- och produktionsmönster tillsammans med fattigdomsbekämpande åtgärder är de mest angelägna uppgifterna i uppföljningen av åtagandena från Johannesburg. Sverige prioriterar dessa frågor i CSD-arbetet liksom de utvalda frågorna för cykeln 2004–2005, vatten, sanitet samt boende och hållbar bebyggelse för cykeln 2006–2007 är energiprioriterat.

En rättvis och hållbar global utveckling

Riksdagen antog hösten 2003 regeringens proposition Gemensamt ansvar – Sveriges politik för global utveckling (prop. 2002/03:122, bet. 2003/04:UU3, rskr. 2003/04:112).

Arbetet med propositionen är det största helhetsgrepp som tagits på utvecklingspolitiken sedan 1960-talet. För första gången involveras andra politikområden uttryckligen för global utveckling. Propositionen lägger grunden för en sammanhållen och samstämmig svensk politik för en rättvis och hållbar global utveckling. Den innebär en omfattande förstärkning av utvecklingsdimensionen i regeringens samlade politik. Målet är att bidra till en rättvis och hållbar global utveckling. Detta skall uppnås genom samstämmighet mellan olika politikområden och genom att politiken i sin helhet genomsyras av två perspektiv; ett rättighetsperspektiv och fattiga människors perspektiv på utveckling.

Detta innebär att människors rättigheter skall utgöra grunden för insatser inom olika politikområden. Rättighetsperspektivet medför fokus på diskriminerade, exkluderade och marginaliserade individer och grupper. Människor oavsett kön, ålder, funktionshinder, etnisk tillhörighet eller sexuell läggning skall kunna ta del av sina rättigheter. En fungerande rättsstat och god samhällsstyrning utgör också förutsättningar för deltagande, inflytande och tillgodoseende av rättigheter. Fattiga kvinnors, mäns, flickors och pojkars behov, intressen och förutsättningar skall sättas i centrum. De fattigas perspektiv innebär en förskjutning av fokus, från rika länder till fattiga och från regeringar till enskilda människor. Det förutsätter ett aktivt deltagande i beslutsprocesser av de fattiga själva och av deras företrädare. Politikens inriktning formuleras i åtta huvuddrag. Dessa är; grundläggande värden som demokrati och god samhällsstyrning, respekt för de mänskliga rättigheterna och jämställdhet mellan kvinnor och män samt hållbart nyttjande av naturresurserna och omsorg om miljön, ekonomisk tillväxt och social utveckling och trygghet. Övriga huvuddrag inkluderar konflikthantering och säkerhet samt globala gemensamma nyttigheter, t.ex. naturresurser och klimatet. Politik med inriktning på ekonomisk, social och miljömässig utveckling, liksom andra politikområden med effekter på andra länders förmåga till hållbar utveckling, såsom handels-, jordbruks-, säkerhets- och migrationspolitiken, skall utformas så att den främjar en rättvis och hållbar utveckling i alla länder.

Regeringen har även 2002 formulerat en samlad svensk globaliseringspolitik för en rättvis ekonomisk utveckling. I skriften med samma namn uttrycks en målsättning att globaliseringen formas så att den sker på rättvisa villkor. Det krävs en medveten politik, där öppenheten kompletteras med satsningar på kompetens och jämlikhet. I en globaliserad värld handlar internationell solidaritet om mer än bistånd. En förutsättning för utveckling är ekonomisk tillväxt. Tullar och andra handels hinder måste rivas så att handeln blir friare och fattiga länders producenter får konkurrera på de områden där de skulle ha förutsättningar.

Freden, försvaret och hållbar utveckling

Det militära försvarets verksamhet syftar i grunden till att vara krigsavhållande och därmed till att bidra till fred och stabilitet som är en av de viktigaste grundförutsättningarna för hållbar utveckling. Försvarsmakten skall kunna försvara Sverige mot ett väpnat angrepp men även kunna bidra till fred och säkerhet genom deltagande i internationella fredsfrämjande insatser.

Försvarsmakten arbetar aktivt med miljöhänsyn i sin verksamhet och bidrar på detta sätt till den hållbara utvecklingen i Sverige. Men även i verksamhet som sker utomlands när Sverige bidrar med trupp till militära operationer under ledning av FN, Nato eller EU är miljöhänsyn en viktig faktor. Regeringen har ställt särskilda krav på myndigheten att fortsatt beakta miljöskydd vid de internationella insatserna runt om i världen. Den svenska försvarsmakten har således en viktig funktion att fylla för den hållbara utvecklingen inte enbart nationellt utan även internationellt.

En annan aspekt är svenska internationella försvarsmiljöinsatser. Tillsammans med USA och Lettland initierade Sverige 2002 det s.k. Rigainitiativet. Samarbetet grundas på en strategi i vilken anges att syftet bl.a. är att utveckla försvarsmiljösamarbetet i Östersjöregionen, att vara förtroendeskapande genom att militära organisationer samarbetar samt att bidra till en hållbar utveckling i regionen. Det svenska Försvarsdepartementet leder Rigainitiativets sekretariat. I samarbetet ingår alla Östersjöstater, även Ryssland, och bl.a. USA. Sverige bedriver försvarsmiljöprojekt i bl.a. Estland, Lettland, Litauen och Ryssland samt försvarsmiljöutbildning gentemot bl.a. Ukraina och stater i Kaukasien och Centralasien.

Handel för hållbar utveckling

Som ett led i åtagandet att halvera fattigdomen i världen till 2015 är det viktigt att förutsättningarna förbättras för utvecklingsländerna att dra fördel av de möjligheter internationell handel skapar. Ett led i detta är att nedmontera handelshinder som i dag skapar barriärer mot utvecklingsländernas tillträde till de rika ländernas marknader, där jordbruksområdet kan nämnas som ett viktigt exempel. Efter misslyckandet i WTO-förhandlingarna i Cancún 2003 verkar Sverige för ett snabbt återupptagande av förhandlingarna som syftar till en rättvis och fri handel samt global tillväxt.

Bättre möjligheter för svenska varor och tjänster att komma in på andra länders marknader är av stor vikt för svenskt näringsliv och därmed för utvecklingen av vår ekonomi. Att förenkla handelsprocedurer är en prioritering som är betydelsefull för svenskt näringsliv och viktig för att

underlätta utvecklingsländernas handel. Sverige fortsätter att fästa stor vikt vid att framtidens handelsregler utformas så att de bidrar till en bättre miljö och respekt för mänskliga rättigheter. Det är också viktigt att fortsatt arbeta för ett klargörande om hur vissa handelsåtgärder i miljökonventioner förhåller sig till WTO-regelverket. Samstämmighet mellan handels- och biståndspolitiken ges fortsatt hög prioritet, vilket manifesteras bl.a. genom Sveriges engagemang i ”Integrated Framework”. Detta är ett initiativ inom vilket några av världens minst utvecklade länder söker ta ett helhetsgrepp om handelsfrågorna som del av de nationella utvecklingsstrategierna och som syftar till bättre givar-samordning inom handelsbiståndet. Det är viktigt att utvecklingsdimensionen i WTO-rundan betonas och att särskild vikt fästs vid de fattiga ländernas intressen. FN:s konferens för handel och utveckling, UNCTAD:s elfte ministerkonferens, som hålls i juni 2004 i São Paolo, bör användas för att lyfta fram betydelsen av ökad frihandel, rättvisa multilaterala handelsvillkor samt god samhällsstyrning som tillväxtmotor för utvecklingsländer.

Sverige verkar även för att användningen av miljömärkning ger utökad tillträde till den europeiska marknaden, i synnerhet för utvecklingsländerna, samt arbetar för kriterier om hur miljömärkningen bör gå till.

Det globala regelsystemet på områden som gäller miljö och mänskliga rättigheter i arbetslivet är fortfarande förhållandevis svagt. Sverige skall genom initiativet Globalt Ansvar fortsatt verka för att främja efterlevnaden av internationella riktlinjer om företags sociala och miljömässiga ansvar bland svenska företag. Arbetet med att vidareutveckla Globalt Ansvar utgör en prioritet och länkar målen för svensk handelspolitik med målen i svensk utrikes- och utvecklingspolitik rörande mänskliga rättigheter och hållbar utveckling. Sverige skall fortsatt verka för ett mer effektivt internationellt samarbete, bl.a. inom Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), i kampen mot korruption i internationella affärstransaktioner.

Fattigdomsbekämpning

Sverige har under en lång rad av år konsekvent betonat att fattigdomsbekämpning är en förutsättning för långsiktig hållbar utveckling i politiskt, ekonomiskt, socialt och miljömässigt hänseende. Genom regeringens proposition Gemensamt ansvar har denna inriktning ytterligare befästs och förstärkts. Utöver den breda ansatsen i Sveriges politik för global utveckling, där fattigdomsbekämpning ingår, presenteras ett nytt mål för Sveriges internationella utvecklingssamarbete, nämligen att bidra till att skapa förutsättningar för fattiga människor att förbättra sina levnadsvillkor. De mål, perspektiv och huvuddrag som gäller för politiken för global utveckling som helhet gäller även för det internationella utvecklingssamarbetet.

Fattigdomsbekämpning som grund för hållbar utveckling står därmed tydligt i centrum för Sveriges politik för global utveckling inom det bilaterala såväl som det internationella samarbetet. Utgångspunkten för verksamhet inom olika politikområden skall vara utvecklingsländernas egna prioriteringar och strategier för fattigdomsbekämpning.

Hiv/Aids

På global nivå är hiv/aids-epidemin ett allvarligt och ökande problem. Sannolikt har vi det värsta framför oss. Dess följer i de hårdast drabbade länderna innebär att årtionden av framsteg i utvecklingsansträngningarna rullas tillbaka. I värsta fall kan hela sektorer i dessa länder komma att kollapsa. Kvinnor drabbas allt mer. Det är uppenbart att hållbar utveckling inte kan åstadkommas utan framsteg i kampen mot hiv/aids. I det svenska arbetet mot hiv/aids är de förebyggande insatserna högst prioriterade. Den mest angelägna uppgiften är att hejda ytterligare spridning av smittan. Här är öppenhet, ledarskap, delaktighet och jämställdhet grundläggande inslag. Men Sverige breddar också sina åtgärder – varje länk i den kedja av åtgärder som krävs skall förstärkas, från det förebyggande arbetet till vård och behandling, tillgång till läkemedel, samt forskning och framtagande av vacciner mot hiv/aids.

Hållbara konsumtions- och produktionsmönster

Vid toppmötet i Johannesburg beslutades att utveckla ett tioårigt ramverk av program för hållbar konsumtion och produktion. Vid efterföljande möte med CSD enades man om att inkludera hållbar konsumtion och produktion i det tioåriga uppföljningsprogrammet, dels som ett eget tema under 2010–2011, dels som ett tvärgående tema då andra huvudteman behandlas.

I juni 2003 arrangerade FN-sekretariatet och UNEP ett uppföljningsmöte till Johannesburgsmötet om hållbar konsumtion och produktion i Marrakech, Marocko. Syftet med mötet var att definiera regionala behov för hållbara konsumtions- och produktionsmönster samt behov av internationellt stöd i arbetet med att utveckla det tioåriga ramverket av program. Sverige deltog aktivt och delade ordförandeskapet för mötet med Marocko. I det fortsatta arbetet ingår att identifiera svårigheter och hinder samt att vidta åtgärder för att lösa dessa och finna vägar att integrera hållbara konsumtions- och produktionsmönster i olika politikområden. Genomförandet bör göras samlat och effektivt på samtliga nivåer i samhället.

Sverige fortsätter att aktivt medverka genom underlag, goda exempel, erfarenheter och kunskap. Marrakechprocessen följs upp vid ett nytt möte sommaren 2005. Nordiska Ministerrådet arrangerar i samarbete med bl.a. UNEP, UNDESA (United Nations Department of Economic and Social Affairs), EG-kommissionen och Marocko ett seminarium om hållbara konsumtions- och produktionsmönster kopplat till vatten, sanitet och boende vid CSD:s tolfte möte i april 2004.

I sammanhanget kan nämnas att regeringen har tillsatt en utredning (dir. 2004:37) med uppdrag att utifrån slutsatserna från Johannesburg precisera begreppet hållbar konsumtion när det gäller hushållen samt att föreslå en handlingsplan med åtgärder för hur en miljömässig, social och ekonomisk hållbar konsumtion skall uppnås.

Vatten och sanitet

I genomförandeplanen från toppmötet i Johannesburg gjordes ett åtagande om att halvera andelen människor som inte har tillgång till tjänligt dricksvatten och grundläggande sanitet till 2015. Ett åtagande gjordes även om att varje land skall upprätta en nationell plan för

integrerad vattenresursförvaltning och effektiv vattenhantering senast 2005. I planen nämns även att olika former av partnerskap skall främjas, exempelvis s.k. offentlig-privata partnerskap. Det betonas dock att denna form av partnerskap skall verka inom offentligt satta ramar och regelverk samt att fattiga människors behov skall ges prioritet.

Dessa åtaganden är sedan länge prioriterade svenska frågor. Genom Sida fortsätter stödet till vatten, sanitet och hygienutbildning i olika samarbetsprogram. I olika fora inom EU och FN driver Sverige att särskilt sanitetsfrågan blir mer uppmärksammas och att vattenprogram måste genomföras integrerat med sanitetslösningar och hygienutbildning för att uppnå en förbättring av människors hälsa.

Genom stöd till organisationer som Global Water Partnership och UNEP:s och UNDP:s (United Nations Development Programme) vattenprogram stödjer Sverige också framtagandet av nationella planer för integrerad vattenresursförvaltning. Program som omfattar samarbete kring gränsöverskridande flodområden är då prioriterade.

Sverige ger även stöd till EG-kommissionen för att vidareutveckla EU:s vatteninitiativ ”Water for Life”. Initiativet har som målsättning att de två vattenrelaterade åtagandena från Johannesburg uppfylls. Sveriges stöd är särskilt inriktat på att stärka strukturen på samarbetet mellan EU och Afrika.

År 2003 lanserade Utrikesdepartementet och Miljödepartementet Swedish Water House som samlar den svenska resursbasen inom vatten- och utvecklingsfrågor och därmed stärker Sveriges möjligheter att bidra till att lösa den globala utvecklingsproblematiken inom vattenområdet. Sverige ger även sedan många år stöd till Stockholm International Water Institute vars verksamhet har som huvudsyfte att främja forskning och utveckling relaterad till vatten.

Boende och hållbar bebyggelse

Människors byggda miljö och förutsättningarna för en hållbar utveckling hänger nära samman med den snabba urbanisering som pågår globalt. Särskilt i de fattiga länderna där den snabbaste folkökningen sker i storstädernas slumområden utarmas livsmiljön genom oacceptabla sanitära förhållanden med brist på hållbar avfallshantering och rent vatten. Ofta saknas besittningsskydd och kvinnor i många länder har ingen rätt att teckna kontrakt, att ärva eller att äga land. Den växande bebyggelsens omland utsätts i sin tur för ökade föroreningar och utarmning bl.a. genom behovet av hushållsbränsle. I uppföljningen av mötet i Johannesburg och millennieutvecklingsmålen (delmål 7:11 om att förbättra tillgången till vatten och sanitet och levnadsförhållandena för minst 100 miljoner sluminvånare senast 2020) fortsätter det svenska internationella samarbetet att stödja finansieringsmekanismer för fattiga människors boende och urban infrastruktur samt ge stöd till bättre samhällsplanering, lokal styrning, besittningsskydd m.m. FN:s ledande organ i detta arbete är UN-Habitat.

Energi

Ett av de mest grundläggande behoven för utveckling är tillgång till energi. En effektivare energianvändning i kombination med ökad tillgång på energi är nödvändig om millennieutvecklingsmålen skall kunna nås.

Samtidigt utgör produktion och konsumtion av energi en av de främsta orsakerna till klimatförändringar och andra miljöproblem, och kan orsaka sociala problem och katastrofer. Hållbara lösningar för ökad tillgång till energi måste därför hittas.

Ett genombrott nåddes i Johannesburg 2002. Vid toppmötet nåddes enighet om energitillgångens vikt för att nå utvecklingsmålen och behovet av att finna hållbara energilösningar.

I Johannesburg lyckades dock inte EU nå sin målsättning att sätta ett globalt mål för andelen förnybar energi i energimixen. En koalition för förnybar energi lanserades därför av EU-länderna gemensamt och ett antal länder anslöt sig i Johannesburg till koalitionen, bland dessa några utvecklingsländer.

EU lanserade också ett partnerskapsinitiativ, som syftar till att öka prioriteringen av hållbara energilösningar i samarbetsländerna och att involvera den privata sektorn på ett bättre sätt. Initiativet är ett resultat av ett genuint intresse att bättre koppla samman globala målsättningar med praktiskt genomförande. Prioriterade åtgärder nu är att ytterligare förankra och konkretisera initiativet.

Vid konferensen om hållbar utveckling i Johannesburg i september 2002 togs ett tyskt initiativ till en internationell konferens om förnybar energi. Konferensen kommer äga rum i Bonn den 1–4 juni 2004. Ambitionen är att konferensen skall resultera i en politisk deklARATION, en internationell handlingsplan och dokument om vägledning för god policy. Sverige har vid en internationell jämförelse kommit mycket långt när det gäller användande av förnybar energi. Jämte energieffektivisering är förnybar energi en politiskt högt prioriterad fråga.

4.3 Starkare förankring på bl.a. regional nivå

Genom att utveckla strategier där de olika dimensionerna av hållbar utveckling integreras kan ett målinriktat arbete bedrivas. Arbetet med en globalt hållbar utveckling är beroende av vad vi gör här hemma och i samverkan med våra samarbetspartners. Förutom den nationella strategin driver Sverige även genomförandet av strategier för hållbar utveckling som finns fastställda i internationella organisationer. En ökad samstämmighet i synen på hållbar utveckling mellan de olika nivåerna är nödvändig i syfte att uppnå ett tydligare genomförande av de internationellt överenskomna målsättningarna.

I vårt närområde finns hållbarhetsstrategier inom det nordiska samarbetet liksom inom Agenda 21 för Östersjön (Baltic 21) och det arktiska samarbetet. Miljöministrarna i Östersjöstaternas råd beslöt vid sitt möte i Luleå i augusti 2003 att knyta sitt arbete för en hållbar utveckling i regionen till CSD:s arbetsprogram. Hållbarhetsstrategierna har utformats efter de speciella förutsättningar som finns i respektive organisation. Exempelvis ligger mervärdet av den nordiska strategin i ländernas likartade samhällssystem, medan Baltic 21 innefattar deltagande från Ryssland och är mer åtgärdsinriktad. OECD har karaktären av en tankesmedja för hållbar utveckling och ekonomiska styrmedel samt omfattar en vidare medlemskrets än t.ex. EU. Detta har lett till att strategierna för hållbar utveckling har varierande bredd och

inriktning beroende på organisation, likaså är målen olika tydliga och detaljerade. Karaktäristiskt för de flesta av dessa strategier är att de antagits på hög politisk nivå och att det finns kopplingar till en genomförandeprocess. Sverige deltar också aktivt i flera internationella nätverk som på olika sätt verkar för hållbar utveckling.

OECD:s policy för hållbar utveckling

OECD har sedan 1987 uppmärksammat att hållbarhet bör vara ett ledord för organisationens arbete och redan 1989 önskade ministrar på rådsmötet förstärka arbetet med hållbar utveckling. På uppmaning av ministerrådet 1998 startade ett arbete för hållbar utveckling fokuserat på subventioner, skatter för att stimulera marknaden, klimatförändringar, naturresurser, teknisk utveckling, indikatorer för hållbar utveckling samt samarbete med länder utanför OECD. Arbetet rapporterades till ministerrådet 2001 då det fastställdes att hållbar utveckling var det övergripande målet för OECD-ländernas regeringar och för OECD som organisation. Ett arbetsprogram fram till 2004 beslutades och skall avrapporteras till ministerrådet i maj 2004. Arbetet har fokuserat på att utveckla indikatorer för hållbar utveckling, identifiera hinder för policyreformer och analysera den sociala dimensionen av hållbar utveckling samt att tillhandahålla vägledning för att åstadkomma förbättrad samstämmighet och integrering av ekonomiska, sociala och miljömässiga hänsyn i politiken. På ministerrådet i maj 2004 kommer OECD:s fortsatta arbete med hållbar utveckling att diskuteras. Regeringen anser att arbetet med hållbar utveckling måste fortsätta och helst stärkas.

WHO:s arbete för hälsa och hållbar utveckling

Redan före det att begreppet hållbar utveckling myntades, markerades i Världshälsoorganisationens (WHO) resolution om "Hälsa för alla" (HfA) från 1977 att stora globala hälsoklyftor inte är hållbara. Betoningen på att minska ojämlikheten i hälsa har sedan dess varit den mest centrala i arbetet med globala och regionala hälsostراتيجier. Den nu aktuella hälsostategin för Europa – HÅLSA 21 – antogs av medlemsländerna 1998. HÅLSA 21 understryker vikten av ett sektorsövergripande arbetssätt och har varit en inspirationskälla för propositionen Mål för folkhälsan (prop. 2002/03:35, bet.2002/03:SoU07, rskr. 2002/03:145).

Betydelsen av att sammanlänka miljö och hälsa har manifesterats i ett antal ministerkonferenser. Vid Budapest-konferensen 2004 sätts en säker och hälsosam miljö för barn i centrum, en ministerdeklaration och en handlingsplan kommer då att antas. En rad områden behandlas såsom klimatpåverkan, industrins arbete för att förbättra miljön, forskning, kemikalier, ekonomiska frågor, hälsokonsekvensbedömningar, boende och energi. Ett informationssystem och indikatorer utvecklas och försiktighetsprincipen tas upp som ett instrument för beslutsfattande.

De av FN antagna millennieutvecklingsmålen är en utgångspunkt i det regionala arbetet. Tre av de åtta huvudmålen är direkta hälsomål övriga mål är bakomliggande faktorer för hälsoutvecklingen och då särskilt minskningen av fattigdomen. Under senare år har den snabba spridningen av aids, särskilt i södra Afrika visat vilka förödande konsekvenser sjukdomen har för barn, där stora delar av nya generationer

blivit föräldralösa och redan fattiga länders ekonomier raseras. WHO:s arbete genom UNAIDS innebär nu en kraftfull satsning för att få bukt med hiv/aids-epidemin. Det av WHO initierade arbetet med ”Macroeconomics and health” konkretiserar vilka insatser som krävs för att komma tillrätta med den fattigdomsrelaterade ohälsan i utvecklingsländerna. Inom WHO/Euro har ett motsvarande arbete påbörjats för att klarlägga vilka insatser som krävs inom europaregionen.

EU:s strategi för miljö och hälsa

EG-kommissionen presenterade i juni 2003 ett meddelande om en strategi för miljö och hälsa. Syftet med strategin är att minska de miljörelaterade hälsoeffekterna, att identifiera och förhindra nya hot mot hälsan orsakade av miljöfaktorer samt stärka EU:s kapacitet för policyåtgärder inom området. De mest utsatta grupperna, särskilt barn, betonas. Strategin skall genomföras i faser, där den första prioriterar vissa hälsoeffekter; sjukdomar i andningsvägarna, astma och allergier, neurologiska störningar, barncancer och hormonella störningar. Den första fasen fokuserar på sådana miljöfaktorer som misstänks påverka hälsan i ovanstående avseenden; dioxiner och PCB, tungmetaller samt hormonstörande ämnen.

Fas två skall fokusera på nya frågor såsom buller, bekämpningsmedel, socioekonomiska aspekter på miljörelaterad hälsa och andra utsatta grupper såsom äldre, fattiga och kvinnor i reproduktiv ålder.

Under hösten 2003 beslutade Europeiska rådet om slutsatser angående kommissionens strategi för miljö och hälsa. Kommissionen har tillsatt arbetsgrupper för att ta fram en handlingsplan för 2004–2010. Handlingsplanen blir kommissionens bidrag till WHO:s Miljö- och hälsoministerråd i Budapest i juni 2004.

Nordiska ministerrådets strategi för hållbar utveckling

Sedan den 1 januari 2001 finns en nordisk strategi för hållbar utveckling, antagen av Nordiska ministerrådet. Den nordiska strategin har i huvudsak fokuserat på miljöområdet och skall ses som ett komplement till andra strategier och lyfta fram frågor där den nordiska nyttan är särskilt framträdande. Sedan våren 2003 pågår en revidering av strategin bl.a. för att beakta resultaten från världstoppmötet i Johannesburg samt EU:s arbete med hållbarhetsfrågor. Därutöver skall strategin kompletteras med en förstärkning av de sociala och ekonomiska dimensionerna. Nya mål och åtgärder har identifierats för perioden 2005–2008. Regeringen har under arbetets gång särskilt betonat kemikaliefrågan, livsmedelssäkerhet och de två nya avsnitten kring hållbara konsumtions- och produktionsmönster samt den sociala dimensionen, som omfattar bl.a. utbildning, folkhälsa och pensionssystem. Den nya reviderade strategin kommer att antas i november 2004 och skall börja gälla den 1 januari 2005.

Baltic 21

Agenda 21 i Östersjöområdet, Baltic 21, tillkom på svenskt initiativ som en uppföljning av FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992. Baltic 21 omnämndes som en process för hållbar utveckling i handlingsprogrammet som antogs vid FN:s toppmöte i Johannesburg 2002. Arbetet inom Baltic 21 bedrivs på nio områden;

jordbruk, energi, fiske, skog, industri, turism, transporter, utbildning och fysisk planering. En andra rapport om tillståndet i Östersjöregionen presenterades 2003. Miljöministrarna inom Östersjöstaternas råd underströk vid ett möte i Luleå i augusti 2003 bl.a. följande prioriteringar för det fortsatta arbetet inom Baltic 21; vikten av att identifiera tvärssektoriella insatsområden och presentera goda exempel samt intensifiera samverkan med det civila samhället. Ett litet sekretariat finns i Stockholm som en del av Östersjöstaternas rådssekretariat.

4.4 EU arbetar internt och globalt för att nå en hållbar utveckling

EU spelar en viktig roll i arbetet med hållbar utveckling, dels genom sitt interna arbete, dels genom sin framträdande position i de internationella förhandlingarna. EU har även betydelse för det nationella arbetet för hållbar utveckling. Detta redovisas inom respektive sakområde i kapitel 7 nedan.

EU:s strategi för hållbar utveckling

EU:s strategi för hållbar utveckling antogs på svenskt initiativ av Europeiska rådet i Göteborg i juni 2001 och kompletterade unionens politiska åtagande i Lissabon våren 2000 om ekonomisk tillväxt och social sammanhållning med en miljödimension. Hållbarhetsstrategin tar upp de ohållbara utvecklingstendenser som utgör ett hot mot livskvaliteten, men pekar samtidigt på att klara och stabila mål för hållbar utveckling kommer att medföra betydande ekonomiska möjligheter i form av nya tekniska innovationer och investeringar som genererar tillväxt och sysselsättning. Strategin betonar att det är viktigt att bryta sambandet mellan den ekonomiska tillväxten och resursanvändningen. ”Att sätta rätt pris” för att bättre återspegla de verkliga samhällskostnaderna för olika verksamheter är en viktig princip. I strategin konstateras också att hållbar utveckling kräver globala lösningar. Unionen strävar efter att göra hållbar utveckling till ett mål i utvecklings-samarbetet samt inom den internationella handelspolitiken. EU bör särskilt främja frågor som rör global miljöförvaltning och säkerställa att handels- och miljöpolitik stödjer varandra.

Europeiska rådet valde som ett första steg ut primära mål och åtgärder inom fyra prioriterade miljöområden, nämligen bekämpandet av klimatförändringar, säkerställande av hållbara transporter, hoten mot folkhälsan (bl.a. smittsamma sjukdomar, antibiotikaresistens, livsmedelssäkerhet och användning av kemikalier) samt att förvalta naturresurser på ett mer ansvarsfullt sätt (bl.a. mål för att hejda förlusten av biologisk mångfald och att främja en miljöorienterad produktpolitik).

EU:s strategi för hållbar utveckling ses över en gång om året i samband med möten i Europeiska rådet, där EU:s stats- och regeringschefer ger vägledning och prioriteringar för arbetet med att genomföra Lissabonstrategin. Prioriteringarna för att driva reformarbetet framåt i Lissabonprocessen är inom områdena ökad sysselsättning och social sammanhållning, prioritering av innovation och entreprenörskap, sammanlänkning av Europa – stärkande av den inre marknaden, samt

miljöskydd för tillväxt och arbetstillfällen. Miljömålen kommer att tjäna som katalysator för innovation och modernisering inom nyckelområden som energi och transport och främja nya investeringar i ren och mer resurseffektiv teknik.

Inför vårtoppmötet 2004 har kommissionen presenterat flera viktiga rapporter. I tillägg till den samlade rapporten om utvecklingen på alla områden inom Lissabonstrategin (KOM(2004)29) gäller en rapport om utvecklingen på miljöområdet sedan 2001 (KOM(2003)745), en annan ett meddelande om hållbar användning av naturresurser (KOM(2003)572) samt en handlingsplan för att stimulera användningen av miljöteknik (KOM(2004)38).

Från svensk sida har särskilt drivits frågor som bidrar såväl till en god miljö som till en stärkt konkurrenskraft och sysselsättning. Det gäller mål för ökad energieffektivitet och att främja investeringar i ny och mer resurseffektiv teknik. EU bör bli världsledande på miljöteknikområdet och successivt öka sin andel av den globala marknaden. Sverige har också arbetat för att EU skall fortsätta i sin pådrivande roll på klimatområdet samt i det globala arbetet för hållbar utveckling.

Miljörådet antog den 2 mars 2004 ett omfattande inspel till vårtoppmötet med förslag till målsättningar och åtgärder inom centrala områden som transport, energi, klimat och biologisk mångfald. Rådet enades om det svenska förslaget att energieffektiviteten inom EU bör öka årligen med genomsnittligt en procent som ett väsentligt bidrag till att motverka klimatförändringar, säkra energiförsörjningen och främja konkurrenskraften genom att ge incitament till nya tekniska lösningar.

Vid toppmötet den 25–26 mars 2004 betonades att en hållbar tillväxt måste vara miljömässigt sund och att tillväxten måste frikopplas från negativa effekter på miljön genom bättre integration och mer hållbar konsumtion och produktion. Flera frågor som drivits från svensk sida lyftes fram i slutsatserna, bl.a. användningen av förnybar energi och energieffektivitet och EU:s stats- och regeringschefer ställde sig bakom det vägledande målet för energieffektivitet som miljörådet hade enats om. Dessutom bekräftades unionens enighet om att uppfylla klimatprotokollet från Kyoto och att gå vidare med nya långsiktiga mål, samtidigt som man uppmanar till att ytterligare kostnadseffektiva sätt att genomföra åtagandena bör övervägas. Handlingsplanen för miljöteknik bör genomföras snarast möjligt för att bidra till en bättre miljö och samtidigt främja innovation och tillväxt. I övrigt betonades bl.a. behovet av ökad satsning på forskning, livslångt lärande och andra åtgärder för att uppnå en ökad sysselsättningsgrad.

Kommissionen har åtagit sig att göra en omfattande översyn av EU:s hållbarhetsstrategi i början av varje ny kommissions mandatperiod. Samtidigt skall en halvtidsöversyn av Lissabonstrategin ske vid vårtoppmötet 2005. Inför dessa översyner avser Sverige verka för att de reviderade Göteborgsslutsatserna integreras på ett strukturerat sätt i Lissabonstrategin och att EU:s nya hållbarhetsstrategi kommer att än tydligare präglas av en sammanvägning av de ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensionerna av hållbar utveckling.

Under senare år har det blivit alltmer tydligt att det är EU som är den drivande kraften i det internationella arbetet för en hållbar utveckling. EU:s interna arbete har kommit en bra bit på väg vilket väckt uppmärksamhet och skapat trovärdighet i de internationella förhandlingarna. Inför världstoppmötet i Johannesburg var också EU den ledande kraften i ansträngningarna att nå konkreta resultat. EU hade i många frågor önskat att slutsatserna från Johannesburg blivit mer långtgående än vad som blev fallet.

I det regionala arbetet i Europa är EU också pådrivande. Det gäller bl.a. EU:s vatteninitiativ och dess Östeuropadel samt frågor som förnybar energi och hållbara konsumtions- och produktionsmönster. EU har dessutom sökt etablera ett samarbete med Ryssland kring hållbar utveckling.

5 Nationellt, regionalt och lokalt arbete samt institutionella frågor

Företag, institutioner, myndigheter, kommuner och enskilda människor påverkar samhällsutvecklingen genom sina val, inköp och allmänna arbete. För att säkerställa framtida generationers möjlighet till en god livsmiljö och välfärd krävs aktiva insatser av alla samhällets aktörer och inom flera politikområden. En förutsättning för ett brett deltagande är möjligheter till insyn, dialog och påverkan. I detta kapitel redovisas regeringens syn på hur olika grupper i samhället kan bidra i arbetet för en hållbar utveckling.

5.1 Nationellt

Staten och dess myndigheter

Riksdag och regering skapar förutsättningar för samhällets aktörer att verka för en uthållig tillväxt, en god välfärd och ett miljömässigt hållbart Sverige. Detta sker genom de ramar som riksdagen fattar beslut om och genom regeringens politik.

Arbetet med att uppnå hållbar utveckling är komplicerat då konflikter finns mellan de tre dimensionerna av hållbar utveckling. En förutsättning för att uppnå målet är insikten om att de tre dimensionerna är beroende av varandra och måste vägas samman på ett balanserat sätt för att målet om en hållbar utveckling skall uppnås.

När målet om en hållbar utveckling skall integreras i alla politikområden ställs nya krav på politisk styrning och samordning. Den sammansatta problembilden gör det inte möjligt att lösa alla frågor som berör en hållbar utveckling med en enskild planeringsform. Däremot fördras politiska processer liksom lämpliga administrativa former för alla de frågor som behöver utvecklas. En bättre samordning av olika insatser kan medverka till att målkonflikter och suboptimeringar undviks till förmån för synergieffekter och långsiktiga resultat.

Dessa nya krav på politiken ställer också nya krav på Regeringskansliets sätt att arbeta. I december 2003 inrättade regeringen därför ett särskilt samordningskansli för hållbar utveckling vid Statsrådsberedningen. Kansliets uppgift är att samordna arbetet med hållbar utveckling inom Regeringskansliet och vara pådrivande i det nationella och internationella arbetet. I sammanhanget kan påpekas att underlag inför regeringsbeslut genomgår konsekvensbedömningar avseende flera aspekter, exempelvis konsekvenser för småföretag, samhällsekonomi, statsfinanser, miljö m.m.

I enlighet med den svenska förvaltningsmodellen spelar de centrala myndigheterna en viktig roll i att omsätta nationella politiska beslut i handlingsplaner, riktlinjer eller föreskrifter. De centrala myndigheterna har ett betydande ansvar när det gäller att integrera hållbar utveckling inom sina verksamhetsområden. De skall också i allt högre utsträckning medverka i diskussioner om lokalt utvecklingsarbete. Naturvårdsverket analyserade i en studie ett 40-tal statliga myndigheter och deras arbete inom Agenda 21 och hållbar utveckling under perioden 1996–2000. Studien visar att samtliga myndigheter arbetar alltmer med frågor kring hållbar utveckling. Myndigheter inom det sociala området pekar på att hållbar utveckling ännu ofta fokuserar på den miljömässiga dimensionen, medan de sociala och ekonomiska dimensionerna inte givits samma utrymme. Dessa myndigheter har dock verkat för en breddning.

Avseende miljömässig hållbarhet har i regeringsformen fr.o.m. den 1 januari 2003 införts en föreskrift som säger att det allmänna skall främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer (1 kap. 2 §). Samtliga myndighetschefer har fr.o.m. 1998 fått ett generellt ansvar att beakta de krav som ställs på verksamheten när det gäller miljömässigt hållbar utveckling. Regeringen beslutade i augusti 1998 att ge 24 myndigheter ett särskilt sektorsansvar för arbetet för miljömässig hållbarhet. Sektorsansvaret innebär att myndigheterna skall integrera miljöhänsyn och resurshushållning i sin verksamhet samt verka för att arbetet med att nå miljömässig hållbarhet förs framåt inom hela myndighetens sektor.

Miljöledningssystem är ett verktyg för att systematisera och följa upp miljöarbetet i en organisation. De allra flesta centrala myndigheter har nu i uppdrag att införa och arbeta med miljöledningssystem. Naturvårdsverket lämnade i december 2003 en utvärdering av myndigheternas miljöledningssystem. Verkets bedömning är att arbetet med miljöledningssystem ännu är i ett utvecklingsskede men att det redan ger miljöeffekter och andra positiva effekter. I syfte att främja det fortsatta arbetet med miljöledning i statlig förvaltning föreslår verket åtgärder för att i större utsträckning använda miljöledningsarbetet i regeringens resultatstyrning, prioritera och betona indirekta miljöaspekter samt förbättra uppföljning, granskning och återsrapportering. Regeringen anser liksom Naturvårdsverket att miljöledning i statliga myndigheter bör vidmakthållas.

Myndigheterna med särskilt sektorsansvar för miljömässigt hållbar utveckling fick i uppdrag att under 2003 redovisa arbetet med sektorsansvaret och hur det relaterar till arbetet med miljömål och miljöledningssystem samt ge förslag till vidareutveckling av det särskilda sektorsansvaret. Naturvårdsverket redovisade en sammanställning och

analys av myndigheternas rapporter i februari 2004. Naturvårdsverkets rapport remissbehandlas för närvarande.

Vidare kan nämnas att nio centrala myndigheter, länsstyrelserna och skogsvårdsstyrelserna har fått ett särskilt ansvar för samordning, uppföljning och rapportering i fråga om vissa miljökvalitetsmål och övergripande frågor om miljökvalitetsmål.

När det gäller sociala frågor med anknytning till Agenda 21 bör arbetet för att förbättra folkhälsan lyftas fram. Folkhälsofrågorna anknyter till samtliga tre dimensioner av hållbar utveckling. Före 1990-talet avgränsades folkhälsoarbetet ofta till individ- och gruppriktat arbete kring levnadsvanor och till direkt sjukdomsförebyggande arbete. Under senare år har folkhälsoområdet vidgats till att omfatta också mer strukturella frågor betydelse för folkhälsan. I december 2002 lämnade regeringen propositionen Mål för folkhälsan (prop. 2002/03:35, bet.2002/03:SoU07, rskr. 2002/03:145) till riksdagen. I propositionen föreslås ett nationellt folkhälsomål samt elva målområden för det samlade folkhälsoarbetet. Propositionen fokuserar på alla de faktorer i samhället som påverkar folkhälsan, s.k. bestämningsfaktorer för hälsan. Regeringen arbetar nu med genomförandet av den nya folkhälsopolitiken. En nationell ledningsgrupp för folkhälsofrågor har inrättats med uppgift att verka för samordning på nationell, regional och lokal nivå. Regeringen avser att regelbundet lämna en folkhälsopolitisk rapport. Statens folkhälsoinstitut har fått i uppdrag att stödja och samordna genomförande och uppföljning av folkhälsoarbetet i särskilt berörda statliga myndigheter.

I oktober 2003 avrapporterades uppdraget kring nationell samordning för regional utveckling. Syftet med uppdraget var att öka den sammanlagda effektiviteten i de insatser som genomförs, och därigenom förstärka lokala arbetsmarknadsregioners långsiktiga utveckling och bidra till en hållbar utveckling. Uppdraget har omfattat såväl myndigheter som samrådsaktörer. Ett av förslagen är att former bör skapas för fortsatta diskussioner om hållbar utveckling där den nationella och den regionala nivån kan mötas.

Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat föreslog i sitt slutbetänkande (SOU 2003:31) tillskapandet av ett nationellt forum för hållbar utveckling som en arena där frågor kan diskuteras samt olika aktiviteter initieras. Kommittén pekar på vikten av strategiskt verksamma satsningar för att förverkliga Sveriges vision om hållbar utveckling och tillväxt. Hittillsvarande aktiviteter, lokala eller nationella, har bidragit till resultat och kunskap som i sin tur skapat nya idéer, projekt och samarbeten. För att förvalta denna kunskap och möjliggöra fortsatt främjande och samverkan kring hållbar utveckling anser Nationalkommittén att det behövs en neutral plattform och mötesplats, ett forum. Det finns ett brett stöd bland remissinstanserna för att ett forum av denna karaktär bildas, bl.a. från Landsorganisationen i Sverige, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Energimyndigheten och Glesbygdsverket. Några instanser anser att detta bör ske inom ramen för befintliga organisationer och strukturer och att någon ny organisation inte behöver tillskapas.

Liknande förslag har även lämnats av Naturvårdsverket och Miljövårdsberedningen (Jo 1968:A). Naturvårdsverket framhöll i upp-

draget om en nationell kommunikationsstrategi för Agenda 21 (rapport 5059) vikten av dialog mellan lokal och nationell nivå och behovet av mötesplatser. Naturvårdsverket föreslår i sin rapport På väg mot miljöanpassade produkter (Rapport 5225 juli 2002) ett forum eller plattform för hållbara konsumtions- och produktionsmönster och miljöorienterad produktpolitik. Forumet skulle i första hand utveckla arbetet med aktörssamverkan. Miljövårdsberedningen föreslår i sitt betänkande Tänk nytt, tänk hållbart! – dialog och samverkan för hållbar utveckling (SOU 2001:20) att regeringen inrättar en särskild sammanhållande funktion som kan genomföra sektorsövergripande dialoger med näringslivet.

Regeringen bedömer att en viktig del i arbetet för en hållbar utveckling är att främja idédebatt, utveckla samarbete mellan samhällets aktörer samt stödja nytänkande och forskning och utveckling. Dessutom skapas nytt lärande genom spridning av resultat och goda exempel från hittillsvarande arbete lokalt, nationellt och internationellt.

5.2 Regionalt

Målet för den regionala utvecklingspolitiken är väl fungerande och hållbara lokala arbetsmarknadsregioner med en god servicenivå i alla delar av landet. Med hållbar avses att politiken skall bidra till att nuvarande och kommande generationer kan erbjudas sunda ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden. För att åstadkomma en hållbar regional utveckling krävs bl.a. att strategier för de för politiken viktigaste samhällsområdena utvecklas på lokal och regional nivå.

Vissa frågor och problem har strukturella orsaker och måste lösas i ett samspel mellan nationell och lokal nivå. Det handlar t.ex. om integrationspolitiken, jämställdhetspolitiken och där problem till följd av sociala skillnader mellan befolkningsgrupper måste lösas. Frågor såsom trafikplanering, avfallshantering m.m. kan vara bättre att hantera på en mellankommunal eller regional nivå i stället för på lokal nivå och på så sätt minska risken för suboptimering. Även näringslivsrelaterade frågor, t.ex. arbetskraftsförsörjning, samordning av utbildningsinsatser och klusterutveckling, kan och bör i många fall hanteras regionalt eller mellankommunalt.

Som ett led i arbetet med att omsätta den nationella strategin för hållbar utveckling föreslog Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat i slutbetänkandet (SOU 2003:31) att Statens institut för ekologisk hållbarhet (IEH) skulle ges i uppdrag att stödja arbetet med att utveckla strategier för hållbar utveckling på lokal och regional nivå. Ett flertal remissinstanser stödde förslaget, bl.a. Stockholms och Malmö kommuner samt länsstyrelserna i Norrbotten, Kronoberg, Blekinge och Dalarna. Några instanser ansåg att det inte fanns behov av ytterligare strategidokument på lokal nivå. Regeringen anser för sin del att det finns ett behov av att på olika sätt stötta och utveckla det lokala och regionala arbetet med Agenda 21 och hållbar utveckling. Regeringen har därför i 2004 års regleringsbrev uppdragit åt IEH att i samverkan med andra myndigheter bistå lokala och regionala aktörer i arbetet med att utveckla regionala och lokala hållbarhetsstrategier.

Regeringen anser vidare att det är av stor vikt att den nationella hållbarhetsstrategin omsätts på regional och lokal nivå. Dessa strategier skall kunna bygga vidare på existerande program och strategier samt kompletteras utifrån de lokala förutsättningarna. Här bör bl.a. erfarenheterna från arbetet med att omsätta de nationella miljökvalitetsmålen på regional nivå och att stötta lokala myndigheter i sitt utvecklingsarbete komma väl till pass. Regeringen vill särskilt framhålla att länsstyrelsen, regionala självstyrelseorgan och samverkansorgan har en viktig roll när det gäller att integrera hållbarhetsaspekterna i såväl befintliga som nya strategier och program.

De regionala utvecklingsprogrammen kan vara en lämplig utgångspunkt i detta arbete. Ansvaret för att ta fram dessa ligger på länsstyrelsen, regionala självstyrelseorgan och samverkansorgan. Samverkansorgan kan fr.o.m. 2003 bildas i samtliga län där länsstyrelsen i dag har det regionala utvecklingsansvaret. De regionala tillväxtprogrammen bör också spegla den nationella hållbarhetsstrategin. Programmen syftar till att samordna insatser inom olika politikområden för att genom sektorssamverkan bidra till att utveckla hållbara lokala arbetsmarknadsregioner utifrån ett näringslivsperspektiv. Programmen skall utarbetas i partnerskap där företrädare för privat, offentlig och ideell sektor ingår. Regeringen har betonat vikten av att integrera frågor som rör hållbar utveckling såsom miljö, jämställdhet, integration och mångfald i såväl processen som själva programmet. Mål med tillhörande indikatorer skall anges som synliggör hållbarhetsaspekterna. En utmaning är att skapa en växelverkan mellan regionala tillväxtprogram eller andra utvecklingsstrategier å den ena sidan och den kommunala lokala planeringen å den andra sidan. Länsstyrelserna, de regionala självstyrelseorganen, samverkansorganen och kommunerna har här ett stort ansvar.

5.3 Lokalt

Kommunerna har en central roll i svensk demokrati och så också i arbetet för en hållbar utveckling. Det är här globala åtaganden, EG-förordningar och nationell lagstiftning i många fall skall omsättas i praktisk handling. Det är här som de flesta kontakterna med medborgare, företagare och organisationer sker. Den kommunala planeringen är ett viktigt redskap i arbetet mot ett långsiktigt hållbart samhälle. Tillsynen enligt exempelvis miljöbalken, huvudmannskapet för bl.a. skola och äldreomsorg samt den kommunala upphandlingen är andra verktyg som kan styra och påskynda utvecklingen i önskad riktning.

Det lokala hållbarhetsarbetet har fått ett stort genomslag i Sverige, bl.a. genom Agenda 21. Arbetet med lokala miljömål, lokala investeringsprogram för miljömässigt hållbar utveckling, klimatinvesteringsprogram, översiktsplaner eller välfärdsbokslut är andra exempel på aktiviteter och åtgärder som bidragit till detta. I många kommuner har också kopplingen mellan miljö och hälsa blivit påtaglig genom att det lokala folkhälsoarbetet knutits ihop med bl.a. arbetet kring Agenda 21. Det är positivt att dessa och andra frågor på ett tydligt sätt kan stärka varandra. Regeringen anser att det är viktigt att detta arbete fortsätter och utvecklas. Det kan t.ex. ske genom ett ökat samarbete mellan olika aktörer.

För att integrera hållbarhetsfrågan ytterligare i det praktiska arbetet anser regeringen att det är viktigt att man uppnår en bättre växelverkan mellan de befintliga program och planer som utvecklas i kommunerna och exempelvis de regionala eller nationella hållbarhetsstrategierna.

Folkhälsoarbetet är en viktig aspekt i ett framgångsrikt arbete kring hållbar utveckling. Regeringen framhåller i propositionen Mål för folkhälsan (prop. 2002/03:35, bet. 2002/03:SoU07, rskr. 2002/03:145) att de lokala Agenda 21-processerna kan spela en viktig roll för ett framgångsrikt folkhälsoarbete genom arbetet med genomförande och vidareutveckling av de lokala handlingsplanerna för Agenda 21. Även andra processer, som kommunernas interna sektorsövergripande arbete och arbetet med lokala och regionala hälsoråd och med utvecklingen av lokala folkhälsoplaner, hälsobudgetar, välfärdsbokslut samt hälso-konsekvensbedömningar är viktiga delar i arbetet för hållbar utveckling. Ett sektorsövergripande samarbete och förstärkning av förebyggande folkhälsoaspekter är särskilt viktigt inom och mellan områdena miljö- och hälsoskydd, fysisk planering och byggande, socialtjänsten samt skola, vård och omsorg.

Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat föreslog i sitt slutbetänkande (SOU 2003:31) att Folkhälsoinstitutet bör ges i uppdrag att i samverkan med berörda samhällsinstitutioner och organisationer utveckla idéer och förslag till hur folkhälsofrågorna kan integreras i det lokala arbetet med Agenda 21- och Habitat. Kommittén ansåg att det var viktigt att kommunernas och landstingens arbete med att utveckla metoder för att systematiskt ta hänsyn till hälsofrågorna i samhällsplaneringen och beslutsfattandet fortsätter. Det fanns en samsyn bland flera remissinstanser om att folkhälsofrågorna behöver få större tyngd i samhällsplaneringen och att arbetet kring dessa behöver utvecklas. Regeringen anser att det är viktigt att revitalisera arbetet kring Agenda 21 och hållbar utveckling samtidigt som folkhälsoaspekterna måste integreras i de verksamheter som bedrivs av kommuner och landsting. Det är viktigt att metoder utvecklas på olika nivåer för att systematiskt integrera hälsofrågorna i samhällsplaneringen. På regional och lokal nivå ges stöd till erfarenhetsutbyte och kunskapspridning genom Forum folkhälsa, ett samarbete mellan Statens folkhälsoinstitut, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet. Regeringen ser positivt på detta initiativ och anser att ytterligare initiativ för närvarande inte är nödvändiga. Arbetet knyter an till att utveckla regionala och lokala strategier för hållbar utveckling och ligger i linje med IEH:s stöd till lokala och regionala aktörer inom ramen för det nationella Agenda 21-nätverket.

Nationalkommittén föreslog i sitt slutbetänkande att särskilda resurser skulle avsättas för att stödja och stimulera särskilda pilot- och utvecklingsprojekt och kampanjer samt för att utveckla samarbete och dialoger på olika nivåer. Det fanns ingen entydig bild från remissinstanserna kring detta. Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet var positiva till fortsatt stöd medan Verket för näringslivsutveckling (NUTEK) pekade på att stödet bör kunna samordnas med andra stöd. Växjö och Örebro kommuner ansåg att de medel som föreslogs var otillräckliga i förhållande till behovet. IEH pekade på behovet av att tillföra medel till olika myndigheter så att de kan bistå och stödja exempelvis lokala aktörer och kommuner.

Regeringen anser att IEH, inom ramen för sitt uppdrag att fungera som resurs och stöd i arbetet med Agenda 21, redan bidrar till att uppnå de intentioner som Nationalkommittén hade när man föreslog att särskilda projektmedel borde avsättas.

5.4 Föreningar och organisationer

Folkrörelser, religiösa samfund, idrottsföreningar och andra medborgarsammanslutningar har spelat och spelar en viktig roll i samhällsutvecklingen. Genom dessa och andra organisationer kan människor finna en naturlig bas för sin kreativitet och sitt engagemang. Här finns stor kunskap och erfarenhet som är viktiga i arbetet för hållbar utveckling och som vitaliserat det lokala och globala utvecklingsarbetet bl.a. genom att lyfta fram frågor och perspektiv som breddat och fördjupat debatten. Regeringen anser det som angeläget att den kompetens och de olika perspektiv som finns inom förenings- och organisationslivet fortsatt kan spela en viktig roll i hållbarhetsarbetet. Ett sätt att säkerställa detta är att skapa mötesplatser där föreningslivet möter samhällsorgan, forskarsamhället och företrädare för näringslivet och där få till stånd samverkan, kunskapsutbyte och kompetensutveckling. Det är viktigt att även på lokal nivå skapa förutsättningar för sådana mötesplatser. Här har bl.a. kommunen en viktig roll att spela.

5.5 Näringsliv

Ett starkt och varierat näringsliv i hela Sverige är en förutsättning för en omställning till en hållbar utveckling. På detta sätt skapas sysselsättning som ger social och ekonomisk trygghet för såväl anställda som andra aktörer på orten. Det är samtidigt en förutsättning att företag tar sociala och miljömässiga hänsyn. Näringslivet bedriver sin verksamhet mot affärsrättliga mål inom ramen för de regelverk som staten upprättar. Näringslivet kan främja en hållbar utveckling genom att ta tillvara nya affärsmöjligheter genom bl.a. teknikutveckling och genom etiska ställningstaganden. De företag som inför t.ex. miljö- och kvalitetsledningssystem och som långsiktigt satsar på sin personal och ser kompetensen hos alla människor oavsett kön, ursprung eller ålder kan få ett försprång gentemot sina konkurrenter.

Det är viktigt att företagens ansvar inte slutar i hemlandet utan även omfattar konsekvenserna för verksamhet i alla länder som berörs. I dag är många företag, även små, internationella. Företagens sociala och miljömässiga ansvar i ett globalt perspektiv har kommit alltmer i fokus och det finns flera initiativ kring detta. Företagens sociala och miljömässiga ansvar behandlas i avsnitt 7.6.2.

5.6 Enskilda

Slutligen bör även den enskilde individens betydelse framhållas i arbetet för hållbar utveckling. Det är den enskildes val och aktiviteter som

påverkar en mängd faktorer kring konsumtions- och produktionsmönster, inflytande och demokrati, hälsa etc. Frågor om hållbara val behandlas i avsnittet ”Hållbara konsumtionsmönster” och delvis även i avsnittet ”Livsmedel”. Alla människor måste medverka i omställningsarbetet och bidra med olika erfarenheter. Ett samhälle som brister i jämlikhet, jämställdhet och integration är inte ett hållbart samhälle. Erfarenheter på grund av kön och social eller etnisk bakgrund ger olika syn på problem och framför allt olika idéer om möjliga lösningar. Ökad jämställdhet och integration bör därför ses både som ett krav för och en del av hållbar utveckling. Samtidigt fungerar dessa faktorer som katalysatorer för den omställning av samhället som en hållbar utveckling kräver, då ett samhälle som minimerat under- och överlägen ger människor mot att ta plats och ansvar i det offentliga livet och i den allmänna debatten.

Ett jämlikt samhälle med grundläggande trygghet ger också människorna möjligheten att utbilda och utveckla sig. Detta är viktigt då visionen om hållbar utveckling i grunden är en fråga om värderingar och livssyn. Det kommer att krävas fortsatta satsningar på information och utbildning för att visa på kopplingen mellan enskildas värderingar och praktiska livsstil och mellan lokala och globala hållbarhetsproblem. Frågor som rör utbildning behandlas i avsnitt 7.5.2.

6 Strategiska framtidsfrågor

6.1 Inledning

Kärnan i begreppet hållbar utveckling är resursperspektivet. Vår civilisation vilar på att vi förmår förvalta, nyttja och skapa de resurser som utgör basen för samhällsekonomin. Till de nyckelresurser som vi är beroende av hör naturresurser, av människan skapade resurser som infrastruktur och bebyggelse, och sist men inte minst mänskliga resurser. Hälsa är en avgörande förutsättning för utveckling och välbefinnande. Vår civilisation bärs upp av människors arbetskraft, kunskap, erfarenhet och kreativitet.

De resurser som står i centrum för politiken för en hållbar utveckling har en förmåga att återskapas eller har en lång livslängd. Många gånger krävs det också lång tid för att bygga upp och påverka sådana resurser. Detta gäller ekosystemen, resurserna i jord- och skogsbruk och de byggda miljöerna, men också i hög grad de mänskliga resurserna. Människor som är aktiva i dag bär på erfarenheter och kompetens som de har byggt upp under ett långt liv. Befolkningens hälsa är ett resultat av påverkan under många årtionden. Dagens barn och ungdomar kommer att påverka världen ända fram till senare delen av 2000-talet.

Skillnaderna i resurstillgång är stora såväl inom som mellan länder. Anledningen är inte enbart att det finns för litet resurser, utan att resurserna är ojämnt fördelade. Denna klyfta ökar otryggheten och minskar samtidigt möjligheten att uppnå en hållbar utveckling.

För att nå en hållbar utveckling ställs krav på ett strategiskt framtidsperspektiv i politiken. Det gäller att identifiera framtida utmaningar och möjligheter i ett resursperspektiv, nationellt och globalt. Med utgångspunkt från dessa utmaningar och möjligheter, kan strategiska framtidsinsatser utformas. Synergier bör sökas mellan insatser på nationell, europeisk och global nivå. Ambitionen är att länka samman de tre dimensionerna av hållbar utveckling – den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga.

Som utgångspunkt för strategiska insatser på längre sikt har regeringen identifierat fyra centrala utmaningar för hållbar utveckling.

Den första utmaningen, som är gemensam för världens alla länder, är att bryta sambandet mellan ekonomisk tillväxt och miljöförstöring. Vår påverkan på miljön genom ohållbar konsumtion och produktion av varor och tjänster utgör redan i dag ett ödesdigert hot mot klimatet, ekosystemen och människors hälsa. Detta hot kommer sannolikt att förstärkas under de kommande decennierna, när den ekonomiska tillväxten skjuter fart i tidigare fattiga länder. I denna situation är åtgärder för att möjliggöra miljödriven tillväxt och näringslivsutveckling högt prioriterade, inte minst för att utvecklingsvärldens industrialisering skall kunna ledas in i nya banor redan från början. Sverige skall gå i främsta ledet i omställningen till ett hållbart samhälle. Detta kräver en samlad politik för miljödriven tillväxt och välfärd.

Den andra utmaningen för politiken för en hållbar utveckling, i Sverige och världen, handlar om hoten mot folkhälsan. Globalt är kampen mot sjukdom och för tidig död en central del i all politik för social rättvisa och fattigdomsbekämpning. I Sverige har vi nått mycket långt i folkhälsopolitiken, och vårt samhälle präglas i grunden av en god fysisk och social miljö. Likväl finns det idag stora – och på flera områden växande – hot mot en långsiktigt god folkhälsa i Sverige.

Exempelvis är den arbetsrelaterade ohälsan fortsatt hög. Varje dag är ca 300 000 personer sjukskrivna i vårt land, vilket är en fördubbling sedan 1997. Arbetslösheten har ökat under de senaste åren och ungdomsarbetslösheten har ökat i särskilt snabb takt. Den svenska alkoholkonsumtionen har ökat med 25 procent sedan 1996 samtidigt som den alkoholrelaterade dödligheten har ökat. Öppna gränser för alkohol inom EU ställer alkoholpolitiken inför nya utmaningar. Rökningen har minskat, men tobaken är fortfarande den enskilt största orsaken till fysisk ohälsa. De senaste årens undersökningar av skolelevers användning av narkotika tyder på en relativt stabil nivå, eller t.o.m. en minskning. Dock finns det skäl till oro och fortsatta insatser krävs inom området. Övervikt och fetma är ett snabbt ökande hälsoproblem. Den positiva trenden i Sverige gällande antalet fall av hiv/aids och andra sexuellt överförbara sjukdomar har brutits. Miljöproblem i form av gifter och buller är alltjämt ett allvarligt problem. Sociala och könsrelaterade skillnader i ohälsa består. Sammantaget krävs en samlad politik för en god folkhälsa – en av framtidens viktigaste resurser.

Den tredje stora utmaningen för politiken för en hållbar utveckling är att hantera den fortgående urbaniseringen i vårt land. Vi upplever i dag växande regionala obalanser i Sverige. Samtidigt är många livsmiljöer i våra storstäder bristfälliga. En långsiktigt hållbar utveckling kräver ett fungerande samspel mellan storstäder och landsort, och mellan stad och

landsbygd. Åtgärder behövs i storstäderna för att motverka problem som social segregation, bostadsbrist och otillräcklig transportkapacitet. Miljön måste förbättras genom insatser för ökad tillgänglighet, goda inomhusmiljöer och tätortsnära naturområden. I denna situation är stärkta insatser för hållbar samhällsplanering och hållbar stadsutveckling av strategisk betydelse. Även landsbygdspolitiken har i detta sammanhang betydelse. Det krävs en samlad politik för hållbart samhällsbyggande som omfattar hela landet.

Den fjärde utmaningen, som är den svåraste och mest övergripande för Sverige och andra industriländer, är att säkra en hållbar utveckling i ett samhälle med en åldrande befolkning. Vi går i de flesta industriländer mot en situation, då minskande grupper yrkesaktiva skall klara av att försörja både växande grupper av pensionärer och sina egna barn. I Sverige kommer hela befolkningstillväxten fram till 2025 att ske i pensionärsgruppen, enligt Statistiska Centralbyrån.

Ett samhälle med en åldrande befolkning kräver strategiska insatser på flera områden. Ett av dessa områden är vikten av ett tillgängligt samhälle. Att inte välja tillgängligt är dålig samhällsekonomi. Ungefär en miljon av människorna i Sverige uppger att de har någon form av funktionsnedsättning. Detta i kombination med att befolkningen blir allt äldre gör att behovet av ett tillgängligt samhälle ökar. I ett otillgängligt samhälle ökar efterfrågan på dyra särlosningar. Ett ökat fokus på tillgänglighetsfrågorna är en viktig del i en strategi för hållbar utveckling. Vidare handlar en av de viktigaste frågorna om hur vi tillsammans kan stärka den ungdomsgeneration, som skall axla ansvaret för framtidens samhällsekonomi samtidigt som vi skapar förutsättningar för ökad hälsa hos den äldre generationen och lyfter fram äldre som en värdefull tillgång för samhället. Dagens situation ger anledning till oro. Åldrandet i Sverige sker samtidigt som det ekonomiska gapet mellan generationerna växer. De höga inkomsterna, liksom de stora förmögenheterna, har under de senaste decennierna alltmer kommit att koncentreras till de äldre. Medan ungdomar i slutet på 1990-talet hade ungefär samma realinkomst som på 1970-talet, hade pensionärsgruppen under samma period i genomsnitt fördubblat sin medelinkomst. 1990-talets kris visade att ensamstående föräldrar och familjer med många barn är särskilt utsatta när konjunkturen viker. För att säkra en långsiktigt hållbar samhällsutveckling, med goda livsvillkor för alla medborgare, måste större uppmärksamhet riktas mot den unga generationens livsvillkor. En systematisk och effektiv ungdomspolitik behövs både för att förbättra ungdomsgruppens situation och för att stärka den unga generationens möjligheter att klara framtidens ekonomiska, sociala och miljömässiga utmaningar. Det krävs en barn- och ungdomspolitik för ett åldrande samhälle.

Alla de fyra utmaningar som regeringen har identifierat kräver internationellt och regionalt samarbete. Det ömsesidiga beroendet blir allt viktigare i den värld vi lever i. Hållbar utveckling i Sverige hör intimt samman med hållbar utveckling i övriga världen.

En viktig målsättning i arbetet med de fyra strategiska framtidsfrågorna bör vara att finna synergier mellan strategier för hållbar utveckling i såväl rika länder som i världens utvecklingsländer. De rika länderna förfogar inte enbart över huvuddelen av världens investerings-

kapital utan också över huvuddelen av världens utbildnings- och forskningsinstitutioner. Det innebär att den rika världen har ett huvudansvar för att framtida investeringar i högre utsträckning än i dag kanaliseras till projekt för en långsiktigt hållbar utveckling, såsom folkhälsa, utbildning, stads- och landsbygdsutveckling och miljöteknik.

De fattiga länderna hyser huvuddelen av världens arbetskraft. Under-sysselsättning är dock ett kroniskt problem i länder med brist på investeringskapital och en snabbt expanderande, ung befolkning. Miljontals unga i världen saknar arbete, vilket i sin tur bidrar till social oro, ett starkt migrationstryck och låga inkomster. Sverige och övriga industriländer kan bidra till en mer balanserad utveckling genom investeringar och bistånd i fattiga länder. Vi kan också bidra genom att förbättra möjligheterna till utbildning och arbete för dem som har sökt sig till vår del av världen för att förbättra sina livsvillkor.

6.2 Miljödriven tillväxt och välfärd

Några av vår tids största och svåraste utmaningar handlar om att skapa förutsättningar för välstånd i alla länder utan att detta leder till att vi underminerar jordens klimat, ekosystem och människors hälsa. En satsning med inriktning på s.k. miljödriven tillväxt och välfärd kan bidra till att lösa flera av dessa utmaningar. Industriländerna har ett ansvar att gå före i arbetet för omställning till ett miljömässigt hållbart samhälle. Konkreta framsteg är viktiga, inte minst för att skapa förtroende i det multilaterala miljöarbetet.

En satsning på miljödriven tillväxt rymmer goda förutsättningar för internationellt samarbete och för synergier mellan politiken här hemma, inom EU och globalt. Samtidigt öppnas möjligheter för svenskt näringsliv inklusive de areella näringarna, offentliga institutioner och organisationer m.fl. Partnerskap kan utvecklas mellan utbildningsinstitutioner, städer och företag. En stark satsning på miljödriven näringslivsutveckling i Sverige främjar nyföretagande, sysselsättning och export och är av betydelse för regional utveckling. Detta ger möjligheter att mobilisera kring lokal näringslivsutveckling. Marknaden för miljöteknik i världen växer snabbt och allt fler länder inser värdet av denna marknad. För Sverige handlar det nu om att vi skall fortsätta att vara världsledande på området.

Sverige har redan i dag en betydande roll och en viktig position som pådrivare av förbättringar på miljöområdet internationellt. Såväl privata som offentliga aktörer är aktiva. Sveriges styrka ligger i en helhetssyn som fokuserar på ett hållbart samhälle. Sverige har hela systemlösningar att visa upp avseende hållbara kretslopp för vatten och avfall, materialåtervinning, förnybar energi, väl utvecklade produktionsformer inom jord- och skogsbruk, byggande och boende samt transporter. Miljömedvetenheten och de höga miljökraven i Sverige har fått till följd att industrin också anpassat sig och infört mer miljöanpassade produktionsprocesser.

Ett centralt område för miljödriven tillväxt är energiförsörjningen. Satsningar på energisparande, energieffektivisering, förnybar energi och effektiv energiteknik krävs för att vi skall klara såväl de svenska miljö-

och energipolitiska målen som Sveriges internationella åtaganden under Kyoto-protokollet. Skr. 2003/04:129

Även konsumenterna är viktiga i arbetet för en miljödriven tillväxt, eftersom miljödriven tillväxt också skapas av konsumenterna som genom en ändrad efterfrågan kan bidra till en utveckling av mer hållbar produktion av varor och tjänster. En handlingsplan för hållbar konsumtion när det gäller hushållen håller på att arbetas fram.

Svenska insatser för miljödriven näringslivsutveckling kan stärkas genom europeiskt samarbete bl.a. i anknytning till Lissabonstrategin. EU:s handlingsplan för miljöteknik utgör en viktig utgångspunkt.

Internationellt sker arbetet för miljödriven tillväxt och välfärd inom ramen för uppföljningen av FN:s millenniedeklaration och genomförandeplanen från Johannesburg. Mål har satts upp för att bygga ut den globala tillgången på sanitet, vatten och energi. Om målen skall kunna förverkligas krävs en omfattande tekniköverföring och stora biståndsinsatser. För att nå målen och bidra till en ökad tekniköverföring är det viktigt att Sverige och EU inom ramen för WTO-förhandlingarna samtidigt driver frågan om att ta bort tullar och andra handelshinder på miljöanpassade varor och miljötjänster. Marknadsföring av svensk teknik, svenska företag och svensk kunskap är en viktig del i det kommande arbetet.

6.3 En god hälsa – framtidens viktigaste resurs

Att investera i människors hälsa – och därmed i den resurs vi alla utgör som individer – är avgörande för att bemästra de påfrestningar som den ökade ohälsan innebär för vårt samhälle. Höga sjuktal och upplevd fysisk och psykisk ohälsa, liksom sociala och könsrelaterade skillnader i hälsa, är grundläggande hot mot en hållbar utveckling. Miljöproblemen i form av gifter och buller är alltjämt allvarliga. Klimatförändringar och andra globala hot gör att riskerna för smittspridning ökar. En stor utmaning är därför att utjämna de påverkbara skillnaderna i hälsa. Men också att vidareutveckla de förebyggande insatserna gällande bruket av tobak, alkohol och narkotika, åtgärder mot fetma och övervikt samt att verka för ett gott smittskydd och dämpa framtida negativa konsekvenser av de demografiska förändringarna som vi har att vänta.

En sund samhällsutveckling utan en befolkning stadd vid god hälsa är inte möjlig. De flesta utvecklingsåtgärder påverkar miljön, vilket kan förstärka människors hälsa men också orsaka eller förvärra hälso-problemen. Konsumtionsmönster har ofta en direkt positiv eller negativ påverkan på människors hälsa, men kan också ge en miljöpåverkan som i sin tur påverkar hälsan.

Ett effektivt folkhälsoarbete innehåller både sjukdomsförebyggande och hälsofrämjande insatser. Ett hälsofrämjande perspektiv bör genomsyra hela samhället. Hälso- och sjukvårdssektorn kan inte ensam tillfredsställa grundläggande behov och mål. Den är beroende av social och ekonomisk utveckling, till vilken den samtidigt är med och bidrar. En god folkhälsa, ekonomisk tillväxt och en sund, säker och hälsosam miljö är faktorer som således är ömsesidigt beroende av varandra och är

förutsättningar för en hållbar utveckling. Insatser för att främja och förbättra folkhälsan är därför av stor betydelse för samhällsutvecklingen.

I det internationella arbetet för en hållbar utveckling har frågor om folkhälsa en framskjuten plats. Det gäller t.ex. i arbetet med handlingsprogrammet Agenda 21, millennieutvecklingsmålen samt genomförandeplanen från Johannesburg. Folkhälsofrågorna är också prioriterade genom WHO-arbetet och genomförandet av EU:s folkhälsoprogram. Frågor som lyfts fram gäller t.ex. mänskliga rättigheter, smittskydd (inte minst hiv/aidsarbetet), förebyggande program för hälsa samt livsstilsfrågor.

Utgångspunkten även för folkhälsopolitiska strävanden är alla människors lika värde. Varje individ skall ha rätt att utvecklas efter sina förutsättningar. För ett demokratiskt samhälle är det en grundläggande uppgift att försöka ändra de villkor som skapar påverkbara skillnader i hälsa. Sveriges nya folkhälsopolitik har därför fokus på de samhällsfaktorer som påverkar folkhälsan. Det politiska ansvaret för dessa är fördelat mellan olika sektorer och nivåer i samhället. Ett samlat folkhälsoarbete förutsätter därför aktiva insatser av flera samhällsaktörer inom flera politikområden. Människors skilda arbetsförhållanden, familjesituation, sociala relationer, ekonomiska tillgångar och livsstil skapar skillnader i hälsa. Jämlikhet, jämställdhet och effektivitet är viktiga utgångspunkter för folkhälsoarbetet.

6.4 En samlad politik för hållbart samhällsbyggande

En samlad politik för ett hållbart samhällsbyggande krävs för att möta den fortgående urbaniseringen i Sverige. Politik för hållbart samhällsbyggande handlar om att långsiktigt forma infrastruktur och livsmiljöer så att de bidrar till en hållbar ekonomisk, social och miljömässig utveckling. Vi behöver ett Sverige i regional balans och goda byggda miljöer.

Historiskt sett har Sverige en lång tradition av offensivt samhällsbyggande med omfattande investeringsprogram för bostäder och transporter. Målet har varit att stärka ekonomisk tillväxt, god miljö och social rättvisa. Det lokala demokratiska inflytandet har varit – och förblir – starkt. Under senare år har dock samhällsbyggandet som politiskt projekt haft en mer undanskymd roll. En samlad politik för hållbart samhällsbyggande skapar möjligheter att stärka ett långsiktigt planeringsperspektiv i svensk politik. Samtidigt ger en samlad politik för hållbart samhällsbyggande goda möjligheter att förena de tre dimensionerna i hållbar utveckling i konkreta projekt. Det skapar också möjligheter för lokala och regionala initiativ.

Hållbart samhällsbyggande är en högt prioriterad fråga på den internationella agendan för hållbar utveckling. Uppföljningen av världstoppmötet i Johannesburg fokuserar under 2004 och 2005 på bebyggelse, vatten och sanitet. Frågan om hållbar stadsutveckling står också högt upp på den europeiska agendan. EG-kommissionen har under 2004 presenterat ett förslag till tematisk strategi för stadsmiljö. I Sverige har Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat föreslagit en ökad satsning på stadsutveckling. Även frågor kring landsbygdsutveckling har

i dag stor aktualitet både i Sverige och i det europeiska samarbetet, bl.a. i ljuset av den beslutade reformeringen av EU:s jordbrukspolitik.

När det gäller miljödimensionen i hållbar utveckling konstaterar Miljömålsrådet i den fördjupade utvärderingen av de svenska miljö-kvalitetsmålen, som presenterades i februari 2004, att god fysisk planering är avgörande för möjligheterna att nå fjorton av de totalt femton målen. Fysisk planering skapar förutsättningar för en målinriktad lokal miljöpolitik och möjliggör en framåtsyftande natur- och kulturvård som omfattar både stad och landsbygd. En god fysisk planering bidrar till att minska den stora miljöpåverkan från byggnader, anläggningar och transporter.

En god samhällsplanering och en offensiv stads- och landsbygdspolitik är också av stor betydelse för möjligheterna att uppnå grundläggande socialpolitiska och integrationspolitiska mål. Detta har påvisats inte minst i de storstadspolitiska satsningar som regeringen har genomfört. Trafik- och bebyggelseplanering påverkar i hög grad förutsättningarna för boende, social välfärd och integration.

God samhällsplanering främjar näringslivets utveckling och möjliggör större lokala arbetsmarknader. Städer samspelar i sin regionala omgivning med andra städer och med omgivande landsbygd. De regionala utvecklingsprogrammen och de regionala tillväxtprogrammen utgör en god grund för fortsatt långsiktigt arbete för en hållbar utveckling på regional nivå. Landsbygdspolitiken har här också stor betydelse. Samtidigt behövs en god samhällsplanering för att skapa möjligheter för alla konsumenter att agera hållbart, särskilt när det gäller transporter, och möjligheter att återvinna uttjänta produkter.

Det är viktigt att ta tillvara de stora möjligheter till synergier som finns mellan nationell och internationell politik inom området hållbart samhällsbyggande. Sveriges starka tradition inom stadsplanering, byggande och miljöteknik utgör en viktig grund för fortsatt internationellt samarbete, både i fråga om kommersiell export och i biståndsverksamhet. Ett omfattande samarbete mellan svenska kommuner, regioner och parter i andra länder förekommer redan. Det gäller såväl i närområdet runt Östersjön som i Asien, Afrika och Centralamerika.

6.5 Barn- och ungdomspolitik för ett åldrande samhälle

En offensiv satsning på den unga generationen i Sverige bör göras för att stärka en grupp, som under senare år har fått en försämrad relativ ställning, ekonomiskt och socialt. Samtidigt kan en satsning på barn och ungdomar förbättra Sveriges förutsättningar att klara de utmaningar som befolkningens åldrande kommer att ställa oss inför. En satsning på de yngre är särskilt angelägen under det närmaste decenniet, då ungdomskullarna i Sverige under en kort period ökar kraftigt i storlek. Den generation som föddes kring 1990 kan till storleken jämföras med 40-talsgenerationen.

En satsning på barns och ungdomars villkor ger goda möjligheter att knyta an till europeiskt och multilateralt samarbete. I det internationella arbetet för hållbar utveckling har frågor om barns och ungas villkor, delaktighet och inflytande en framskjuten plats. Det gäller t.ex. i arbetet

med handlingsprogrammet Agenda 21, millennieutvecklingsmålen samt genomförandeplanen från toppmötet i Johannesburg. Barns och ungdomars miljö och hälsa är också prioriterade frågor inom WHO-arbetet och i EU:s arbete med en strategi för miljö och hälsa.

En satsning på att främja barns och ungdomars livsvillkor ger synergier med flera andra politikområden, som socialpolitiken, folkhälsopolitiken, integrationspolitiken, familjepolitiken och jämställdhetspolitiken.

Det faktum att ungdomsgruppens ekonomiska situation har försämrats i Sverige under senare år, i jämförelse med den äldre generationens, har flera förklaringar. Ändringar i de offentliga trygghetssystemen påverkar också fördelningen av resurser mellan generationerna.

Unga studerar idag längre än tidigare, men vi har också en hög ungdomsarbetslöshet. Socialt utanförskap i form av bristande integration, arbetslöshet och långvarigt beroende av försörjningsstöd samt en ökning av självupplevd psykisk ohälsa är stora ungdomsproblem. Ungdomar som tidigt hamnar utanför arbetsmarknaden är särskilt sårbara. De närmare 27 000 ungdomar i åldern 16–24 år som varken arbetar eller studerar måste tydligare uppmärksammas och ges ökade möjligheter att vara en del av samhället. De växande hoten mot folkhälsan, inte minst ungdomars, i form av tobak, alkohol, fetma och miljöproblem kräver kraftfulla förebyggande insatser. I storleksordningen 200 000 barn växer upp med alkoholiserade föräldrar och ungdomar är allt yngre när de börjar dricka alkohol och de dricker mer än tidigare. Den fortsatta spridningen av giftiga kemikalier och andra utsläpp, liksom problem med mögel och andra inomhusmiljöproblem, är särskilt allvarliga ur ett barnperspektiv. I dag är fyra av tio skolbarn i Sverige drabbade av astma, allergi eller annan överkänslighet. Skillnader i ohälsa bland flickor och pojkar blir samtidigt tydligare. Det gäller att undvika att få en framtida situation, där de ekonomiska utmaningar som en åldrande befolkning utgör förvärras av att den yrkesaktiva generationen lider av bristfällig hälsa och socialt och ekonomiskt utanförskap.

Eftersom utrikes födda i Sverige är överrepresenterade bland barn och ungdomar, jämfört med andelen utrikes födda i den vuxna befolkningen, innebär en satsning på yngre även stärkt fokus på integrationsfrågor. Alltför många barn som själva är utrikes födda eller har minst en förälder som är utrikes född lämnar i dag grundskolan utan tillräckligt bra kunskaper i t.ex. det svenska språket. Här krävs insatser även för att ta tillvara och utveckla kunskaperna i förstaspråket eller föräldrarnas språk då detta är mycket viktigt för dessa barns och ungdomars personliga utveckling. Utrikes födda är överrepresenterade bland ungdomar som varken arbetar eller studerar. Att bättre kunna ta tillvara den resurs som unga människor som är utrikes födda eller har utrikes födda föräldrar utgör, handlar ytterst om att garantera alla likvärdiga möjligheter i vårt land. Samtidigt handlar det om att ta tillvara och utveckla all den kompetens och kunskap som Sverige idag ropar efter. Nationella minoriteternas barn och unga har ofta speciella behov som måste tillgodoses.

I de flesta länder med en åldrande befolkning har födelsetalen under de senaste årtiondena sjunkit kraftigt. Detta är ett av många uttryck för att livsvillkoren för den unga generationen har förändrats, liksom värderingsmönstren. Kvinnor föder barn allt senare i livet.

I Sverige har den långsiktiga nedgången i födelsetalen varit mindre än i många andra länder. Ett skäl är att Sverige har haft en väl utvecklad familje- och jämställdhetspolitik. I dagsläget stiger födelsetalen, efter en skarp nedgång under 1990-talets ekonomiska kris. Dock består tendensen att kvinnor föder sina barn allt senare. Arbetslöshet, höga boendekostnader och osäkra anställningar, inte minst för unga kvinnor, påverkar födelsetalen. Ensamstående föräldrar, som i stor utsträckning är kvinnor, liksom flerbarnsfamiljer, har i genomsnitt låga disponibla inkomster. Ur familjepolitisk och jämställdhetspolitisk synvinkel handlar hållbar utveckling om att skapa goda förutsättningar att förena yrkesliv med familjebildning, för såväl kvinnor som män. Men detta måste ske samtidigt som barns och ungdomars behov av goda uppväxtvillkor beaktas.

Regeringen anser att det är viktigt med uppmärksamhet på skillnader mellan flickors och pojkars förutsättningar och behov. Det gäller inom förskolans och skolans område, liksom inom hälso- och sjukvården, fritidsverksamheten och socialtjänsten.

7 Kärnområden – vidtagna åtgärder och fortsatt arbete

7.1 Framtidens miljö

Mänskligheten är beroende av ekosystemens förmåga att producera varor och tjänster. Naturmiljön erbjuder också goda möjligheter till rekreation och turism. Mänskliga aktiviteter kan dock ge upphov till miljöstörningar som medför att ekosystemen inte förmår att tillhandahålla dessa tjänster. Dagens miljöproblem medför avsevärda kostnader genom produktionsförluster, materialförstöring, försämrad hälsa, förstörelse av det fysiska kulturarvet och utarmning av såväl förnybara som icke-förnybara naturresurser.

En miljömässigt hållbar utveckling ger således positiva välfärds-effekter såsom en god livsmiljö, bevarad biologisk mångfald och skydd av natur- och kulturlandskapet, men utgör också ett fundament för delar av den ekonomiska utvecklingen. Arbetet inom den miljömässiga dimensionen av hållbar utveckling handlar om att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer möjligheter till en god livsmiljö och välfärd. Ökad sårbarhet och minskad förmåga att klara störning och förändring i ekosystem genom minskad biologisk mångfald eroderar fundamentet för social och ekonomisk välfärd.

I detta kapitel riktas fokus på naturvård och biologisk mångfald, en miljö fri från gifter, havet samt klimatförändringarna.

Regeringens bedömning: Regeringen avser att i den fördjupade utvärderingen av arbetet med att nå miljökvalitetsmålen, som skall redovisas för riksdagen våren 2005, vidareutveckla och tydliggöra de tre åtgärdsstrategierna i miljömålsarbetet. De är strategin för effektiv energianvändning och transporter, strategin för giftfria och resurssnåla kretslopp samt strategin för hushållning med mark och vatten och en god bebyggd miljö. Regeringen avser också att vid samma tillfälle behandla förslaget om ett nytt miljökvalitetsmål för biologisk mångfald.

De av riksdagen antagna 15 miljökvalitetsmålen utgör grunden för den nationella miljöpolitiken. Målen beskriver den kvalitet och det tillstånd för Sveriges miljö och dess natur- och kulturreсурser som är hållbara på lång sikt och preciserar därigenom kraven på den ekologiska dimensionen för att hållbar utveckling skall kunna uppnås. Målen beskriver inriktningen på miljöarbetet på alla nivåer i Sverige och vårt arbete i såväl EU som internationellt. Hållbar utveckling är miljöbalkens övergripande syfte. Miljökvalitetsmålen är därför också vägledande vid tillämpning av bestämmelser i miljöbalken genom att de preciserar vad en hållbar utveckling på miljöområdet innebär.

Varje år rapporterar regeringen till riksdagen hur arbetet med miljökvalitetsmålen fortgår. Vart fjärde år skall regeringen göra en fördjupad utvärdering och bedöma om medel eller mål behöver korrigeras (prop. 2000/01:130, bet. 2001/02:MJU3, rskr. 2001/02:36).

Den första fördjupade utvärderingen skall lämnas till riksdagen våren 2005. Regeringen avser då att behandla ett förslag till ett sextonde miljökvalitetsmål för biologisk mångfald.

Klimatmålet planeras att bli föremål för behandling i en separat proposition senare under våren 2005.

Regeringen inrättade 2002 Miljömålsrådet, ett organ för samråd och samverkan i arbetet med att uppnå miljökvalitetsmålen. Miljömålsrådet består av företrädare för centrala myndigheter, länsstyrelser, kommuner, frivilliga organisationer och näringslivet och rapporterar årligen till regeringen om tillståndet i miljön och uppföljning av arbetet med miljökvalitetsmålen. Vart fjärde år lämnar rådet underlag till den fördjupade utvärderingen av arbetet med miljökvalitetsmålen.

I juni 2003 lämnade Miljömålsrådet sin årliga rapport om uppföljning av miljökvalitetsmålen med en utvärdering av de 69 delmålen. Av rapporten framgår att vi är på god väg att nå flera delmål men att det för ett flertal delmål behövs ytterligare åtgärder för att de skall kunna nås. Miljömålsrådet gör också bedömningen att en utveckling av de av riksdagen antagna åtgärdsstrategierna är viktig i arbetet med att uppnå miljökvalitetsmålen. Miljömålsrådets rapport om tillståndet i miljön för innevarande år lämnas till regeringen i juni 2004.

Miljömålsarbetet med dess systematik, delmål, vägledande åtgärdsstrategier och regelbundna utvärdering skapar stabilitet och kontinuitet samtidigt som det skall stimulera och vara pådrivande för att förnya och utveckla miljöpolitiken.

Mål

Det övergripande målet för Sveriges miljöpolitik är att vi till nästa generation skall kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Det innebär att påverkan på miljön skall ha reducerats till nivåer som är långsiktigt hållbara.

Följande femton miljö kvalitetsmål gäller: 1) Begränsad klimatpåverkan, 2) Frisk luft, 3) Bara naturlig försurning, 4) Giftfri miljö, 5) Skyddande ozonskikt, 6) Säker strålmiljö, 7) Ingen övergödning, 8) Levande sjöar och vattendrag, 9) Grundvatten av god kvalitet, 10) Hav i balans samt levande kust och skärgård, 11) Myllrande våtmarker, 12) Levande skogar, 13) Ett rikt odlingslandskap, 14) Storslagen fjällmiljö och 15) God bebyggd miljö.

Dessa miljö kvalitetsmål har kompletterats med delmål och åtgärdsstrategier (prop. 2000/01:130, bet. 2001/02: MJU03, rskr. 2001/02:36) liksom fem delmål för Giftfri miljö (prop. 2000/01:65, bet. 2000/01: MJU15, rskr. 2000/01:269) samt tre delmål för God bebyggd miljö (prop. 2001/02:128, bet. 2001/02: BoU14, rskr. 2001/02:291 samt prop. 2002/03:117, bet. 2003/04: MJU04, rskr. 2003/04:13). Vidare utformas sektorsmål och sektorsstrategier av de myndigheter, organisationer och företag som verkar inom en viss samhällssektor, t.ex. transportsektorn, jordbruket eller industrin. Länsstyrelserna kan därtill fastställa regionala mål, medan kommunerna kan besluta om lokala mål.

Pågående och nya åtgärder

Omfattande åtgärder inom olika samhällssektorer pågår för att miljö kvalitetsmålen skall uppnås. Många av dessa åtgärder är målspecifika, dvs. de riktar sig nästan helt mot ett specifikt miljö kvalitetsmål. De flesta åtgärder påverkar dock fler än ett mål och kan ha såväl negativa som positiva konsekvenser även för andra viktiga samhällsmål. Det är därför viktigt att se åtgärder för att uppnå miljö kvalitetsmålen i ett vidare samhällsperspektiv. Förutom de målspecifika åtgärderna bör det ligga stora vinster i att systematiskt utforma strategiska åtgärdspaket inom särskilt viktiga områden eller sektorer. Rätt avvägda och samordnade med andra åtgärder inom näringspolitiken, jordbrukspolitiken eller skattepolitiken kan betydande synergier uppstå och åtgärderna som helhet bli mer kostnadseffektiva i förhållande till miljö kvalitetsmålen då dessa kommer att få effekter på flera miljö kvalitetsmål samtidigt. Regeringen föreslog därför i propositionen Svenska miljömål – delmål och åtgärdsstrategier särskilda åtgärdsstrategier inom tre viktiga områden. Inom vart och ett av dessa områden redovisade regeringen de grundläggande utgångspunkterna för kostnadseffektiva åtgärder liksom en rad specifika insatser som var under beredning eller utredning. Nya uppdrag har också lagts ut i enlighet med vad som aviserats i propositionen

Inför den fördjupade rapporteringen till riksdagen i början av 2005 avser regeringen att ytterligare utveckla de tidigare presenterade åtgärdsstrategierna genom att identifiera synergieffekter mellan olika åtgärder och deras kostnadseffektivitet. Detta skall leda fram till nya förslag avseende innehållet i åtgärdsstrategierna. I detta sammanhang är det viktigt att ta tillvara den utveckling som sker inom EU. Unionen har utvecklat eller utvecklar sammanhållna strategier på flera områden som

är viktiga för Sverige. Det gäller inte minst energieffektivisering, introduktion av förnybara energikällor, effektivisering av resursanvändningen och åtgärder för att minska uppkomsten av avfall samt den integrerade produktpolitiken (IPP). Den nya kemikaliepolitiken är ett annat viktigt område.

Som grund för att driva arbetet inom EU så effektivt som möjligt för att kunna nå de svenska miljö kvalitetsmålen har regeringen nyligen presenterat en skrivelse, EU-prioriteringar för att nå miljömålen (skr. 2003/04:9).

Ett fortsatt aktivt internationellt miljöarbete är avgörande för att det skall vara möjligt att nå de svenska miljömålen. Regeringen avser att behandla frågan om hur det internationella arbetet relaterar till det svenska miljömålsarbetet i den fördjupade rapporteringen till riksdagen i början av 2005.

Åtgärdsstrategierna

Följande åtgärdsstrategier är de viktigaste elementen i arbetet med att uppnå miljö kvalitetsmålen:

- En strategi för effektivare energianvändning och transporter – för att minska utsläppen från energi- och transportsektorn.

Denna strategi behandlar åtgärder som bidrar främst till att uppnå miljö kvalitetsmålen *Begränsad klimatpåverkan*, *Frisk luft*, *Bara naturlig försurning* samt vissa delmål under *Ingen övergödning* och *God bebyggd miljö*. Också målen *Hav i balans samt levande kust och skärgård* och *Giftfri miljö* kan påverkas.

Tyngdpunkten ligger på kostnadseffektiva åtgärder som effektiviserar användning, överföring och tillförsel av energi och främjar användningen av ny teknik med väsentligt förbättrade miljöegenskaper inom såväl energi- som transportsektorn. Även förnybara energikällor omfattas. Ökad användning av ekonomiska styrmedel utformas så att miljö-kostnaderna synliggörs och de styrande effekterna förstärks. Även vissa åtgärder inom kretsloppsstrategin och hushållningsstrategin har betydelse för denna strategi.

- En strategi för giftfria och resurssnåla kretslopp – för att skapa energi- och materialsnåla kretslopp och för att minska de diffusa utsläppen av miljögifter.

Denna strategi behandlar åtgärder som främst bidrar till att uppnå *Giftfri miljö*, *Ingen övergödning*, *Begränsad klimatpåverkan* och *Skyddande ozonskikt* samt vissa delmål under *God bebyggd miljö*.

Kretsloppsstrategin skall utgå från den helhetssyn och det livscykel perspektiv som har utvecklats i samband med framtagandet av en miljöorienterad produkt politik och som strategin för hållbar utveckling ger uttryck för. För att uppnå ett samhälle med giftfria och resurssnåla kretslopp krävs att användningen och förvaltandet av samhällets resurser inklusive avfallet sker på ett hållbart sätt. Detta innebär bl.a. att genereringen av avfall inte bör öka samtidigt som avfallets farlighet minskas och att avfallet i största möjliga utsträckning nyttiggörs som en resurs. Vidare innebär det att användningen av kemiska produkter bör ske på ett sådant sätt och i en sådan utsträckning

att de negativa effekterna på människors hälsa eller på miljön i möjligaste mån undviks. Det förebyggande arbetet är mycket viktigt för att såväl reducera som avgifta avfallsflödena. En hel del arbete återstår, både nationellt, inom EU och internationellt, innan detta kan uppnås.

- En strategi för hushållning med mark, vatten och en god bebyggd miljö – för ökad hänsyn till biologisk mångfald, kulturmiljö och människors hälsa, för god hushållning med mark och vatten, miljöanpassad fysisk planering och hållbar bebyggelsestruktur.

Denna strategi behandlar åtgärder som främst bidrar till att uppnå *Levande sjöar och vattendrag, Grundvatten av god kvalitet, Hav i balans samt levande kust och skärgård, Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, Storslagen fjällmiljö* och *God bebyggd miljö*. Hushållningsstrategin bygger i huvudsak på tre beståndsdelar:

- Ett varsamt brukande av mark- och vattenområden för att värna natur- och kulturvärden i miljön och goda produktionsförhållanden.
- Skydd av särskilt värdefulla miljöer och resurser samt skapande av en rik kultur- och naturmiljö där representativa delar av vårt kulturarv är bevarat liksom den biologiska mångfalden.
- Miljöanpassad fysisk planering och byggande för att skapa en hållbar bebyggelsestruktur och nya anläggningar av hög kvalitet, för ett balanserat uttag av naturresurser och för en god hushållning med mark, vatten och bebyggd miljö.

Strategierna skall bidra till samordning, optimering och utveckling av styrmedel och horisontella åtgärder för att vi bättre skall kunna bedöma och tillgodose behoven och effekterna av ytterligare insatser för att kunna uppnå miljö kvalitetsmålen. En fördel med att gruppera åtgärder på detta sätt är att insatserna fokuserar på de åtgärder som är mest kostnadseffektiva och som genom synergieffekter bidrar till att flera miljö kvalitetsmål kan uppnås. Vid bedömning av kostnadseffektiviteten skall även effekter för mål inom andra politikområden vägas in. Denna strategiska inriktning innebär också att sektorerna ges ett större ansvar för kopplingen mellan miljömålsmotiverade åtgärder och andra sektorsmål. Det gäller t.ex. inom energipolitiken, transportpolitiken och näringspolitiken – särskilt då produktion och konsumtion av varor. Men det gäller också den lokala och regionala planeringen. Åtgärdsstrategierna kommer då att stärka sambandet mellan miljö kvalitetsmålen och det vidare arbetet med hållbar utveckling och det därtill kopplade sektorsansvaret.

Regeringen avser att i miljömålsuppföljningen 2005 återkomma till en analys av konkreta åtgärder inom de tre åtgärdsstrategierna. Det finns dock ett behov av att även utveckla ett långsiktigt övergripande synsätt och metodik som gör det möjligt att angripa problem som hänger samman med att tillväxt i vissa fall sker snabbare än teknikutvecklingen på miljöskyddsområdet eller att grundläggande attityder och förhållningssätt måste påverkas i samhället. Utvecklingen av nya, effektiva styrmedel liksom metoder för att bryta sambandet mellan tillväxt och negativ miljöpåverkan är viktig i detta arbete.

Naturvården och bevarandet av biologisk mångfald är hörnstenar i arbetet för det hållbara samhället. Naturvården har starka beröringspunkter med alla tre dimensionerna av hållbar utveckling även om fokus ligger på den ekologiska dimensionen. Bevarande och hållbart nyttjande av ekosystemen bör ses som grundläggande kriterier på hållbar utveckling. Allt levande – även människan – bygger sin existens på den biologiska mångfalden och de livsuppehållande system den vidmakthåller.

Biologiska resurser ger mat, vatten, byggnadsmaterial och läkemedel men också indirekta nyttigheter nödvändiga för samhällets stabilitet som översvämningsskydd, syreproduktion, bördiga jordar m.m. Den biologiska mångfalden bidrar till den buffertkapacitet som är nödvändigt för ett stabilt och hållbart samhällsbygge.

Naturens variationsrikedom ger också andlig och estetisk stimulans och ovärderliga skönhetsupplevelser och tjänar som inspirationskälla för konst, litteratur och annat mänskligt skapande. Naturvården och friluftslivet utgör två sammanflätade allmänintressen. Att skapa goda förutsättningar för friluftsliv och andra naturupplevelser är en viktig uppgift. Att vistas i naturen för rekreation har stor betydelse för folkhälsan och ger en social dimension till naturvårdsarbetet. Naturvård utgör också en bas för och skapar förutsättningar för lokal och regional utveckling genom entreprenörskap inom bl.a. den expanderande turistindustrin. En viktig utgångspunkt i arbetet för biologisk mångfald är att människan har rätt att bruka naturen utan att förbruka den. De areella näringarna fiske, renskötsel, jord- och skogsbruk, som sysselsätter hundratusentals personer, är direkt beroende av den biologiska mångfalden, ekosystemen och deras långsiktigt hållbara produktion.

I ett globalt perspektiv kan sägas att ju fattigare en person eller ett samhälle är desto mer direkt beroende är man av att bevara och uthålligt nyttja den biologiska mångfald som finns att tillgå för sin egen kort- och långsiktiga överlevnad. Arbetet med naturvård och biologisk mångfald inom ramen för det svenska utvecklingssamarbetet är därför ett viktigt verktyg i fattigdomsbekämpningen.

Sverige är i ett europeiskt perspektiv rikt på förhållandevis opåverkade naturområden, inte minst genom de gamla ur- och naturskogar som fortfarande finns längs fjällkedjan och i övriga delar av norra Sverige. I bevarandet av dessa områden har Sverige ett speciellt ansvar. Genom allemansrätten har alla tillgång till naturen. Intresset för natur, fauna och flora är utbredd. Förutsättningarna för att bevara den biologiska mångfalden, som i dag består av ca 58 000 kända arter, är därför god i Sverige. Trots detta bedömer Artdatabanken som upprättar s.k. rödlistor över hotade djur och växter att närmare 2 000 av de 20 000 arter som bedömts är hotade. De flesta av dessa återfinns i skogs- och jordbrukslandskapet. Utarmningen av den biologiska mångfalden är i mångt och mycket ett resultat av mänskliga aktiviteter som på global nivå utgör ett allvarligt hot mot människans möjlighet till utveckling i framtiden.

Mål

Inom ramen för konventionen om biologisk mångfald har de mer än 180 parterna till konventionen kommit överens om tre övergripande mål för

biologisk mångfald. Dessa återfinns i konventionens inledande portalartikel som säger att biologisk mångfald skall:

- bevaras
- uthålligt nyttjas, samt att
- mervärdet som uppkommer vid utnyttjandet av genetiska resurser skall fördelas rättvist.

Dessa övergripande målsättningar preciserades genom EU:s strategi för hållbar utveckling som antogs av Europeiska rådet i Göteborg i juni 2001 och vid världstoppmötet om hållbar utveckling i Johannesburg 2002. Vid dessa möten slogs fast som mål att utarmningen av den biologiska mångfalden skall avsevärt minskas till 2010.

Ett övergripande svenskt mål för biologisk mångfald är att inhemska växt- och djurarter skall kunna fortleva under naturliga betingelser och i livskraftiga bestånd i sina naturliga utbredningsområden.

I propositionen Svenska miljömål – delmål och åtgärdsstrategier anges en lång rad specifika delmål för biologisk mångfald och det svenska naturvårdsarbetet. Regeringen aviserade i denna proposition att det fanns ett behov av ett 16:e miljö kvalitetsmål om biologisk mångfald som skulle komplettera dagens miljö kvalitetsmål och ge en tydligare målstruktur eftersom många arter är beroende av flera biotoper. Regeringen avser därför att återkomma till riksdagen i denna fråga under 2005.

Vidtagna åtgärder

I regeringens skrivelse En samlad naturvårdspolitik (skr. 2001/02:173, bet. 2001/02:MJU24, rskr. 2001/02:316) formulerade regeringen en delvis förnyad naturvårdspolitik. En av hörnstenarna i politiken och en viktig förutsättning för ett framgångsrikt naturvårdsarbete är att det är lokalt förankrat, tillvaratar lokal kunskap och att det är kopplat till positiva utvecklingsmöjligheter för de människor som berörs.

För att ytterligare stärka arbetet med naturvård och bevarandet av biologisk mångfald har anslaget 34:3 Åtgärder för biologisk mångfald i budgetpropositionen för 2004 förstärkts från ca 985 miljoner kronor 2003 till ca 1 441 miljoner kronor för 2004. För åren 2005 och 2006 beräknas anslaget att öka med ytterligare 300 respektive 500 miljoner kronor. En stor del av dessa medel används för att inrätta naturreservat. Under perioden 1999–2002 har ca 86 000 hektar mark skyddats som naturreservat. En ny nationalpark har inrättats, Fulufjällets nationalpark. Sedan naturvårdsarbetet påbörjades i början av förra seklet har stora arealer skyddats som nationalparker, naturreservat eller på annat sätt. Detta innebär att det finns en större areal skyddad till förmån för biologisk mångfald och friluftsliv än vad som används för jordbruksproduktion i Sverige.

Medlemsländerna inom EU bygger för närvarande upp ett nätverk av värdefulla naturområden som skall bidra till att bevara den biologiska mångfalden i EU:s medlemsländer. Sverige har hittills föreslagit 3 465 områden enligt art- och habitatdirektivet samt anmält 445 områden enligt fågeldirektivet.

För att motverka försurningen i sjöar och vattendrag och stärka bevarandet av biologisk mångfald i vattenmiljöer har 10 000 km rinnande vatten och 7 500 av landets 17 000 försurade sjöar eller ca 90 procent av de försurade sjöarnas totala yta kalkats.

Som ett led i att stärka friluftslivspolitiken och folkhälsan har regeringen givit Naturvårdsverket ett särskilt ansvar för friluftslivsfrågor samt inrättat ett särskilt Friluftsråd knutet till verket. Rådets uppgift är att stimulera friluftslivets utveckling och fördela statsbidrag till de ideella friluftorganisationerna.

I regeringens skrivelse Landsbygdspolitik – resultatredovisning (skr. 2002/03:111, bet. 2003/04:MJU2, rskr. 2003/04:104) lämnas en fördjupad redovisning av resultatet av de insatser som gjorts inom politikområdet landsbygdspolitik. Av skrivelsen framgår att de insatser som görs, bl.a. inom det svenska miljö- och landsbygdsprogrammet, är av avgörande betydelse för möjligheterna att bevara odlingslandskapet med dess biologiska mångfald. Programmet omfattar såväl miljöersättningar som andra åtgärder som samverkar för att åstadkomma en hållbar utveckling på landsbygden.

Pågående och nya åtgärder

En särskild satsning på kommunal och lokal naturvård har initierats som ett program under en treårsperiod med början under 2004. Grundtanken är att stimulera lokalt förankrade naturvårdsprojekt som bidrar till att uppfylla de naturvårdsanknutna miljö kvalitetsmålen. Satsningen uppgår till 300 miljoner kronor under treårsperioden.

I april 2004 beslutade regeringen att ytterligare komplettera det svenska bidraget till det europeiska nätverket av värdefulla områden, Natura 2000, med 417 nya områden. Enligt kommissionens plan skall nätverket sedan beslutas under hösten 2004. Under de närmaste åren kommer det nationella genomförandet av Natura 2000-nätverket att fokusera på att ta fram bevarandeplaner för de närmare 4 000 områdena.

Inom ramen för det svenska miljö- och landsbygdsprogrammet 2000–2006 genomförs omfattande åtgärder som syftar till att bevara den biologiska mångfalden i jordbruksmarken. Miljöersättningen till betesmarker och slåtterängar omfattar mer än 420 000 hektar och insatser görs också för att restaurera de mest hotade betesmarkerna och slåtterängarna. Bland andra åtgärder av stor vikt för jordbrukets biologiska mångfald kan nämnas miljöersättningarna till våtmarker och småvatten, bevarande av natur- och kulturmiljöer samt åtgärder för att bevara utrotningshotade husdjursraser. Utformningen av miljö- och landsbygdsprogrammet fr.o.m. 2007 diskuteras för närvarande inom Sverige och EU.

På regeringens uppdrag har länsstyrelserna och Naturvårdsverket inventerat områden med höga naturvärden i statens skogsinnehav. Sammanlagt redovisas mer än 800 områden som enligt länsstyrelserna har sådana kvaliteter att de uppfyller kriterierna för naturreservat. Arealmässigt uppgår de från naturvårdssynpunkt värdefulla områdena till 341 000 hektar produktiv skogsmark av det statliga skogsinnehavet. Denna inventering utgör ett viktigt underlag för den fördjupade strategi för arbetet med områdesskydd och naturvårdsavtal på skogsmark som Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen skall presentera för regeringen under 2005.

En rikstäckande inventering av ängs- och betesmarker som är värdefulla från naturvårds- och kulturmiljösynpunkt genomförs av Jordbruksverket och länsstyrelserna. Detta arbete kommer att slutföras

2004. Inventeringen kommer att underlätta det framtida arbetet med bevarandeinsatser riktade till slåtter- och betesmarker, och kommer också att utgöra ett viktigt underlag för utvärderingar av genomförda insatser.

Bevarandet av biologisk mångfald i marin och akvatisk miljö har rönt speciellt intresse under senare tid. Naturvårdsverket har lämnat förslag till regeringen hur detta arbete skall kunna stärkas dels genom att föreslå hur mindre områden i vattenmiljö skulle kunna omfattas av biotopskyddsbestämmelserna i miljöbalken, dels genom att föreslå åtta områden i marin miljö som skulle vara lämpliga för att bilda naturreservat, varav ett föreslås vara fiskefritt i enlighet med miljö kvalitetsmålet *Hav i balans samt levande kust och skärgård*.

Även om tyngdpunkten i arbetet med att bevara biologisk mångfald ligger på ekosystemnivå med dess olika naturtyper och landskapsavsnitt, behövs också insatser på art- och genetisk nivå eftersom vissa arter kräver specifikt utformade åtgärder. Hittills har arbetet med ca 70 sådana arts specifika åtgärdsprogram påbörjats.

7.1.3 Havet

Regeringens bedömning: Regeringen avser att under 2005 föreslå åtgärder som kan bidra till att bryta den pågående negativa utvecklingen i havsmiljön så att de nationella miljö kvalitetsmål som är relevanta för havsmiljön kan nås till 2020. Den europeiska marina strategin som utarbetats inom EU kommer att utgöra ett viktigt verktyg i arbetet med att nå dessa mål.

Sjöfart, fiske, gifter, övergödning och klimatförändringar bidrar tillsammans till en negativ utveckling av havsmiljön. Trots vidtagna åtgärder har Östersjöns och Västerhavets miljö tillstånd i stort sett inte förbättrats under de senaste 10–15 åren. Tvärtom pekar trenden på att tillståndet kommer att vara oförändrat eller sämre inom ett eller par decennier. I Östersjöområdet konstateras en utveckling där dels volymerna transporterad olja ökar, dels att transportererna sker med allt större fartyg. Inte sällan sker dessa transporter också med undermåliga fartyg. Den förändrade riskbilden innebär en ökad risk för ett stort oljeutsläpp med svåra konsekvenser. Haven producerar i dag betydligt mindre fisk än vad som vore möjligt från ett fungerande ekosystem med fiskbestånd inom säkra biologiska gränser. Övergödningen orsakar fortsatt betydande störningar. Kraftfulla åtgärder krävs för att lösa problemen i havsmiljön.

Mål

Den svenska havsmiljöpolitiken utgår från det nationella miljö kvalitetsmålet *Hav i balans samt levande kust och skärgård*. Målet innebär att Västerhavet och Östersjön skall ha en långsiktig hållbar produktionsförmåga och den biologiska mångfalden skall bevaras. Kust och skärgård skall ha en hög grad av biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Näringar, rekreation och annat nyttjande av hav, kust och skärgård skall bedrivas så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden skall skyddas mot

ingrepp och andra störningar. Inriktningen är att miljö kvalitetsmålet skall nås inom en generation.

Åtta delmål anger inriktning och tidsperspektiv för att nå miljö kvalitetsmålet. Delmålen gäller skydd för marina miljöer samt kust- och skärgårdsområden med höga natur- och kulturvärden, strategi för kustens och skärgårdens kulturarv och odlingslandskap, åtgärdsprogram för hotade marina arter och fiskstammar, minskning av bifångster av marina däggdjur, sjöfåglar och oönskade fiskarter, anpassning av uttaget av fisk inklusive bifångster av ungfisk, begränsning av buller och andra störningar från båttrafik, skärpt lagstiftning och ökad övervakning av utsläppen av olja och kemikalier från fartyg samt åtgärdsprogram enligt ramdirektivet för vatten.

En förutsättning för att miljö kvalitetsmålet skall uppnås är att också miljö kvalitetsmålen *Ingen övergödning* och *Giftfri miljö* nås. Totalt sett har dock inte mindre än 11 av de 15 miljö kvalitetsmålen bäring på haven.

Vidtagna åtgärder

På grund av de marina miljöproblemens gränsöverskridande karaktär är det globala och regionala samarbetet av avgörande betydelse. Sverige är pådrivande och deltar kontinuerligt mycket aktivt i arbetet för att bevara och skydda den marina miljön bl.a. inom ramen för konventionen för skydd av den marina miljön i Östersjön (HELCOM) och konventionen för skydd av den marina miljön i Nordostatlanten (OSPAR). Arbetet bedrivs också inom ramen för Nordsjökonferensen där Sverige f.n. är ordförandeland.

Vid det gemensamma ministermötet för HELCOM och OSPAR i Bremen 2003 betonades de regionala konventionernas betydelse i arbetet med den europeiska marina strategin. HELCOM:s och OSPAR:s roll i det arbetet definierades. Mötet slog vidare fast att ekosystemansatsen skall tillämpas senast 2010 i förvaltningen av alla mänskliga aktiviteter som påverkar haven och att åtgärder som behövs för dess genomförande skall utvecklas. Mötet beslutade också att HELCOM och OSPAR skall samarbeta för att till 2010 skapa ett nätverk som omfattar båda havsområdena med väl förvaltade marina skyddade områden.

Vid världstoppmötet i Johannesburg 2002 enades länderna om en rad åtaganden i syfte att säkerställa en hållbar utveckling av oceanerna och uppnå ett hållbart fiske, bl.a. genom att verka för en tillämpning senast 2010 av ekosystemansatsen och att återuppbygga och återställa fiskbestånd som hotas av utrotning snarast möjligt och där så är möjligt senast 2015. Vid miljöministermötet i Luleå i augusti 2003 behandlades också åtgärder för skydd av havet och fiskebestånden.

I december 2003 lämnade Sverige tillsammans med sju andra östersjöstater in en ansökan till FN:s sjöfartsorganisation IMO om att klassa Östersjön som ett särskilt känsligt havsområde (PSSA). Sverige har varit pådrivande i arbetet med att ta fram ansökan och svenska Sjöfartsverket har haft huvudansvaret att samordna ansökan med de övriga länderna. Den 2 april 2004 beslöt IMO att i princip förklara Östersjön för ett särskilt känsligt havsområde. Sverige och övriga ansökarländer har nu att inom två år komma med förslag till vilka ytterligare åtgärder som kan bli nödvändiga för en säker sjöfart i Östersjön.

Kustbevakningen har genom en kraftfull övervakning av de farledsstråk som är värst drabbade av illegala oljeutsläpp till sjöss och ett omfattande arbete nationellt och internationellt under de senaste åren bidragit till att antalet konstaterade oljeutsläpp till sjöss fortsätter att minska inom svenskt ansvarsområde. Utöver de konstaterade utsläppen finns dock ett stort mörkertal. Vidare har fler rapporterade misstänkta brott lett till beslut om förundersökning, och antalet beivrade brott har ökat. Kustbevakningens anslag har utökats med närmare 50 miljoner kronor från 2004 i syfte att uppnå delmålet om att utsläpp av olja och kemikalier från fartyg skall minimeras och vara försumbara senast 2010.

Regeringens skrivelse Ansvarsfullt fiske – svenska prioriteringar för EU:s framtida fiskeripolitik (skr. 2001/02:152, bet. 2001/02:MJU23, rskr. 2001/02:321) låg till grund för det svenska arbetet med EU:s nya fiskeripolitik för att främja ett uthålligt fiske.

Sverige har till EG-kommissionen angett ytterligare känsliga områden enligt rådets direktiv (91/676/EEG) om skydd mot att vatten förorenas av nitrater från jordbruket.

Genom återföring av skatt på handelsgödsel och bekämpningsmedel lämnas stöd till åtgärder för att bl.a. minska växtnäring förluster från jordbruket i syfte att minska övergödning.

Pågående och nya åtgärder

År 2002 tillsatte regeringen en havsmiljökommission, som bl.a. fick i uppdrag att föreslå åtgärder som kan bryta den pågående negativa utvecklingen i havsmiljön, så att de nationella miljökvalitetsmål som är relevanta för havsmiljön kan nås till 2020. Havsmiljökommissionens betänkande (SOU 2003:72) överlämnades till regeringen i juni 2003. Sammanfattningsvis föreslår kommissionen en nationell marin strategi samt åtgärder inom områdena sjöfart, fiske, gifter, övergödning och internationellt samarbete. Flera av förslagen innebär en revidering av de miljökvalitetsmål som är relevanta för havets miljötillstånd. Regeringen avser att lägga fram förslag med anledning av betänkandet under 2005.

Med utgångspunkt från EU:s sjätte åtgärdsprogram för miljön lade EG-kommissionen i oktober 2002 fram meddelandet Mot en strategi för att skydda och bevara den marina miljön. I mars 2003 gav rådet sitt stöd till dess inriktning och målsättningar. Kommissionen har därefter inlett arbetet med att utveckla innehållet i en strategi, som är avsedd att läggas fram för rådet före maj 2005. Strategin skall vara sektorsövergripande och baseras på en ekosystemansats vid förvaltningen av de mänskliga aktiviteter som påverkar havets miljö. Stor vikt läggs vid att de regionala förhållandena ges fullt erkännande. Den europeiska marina strategin komma att utgöra ett viktigt instrument för att uppnå relevanta nationella miljökvalitetsmål.

Sverige arbetar aktivt inom EU och regionala fiskeorganisationer för att bevara hotade fiskbestånd och skapa ett uthålligt fiske. Speciellt gäller detta torskbestånden runt våra kuster. Sverige har kraftfullt verkat inom EU för att få till stånd åtgärder för att restaurera de svaga torskbestånden, som reducerats av miljöstörningar och överutnyttjande. Detta arbete bör fortsätta och fördjupas på ett internationellt och nationellt plan. De senaste åren har arbetet koncentrerats på återhämningsplaner för utsatta fiskbestånd som torsk och lax. Långsiktigt verkar Sverige för en

utveckling av tekniska regleringar, som selektiva fiskredskap, fredade områden, minimimått och landningsstorlekar. Skr. 2003/04:129

Den överexploatering av världens bestånd av valar som skedde under de senaste två hundra åren har lett till en mycket kraftig minskning av bestånden och deras utbredning. Den 1 april 2004 beslutade regeringen om propositionen En hållbar svensk politik i fråga om valar (prop. 2003/04:124) som behandlar riktlinjer för den framtida svenska valpolitikens utformning och organisation samt en redovisning av den politik som har förts med betoning på den utveckling som ligger till grund för dagens situation.

Sverige innehar för närvarande ordförandeskapet i Nordsjökonferensen med sikte på ett ministermöte 2006. Ministermötet kommer att fokusera på frågor om miljöpåverkan från sjöfart och fiske.

7.1.4 Giftfri miljö

Regeringens bedömning: Det är särskilt viktigt de närmaste åren att aktivt driva på arbetet med den nya kemikalielagstiftningen inom EU (REACH) och den globala kemikaliestrategin för att uppfylla miljö kvalitetsmålet *Giftfri miljö*.

Regeringen anser att informationskraven för kemikalier bör skärpas samt att försiktighets- och substitutionsprincipen och principen om att förorenaren skall betala bör vara grundpelarna i kemikaliehanteringen både inom EU och globalt.

Sverige kommer vidare att aktivt driva på det internationella arbetet med reglering av användningen och utfasningen av tungmetaller.

I det moderna samhället används ett stort antal kemiska ämnen och både antalet ämnen och volymerna av dessa ökar stadigt. Kemikalieanvändningen har bidragit till välstånd men är samtidigt förknippad med allvarliga hälso- och miljöproblem. I dag är arbetet med att minska dessa problem och uppnå en hållbar kemikalieanvändning en av de högst prioriterade miljöfrågorna både nationellt, inom EU och internationellt.

Mål

Användningen av kemikalier har bidragit till vår välfärd men har också en baksida. Vi utsätts dagligen för en mängd kemiska ämnen via vår mat och vårt dricksvatten, i inom- och utomhusmiljön, i hem-, skol- eller arbetsmiljön.

Den stora okunskapen om kemiska ämnens hälso- och miljöegenskaper samt om kemiska ämnens förekomst i varor utgör grundläggande problem i arbetet för en giftfri miljö. Kartläggning av kemiska hälsorisker och riskbedömning av kemikalier måste utgå från de känsligaste individerna. Detta kan innefatta barn och andra känsliga grupper, t.ex. personer med vissa sjukdomar. När det gäller vissa kemikalier påverkas dessutom kvinnor och män olika, vilket bör beaktas. Större kunskaper måste inhämtas för att miljö kvalitetsmålet *Giftfri miljö* skall nås inom en generation. Vidare skall användningen av särskilt farliga ämnen fasas ut. Det gäller cancerframkallande, arvsmassepåverkande, fortplantningsstörande, svårnedbrytbara och bioackumu-

lerande ämnen. Dessutom bör strategier utvecklas för en utfasning av även hormonstörande, allergiframkallande, och nervskadande ämnen samt ämnen som bedöms innebära motsvarande risk.

Vidtagna åtgärder

I det nationella kemikaliearbetet presenterade KemI 2002 ett regeringsuppdrag om högaromatiska oljor i bildäck och Sverige driver i första hand att ett förbud införs på EU-nivå. I andra hand kommer Sverige att gå före med ett nationellt förbud. KemI har också på regeringens uppdrag tagit fram underlag om ett nationellt förbud mot bromerade flamskyddsmedel. Förbud mot enskilda bromerade flamskyddsmedel övervägs. Riksdagen har beslutat om att avfall innehållande kvicksilver permanent skall förvaras djupt nere i berggrunden. En utomstående aktör skall nu tillkallas för att samordna beslutets genomförande.

I EU:s pågående omregistrerings- och utvärderingsprogram för bekämpningsmedel har Sverige i flera fall medverkat till att ämnen med oacceptabla miljö- och hälsoegenskaper förbjudits, t.ex. aldicarb, lindan, atrazin och simazin. I andra fall har Sverige förgäves motsatt sig godkännandet av substanser som parakvat och quinoxifen som nu är godkända inom EU och potentiellt kan komma att prövas för användning i Sverige. När det gäller parakvat har Sverige i EG-domstolen väckt en ogiltighetstalan mot beslutet om godkännande.

Arbetet med följdlagstiftningen till EG:s biociddirektiv (98/8/EG) har avslutats under 2003 och arbetet med registrering och utvärdering av biocidprodukter har påbörjats.

Vid världstoppmötet i Johannesburg 2002 beslutades bl.a. att en global kemikaliestrategi skall tas fram till 2005 i UNEP:s regi. UNEP har också tagit fram en global studie av miljöproblemen kring kvicksilver. Vidare antogs ett globalt system för klassificering och märkning av kemikalier inom FN-systemet 2002.

Pågående och nya åtgärder

KemI har fått regeringens uppdrag att förbereda en utfasning av den återstående kvicksilveranvändningen. I december 2003 beslutade regeringen att ge KemI i uppdrag att utreda ett system för information om kemikalier i varor, i enlighet med miljö kvalitetsmålet *Giftfri miljö*. Uppdraget kommer att redovisas i oktober 2004.

EG-kommissionen har fått i uppdrag av Europeiska rådet att utarbeta en strategi för EU:s arbete med kvicksilverfrågor. Kommissionen planerar att presentera strategin under andra halvåret 2004. Sverige och de övriga nordiska länderna har aktivt bidragit till Kommissionens arbete, bl.a. genom att Nordiska Ministerrådets kemikaliegrupp anordnade av en workshop om kvicksilverstrategin i Bryssel i mars 2004.

I oktober 2003 presenterade EG-kommissionen ett förslag till ny kemikalielagstiftning (Registration, Evaluation and Authorisation of Chemicals, REACH). Förslaget går i korthet ut på att förhandsregistrering, riskvärdering och godkännande skall krävas för kemikalier innan de släpps ut på marknaden. Kraven på att ta fram underlag för godkännandet ligger på industrin. Rådets industri- och konkurrensarbetsgrupp behandlar förslaget. Sveriges ståndpunkt är att särskild

vikt bör fästas vid ett bättre skydd av miljö och hälsa och inte endast vid konkurrensaspekter. Exempel på detta är att lagstiftningens krav även skall omfatta nya kemikalier som tillverkas i volymerna 1–10 ton och att systemet för godkännande skall förbättras. Att detta förslag till förändring, i likhet med REACH-förslaget i övrigt, inte ställer orimliga krav på små och medelstora företag är en viktig aspekt för Sverige. För att förbättra kunskapsunderlaget i REACH-förhandlingarna har Sverige tagit initiativet till en gemensam nordisk studie av ekonomiska konsekvenser av förslaget. Verket för näringslivsutveckling (NUTEK) har också fått regeringens uppdrag att i samråd med KemI utreda konsekvenserna av REACH för svenska företag. Resultatet av studierna kommer att presenteras under första halvåret 2004.

Kommissionen presenterade under 2003 ett meddelande om en strategi för miljö och hälsa (SCALE) med syfte att minska miljörelaterade hälsoeffekter och som i stor utsträckning behandlar kemikaliefrågor.

Kommissionen presenterade 2003 ett meddelande om en tematisk strategi för hållbar användning av bekämpningsmedel, som innehåller förslag om bl.a. nationella handlingsprogram, utbildningsinsatser, tillsyn och ekonomiska styrmedel. Ett slutligt förslag till strategi väntas vid halvårsskiftet 2004. Inom kommissionen pågår också arbetet med en revidering av bekämpningsmedelsdirektivet (91/414/EG). Ett förslag väntas under 2004. I detta sammanhang har Sverige drivit frågan om att införa substitutionsprincipen samt en stärkt koppling mellan den tematiska strategin och direktivet. Vidare framhåller Sverige behovet av strikta och primärt farobaserade kriterier för godkännande av bekämpningsmedel. Ämnen som är cancerframkallande, mutagena eller reproduktionstoxiska samt persistenta, bioackumulerbara och toxiska ämnen eller ämnen som är förknippade med andra risker så som reproduktionsstörningar skall inte förekomma som bekämpningsmedel. Sverige framhåller också betydelsen av nationella program för riskbegränsning.

Rotterdamkonventionen ställer krav på att importlandet skall lämna ett godkännande innan vissa farliga kemikalier får exporteras. Arbetet med att utöka konventionens lista över kemikalier har fortgått i väntan på att konventionens träder i kraft den 24 februari 2004.

Stockholmskonventionen om långlivade organiska föroreningar träder i kraft den 17 maj 2004 och från svensk sida har underlag med förslag till nya ämnen tagits fram till konventionens förbudslista.

Arbetet med den globala kemikaliestrategin inleddes i och med att det första internationella mötet hölls i Bangkok i november 2003.

7.2 Begränsa klimatförändringarna

Regeringens bedömning: Regeringen avser att under 2005 återkomma till riksdagen med en uppföljning av det svenska klimatarbetet. Enligt propositionen Sveriges klimatstrategi kan regeringen, om behov finns, komma att föreslå ytterligare åtgärder och/eller föreslå en omprövning av målet.

Regeringen anser att klimatförändringarna är en prioriterad fråga. Utsläppen av växthusgaser är i dag så stora att halten av dem ökar i atmosfären på ett sätt som på sikt kan leda till omfattande klimatförändringar. Att begränsa människans bidrag till ökad växthuseffekt genom att minska utsläppen av klimatpåverkande gaser är att ta ansvar för den miljö våra barn kommer att leva i. Utsläppen av koldioxid, som är den dominerande växthusgasen, kommer företrädesvis från förbränning av fossila bränslen inom transportsektorn, energisektorn och industrin. Andra viktiga växthusgaser är metangas som bl.a. kommer från deponering av avfall och från djurskötsel samt lustgas som främst kommer från hantering av gödsel och från förbränning av bränslen. Koldioxidutsläppen i Sverige har minskat med 40 procent sedan 1970.

Till en början minskade utsläppen som ett resultat av den förda energipolitiken, inte minst genom att oljeeldning ersattes med vatten- och kärnkraft. Under 1990-talet och inledningen av 2000-talet pressades utsläppen ned något trots att de ökade i många länder i omvärlden. Minskningen är främst ett resultat av koldioxidskatten. Utsläppen av koldioxid från bostads- och servicesektorerna har t.ex. minskat med nära 40 procent.

Sverige har sedan många år satsat på energikällor som inte bidrar till växthuseffekten och användningen av biobränslen har ökat starkt under 1990-talet. Sverige har under lång tid arbetat med ekonomiska styrmedel i klimatarbetet. I den ekonomiska vårpropositionen 2000 angav regeringen att det samlade utrymmet för grön skatteväxling under perioden 2001–2010 var 30 miljarder kronor.

FN:s konvention om klimatförändringar och Kyotoprotokollet

I samband med att effekterna av människans utsläpp av växthusgaser blev kända startades inom FN ett arbete för att begränsa dessa utsläpp. Resultatet blev en ramkonvention om klimatförändringar som kunde antas vid konferensen i Rio de Janeiro 1992. Genom denna konvention finns det en politisk samsyn om att växthuseffekten är ett reellt problem som måste hanteras. I mars 2004 hade 188 stater ratificerat klimatkonventionen. Industrieländerna har under konventionen bl.a. åtagit sig att ta ledningen i arbetet mot klimatförändringar och att stödja utvecklingsländerna. Genom Kyotoprotokollet, som antogs 1997, genomförs ett första steg mot konventionens mål att undvika farlig mänsklig påverkan på klimatsystemet. I protokollet åtar sig industriländerna att minska sina utsläpp av de sex vanligaste växthusgaserna med 5,2 procent i genomsnitt under perioden 2008–2012 jämfört med utsläppen 1990. Eftersom bl.a. USA och Ryssland inte ratificerat protokollet har det ännu inte trätt i kraft.

Under de senaste åren har de globala förhandlingarna när det gäller hur Kyotoprotokollet skall genomföras och följas upp slutförts. Beslut har fattats om påföljder, hur kolsänkor skall behandlas, hur rapportering skall ske och vilka regler som skall användas för Kyotoprotokollets s.k. flexibla mekanismer. Handel med utsläppsrätter är av stor betydelse för att minska de globala utsläppen av koldioxid.

Mål

Miljökvalitetsmålet *Begränsad klimatpåverkan* innebär att halten, räknat som koldioxidekvivalenter, av de sex växthusgaserna enligt Kyoto-protokollets och FN:s klimatpanels (IPCC) definitioner tillsammans skall stabiliseras på en halt lägre än 550 ppm i atmosfären. Sverige skall internationellt verka för att det globala arbetet inriktas mot detta mål. År 2050 bör utsläppen för Sverige sammantaget vara lägre än 4,5 ton koldioxidekvivalenter per år och invånare, för att därefter minska ytterligare. För att målet skall nås krävs internationellt samarbete och insatser i alla länder.

De svenska utsläppen av växthusgaser skall som ett medelvärde för perioden 2008–2012 vara minst fyra procent lägre än utsläppen 1990. Utsläppen skall räknas som koldioxidekvivalenter och omfatta de sex växthusgaserna enligt Kyotoprotokollets och IPCC:s definitioner.

Det svenska klimatarbetet och det nationella målet skall fortlöpande följas upp. Om utsläppstrenden visar sig vara mindre gynnsam än man nu förutser eller att de åtgärder som vidtas inte ger väntad effekt, kan regeringen föreslå ytterligare åtgärder och/eller vid behov föreslå en omprövning av målet. Härvid skall hänsyn tas till konsekvenser för svensk industri och dess konkurrenskraft. Kontrollstationer införs 2004 och 2008.

Den senaste utsläppsprognosen, Sveriges tredje nationalrapport, pekar mot att utsläppen 2010 i stort sett hamnar på samma nivå som 1990 för att därefter öka. Ytterligare åtgärder kommer att behövas för att bryta en sådan utveckling.

Vidtagna åtgärder

Kyotoprotokollets ikraftträdande är ett betydelsefullt steg på vägen mot en global lösning av klimatfrågan. Ett genomförande av protokollet torde även vara betydelsefullt för en hållbar utveckling i global skala. För att nå det långsiktiga klimatmålet till 2050 behövs dock ett omfattande och långsiktigt omställningsarbete med ytterligare insatser och internationell samverkan. Regeringen fäster stor vikt vid det fortsatta arbetet med att få protokollet att träda i kraft.

I propositionen Sveriges klimatstrategi (prop. 2001/02:55, bet. 2001/02:MJU10, rskr. 2001/02:163) anförs att en begränsad klimatpåverkan skall uppnås genom en aktiv klimatpolitik som integreras i hela samhället. Var och en måste ta sin del av ansvaret. Det gäller såväl myndigheter och kommuner som företag, organisationer och enskilda. Ekonomiska styrmedel som koldioxid- och energibeskattnings utgör hörnstenen i svensk klimatpolitik. Därtill har olika former av stöd för energieffektivisering och förnybara bränslen spelat en viktig roll. Dessa har nu ersatts av ett mer marknadsanpassat system för gröna elcertifikat. De långsiktiga energipolitiska satsningarna på forskning och utveckling samt stöd till lokala investeringsprogram spelar vidare en betydande roll. Klimatarbetet bör utformas så att det nationella utsläppsmålet och åtagandet enligt Kyotoprotokollet kan nås på ett kostnadseffektivt sätt. I propositionen redovisas ett antal åtgärder som bör påbörjas snarast.

Pågående och nya åtgärder

Klimatfrågans växande betydelse har gett skäl till att även på lokal och regional nivå satsa på åtgärder som minskar utsläppen av växthusgaser. För närvarande bedrivs sådana satsningar bl.a. genom stöd till klimatinvesteringsprogram (KLIMP).

Regeringen arbetar för närvarande med att genomföra EG-direktivet om handel med utsläppsrätter för växthusgaser. Systemet kommer inledningsvis att endast omfatta koldioxid och stora energianläggningar samt viss energiintensiv industri. Systemet skall starta den 1 januari 2005. En parlamentarisk utredning har haft till uppgift att se över reglerna för nedsättning av energiskatter inom industrin. Utredningen lade fram sitt slutbetänkande (SOU 2003:80) i april 2003. Frågan bereds för närvarande inom Regeringskansliet. Vidare pågår ett fortsatt arbete för att genomföra den gröna skatteväxlingen samt vissa energiskatteförändringar som är nödvändiga till följd av det energiskattedirektiv som antogs inom EU under 2003. En övergång till förnybara energikällor leder till minskad klimatpåverkan. Ett system med s.k. gröna certifikat för att främja el från förnybara energikällor startades i maj 2003. Målet är att öka andelen förnybar el med 10 TWh till 2010.

Regeringen har uppdragit åt en särskild utredare (Fi 2001:08) att se över vägtrafikbeskattningen med hänsyn till dess miljöpåverkan men även med hänsyn till andra samhällsmål som konkurrenskraft och trafiksäkerhet. Utredningen skall lägga fram sitt slutbetänkande den 31 maj 2004. Utredningen skall se över fordonsbeskattning, drivmedelsbeskattning och föreslå ett system för en kilometerskatt.

En viktig åtgärd för att begränsa trafiksektorns klimatpåverkan är en politik som främjar en introduktion och ökad användning av alternativa drivmedel. För detta finns en skattestrategi för alternativa drivmedel och lättnad i förmånsbeskattningen av miljöanpassade bilar.

En särskild utredare (M 2003:02) skall föreslå ett nationellt mål för alternativa drivmedel samt komma med förslag om hur tillgängligheten för sådana drivmedel kan ökas. Den 30 januari 2004 lade utredaren i sitt delbetänkande (SOU 2004:4) ett förslag till vägledande nationellt mål för 2005 på tre procent förnybara fordonsbränslen och ett förslag på hur ett krav i lag om skyldighet för bensinstationer att tillhandahålla minst ett förnybart fordonsbränsle 2005 kan utformas. Uppdraget skall slutredovisas senast den 31 december 2004.

Bebyggelsens påverkan på klimatet bör successivt minskas. En effektivare användning av energi och en ökad andel förnybara bränslen och användning av andra resurser samt väl fungerande bostäder, lokaler och service är viktiga förutsättningar för en hållbar utveckling. Planering, byggande och fastighetsförvaltning bör bidra till att klimatmålen och övriga miljömål uppfylls. Som ett led i detta har regeringen uppdragit åt Statens fastighetsverk, Fortifikationsverket, Luftfartsverket, Banverket och Vägverket att redovisa förutsättningarna för en effektivare energianvändning i sina byggnadsbestånd samt möjligheterna att minska användningen av fossila bränslen. Syftet med uppdraget är att med beaktande av en god inomhusmiljö m.m. finna kostnadseffektiva åtgärder för att minska miljöbelastningen från energianvändningen. En lång lista på vad som skall redovisas finns i beslutet. Uppdraget skall redovisas till Miljödepartementet senast den 1 juni 2004.

Dialogprojekten Bygga Bo och Förvalta för Framtiden är ett exempel på ett unikt samarbete mellan näringslivet, kommuner och regeringen som under 2003 ledde fram till en frivillig överenskommelse med ömsesidiga åtaganden om olika åtgärder för en hållbar utveckling av bygg- och fastighetssektorn och ett hållbart samhällsbyggande. Deltagande aktörer påbörjar nu sina åtaganden inom tre prioriterade områden, energieffektivisering, resurseffektivisering och en god inomhusmiljö. Regeringen har bl.a. åtagit sig att se över möjligheterna att skapa incitament som främjar miljöinvesteringar i den bebyggda miljön. Regeringen driver också frågan om mål för energieffektivisering på gemenskapsnivå.

I arbetet med att genomföra Kyotoprotokollet är frågor om utsläppsdata, rapportering och verifiering viktiga. Regeringen har därför gett Naturvårdsverket i uppdrag att i samråd med en rad andra myndigheter etablera ett svenskt nationellt system för utsläppsrapportering och data i enlighet med protokollets krav. Inom EU har en överenskommelse om en övervakningsmekanism nåtts som innebär att unionen kan leva upp till Kyotoprotokollets krav på inventering, rapportering och verifiering av växthusgasutsläpp. Kommissionen presenterade under 2003 två rättsakter som är av stor betydelse för Kyotoprotokollets genomförande. I juli presenterades ett direktiv som skall möjliggöra en sammanlänkning av Kyotoprotokollets projektbaserade mekanismer med direktivet för utsläppshandel och i augusti en förordning för att begränsa utsläppen av fluorerade växthusgaser.

En viktig del av underlaget till klimatpolitiken består av resultat från klimatforskningen. Viktiga element i denna är forskning om klimatförändringar, om effekter av förändringar, styrmedel och ny teknik för att minska utsläppen samt forskning om kolcykeln och kolsänkornas betydelse. Regeringen anser att den typ av forskning som bedrivs bl.a. vid Rosby Centrum vid Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI) utgör ett viktigt bidrag till klimatforskningen. Hur samordning av klimatforskningen kan åstadkommas har utretts av Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggnad (Formas). Regeringen avser att återkomma till dessa frågor i den forskningspolitiska propositionen. Forskningen har även stor betydelse för eventuella åtgärder som kan behöva vidtas för att samhället skall kunna anpassas till klimatförändringarna.

Enligt propositionen Sveriges klimatstrategi införs en kontrollstation 2004 i syfte att, som komplement, överväga ett mål som innefattar de flexibla mekanismerna. Enligt propositionen kan regeringen även, om behov finns, komma att föreslå ytterligare åtgärder och/eller föreslå en omprövning av målet. Regeringen avser att under våren 2005 återkomma om detta i en särskild proposition samt att i övrigt vidareutveckla klimatpolitiken. Naturvårdsverket, Energimyndigheten och Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS) har fått i uppdrag att ta fram underlag för den kontrollstation för klimatpolitiken som skall genomföras 2004.

De demografiska förändringar vi har att vänta inom de närmaste decennierna kommer att ställa den svenska ekonomin – och därmed välfärden – inför flera stora utmaningar; ett minskande arbetskraftsutbud, en åldrande befolknings tilltagande behov av vård och omsorg och en ökad belastning på den offentliga finansieringen av välfärden. Den utmaning som den demografiska utvecklingen ställer oss inför kan bara mötas med flera personer i arbete.

Det finns direkta och indirekta samband mellan befolkningsutvecklingen och hälsotillståndet. De äldre blir allt friskare. Samtidigt ökar ohälsan i vissa grupper, främst bland arbetslösa och socialt utsatta. Den självrapporterade psykiska ohälsan ökar bland unga. Även den arbetsrelaterade ohälsan ökar. De framtida konsekvenserna av de demografiska förändringarna är beroende av vilka investeringar som sker i folkhälsan och människors möjligheter att förena arbete och familj. Utvecklingen mot ökad ohälsa i arbetslivet måste därför brytas. Förutsättningar för människor att förena arbete och familj måste värnas. Samtidigt är det viktigt att folkhälsoinsatser görs för att de observerade positiva trenderna när det gäller äldres hälsoutveckling inte skall brytas. Utvecklingen av äldres hälsa är avgörande för framtida behov av vård och omsorg.

Folkhälsan har stadigt förbättrats i Sverige under de senaste åren, mätt i medellivslängd och dödlighet. Samtidigt har antalet sjukskrivningar ökat för alla typer av sjukdomar och det kvarstår stora skillnader i hälsa som inte är biologiskt betingade. Eftersom skillnaderna följer mycket tydliga sociala mönster beror olikheterna i hälsa inte främst på hur individerna väljer att leva. Kvinnors och mäns skilda arbetsförhållanden, familjesituation, sociala relationer, ekonomiska tillgångar och livsstil skapar skillnader i hälsa. En stor utmaning för samhället är att prioritera sådana insatser som kan utjämna de påverkbara skillnaderna i hälsa.

Hälsotillståndet – och välbefinnandet – påverkas bl.a. på många sätt av den mat vi äter. Politiken på detta område måste därför utgå från konsumenternas behov av sunda och säkra livsmedel av god kvalitet.

7.3.1 Befolkningsutveckling och hållbara trygghetssystem

Regeringens bedömning: Sverige går, i likhet med många andra länder, mot en utveckling där allt färre människor måste försörja en allt större del av befolkningen. De snabba samhällsförändringarna både vad gäller familjemönster och klimatet i arbetslivet har ökat trycket på socialförsäkringssystemen vilket i sin tur ökar kravet på systemens hållbarhet. En ökad försörjningsbörda för dem som i framtiden skall bidra till finansieringen av pensionerna, hälso- och sjukvården och socialpolitiken ställer höga krav på deltagande och produktivitet i arbetslivet.

Sveriges invånare blir allt äldre framför allt tack vare högre levnadsstandard och förbättrade levnadsvanor samt medicinska framsteg. Redan 2020 kommer två miljoner invånare att vara äldre än 65 år. Samtidigt

som befolkningstillväxten gradvis förväntas avta beräknas medellivslängden öka med fem år under den kommande femtioårsperioden.

Sedan ett tiotal år tillbaka har det fötts alltför få barn för att kompensera nedgången av andelen förvärvsaktiva. I början av 1990-talet startade en brant nedgång i barnafödandet och i slutet av årtiondet noterades de lägsta summerade födelsetal som någonsin registrerats i Sverige. Barnafödandet har dock på senare år ökat.

Allt färre kommer att behöva försörja allt fler. Enligt Statistiska centralbyråns (SCB) beräkningar kommer befolkningen i arbetsför ålder att öka endast marginellt mellan 2008 och 2025. Hela tillväxten i denna åldersgrupp beror på en positiv nettoinvandring. De som arbetar blir allt äldre. Den grupp som ökar mest, 55–64-åringarna, arbetar emellertid i mindre utsträckning och arbetar färre timmar. Trots detta är antalet äldre (60–64 år) i arbetskraften högre i Sverige än vad som gäller för övriga Europa.

Arbetslivets villkor upplevs i dag av många som påfrestande. Detta förhållande är troligen en av flera orsaker till ökad sjukfrånvaro och förtida pensionsavgångar. Under åren 1997 till 2003 har antalet som är sjukskrivna längre än ett år ökat med ca 30 procent per år. Antalet långtidssjukskrivna är i dag ca 130 000 och antalet förtidspensionärer ca 500 000. Sammanlagt uppgår den totala frånvaron från arbetslivet på grund av ohälsa till minst 700 000 helårspersoner. Hälsoproblemen speglar de socio-ekonomiska förhållandena och visar på stora skillnader mellan kvinnor och män. Ett klart samband finns mellan ohälsa, sociala problem, utsatthet och kön. De långvarigt sjuka har en sämre ställning på arbetsmarknaden. Undersökningar visar vidare att hälsoskäl är en vanlig orsak till att man slutar arbeta före den ordinarie pensionsåldern.

En stadigt stigande andel äldre i befolkningen leder allt annat lika till ett ökat behov av äldreomsorg och hälso- och sjukvård. En förbättring av de äldres hälsa bidrar till att kostnadsökningarna för äldreomsorgen och hälso- och sjukvård hålls tillbaka.

Det svenska välfärdsbegreppet har knutits till medborgarnas försörjningsmöjligheter och resurser. Välfärden är i hög grad uppbyggd kring en aktiv arbetsmarknadspolitik och solidariskt finansierade trygghets- och vårdssystem, som omfattar alla. Arbetet är grunden för välfärden; ju mindre andel som arbetar desto svårare blir det att finansiera välfärdstjänsterna och de sociala trygghetssystemen.

En ökad försörjningsbörda för dem som i framtiden skall bidra till finansieringen av pensionerna, hälso- och sjukvården och socialpolitiken ställer höga krav på deltagande och produktivitet i arbetslivet. Den pensionsreform som bygger på en överenskommelse mellan alla riksdagspartierna utom vänsterpartiet och miljöpartiet lade grunden till ett pensionssystem som är hållbart för demografiska och ekonomiska förändringar.

De framtida demografiska förändringarna utmanar således i grunden förutsättningarna för vårt välfärdssystem.

Politiska reformer kan påverka fördelningen av kostnader mellan generationer och olika generationers betalningsförmåga. Regeringen avser att i den ungdomspolitiska propositionen senare i vår återkomma till riksdagen med frågan om behovet av generationsanalyser vid beredningen av beslut rörande välfärdssystemen.

Mål**Hållbara trygghetssystem**

För att klara följderna av de demografiska förändringarna måste alla människors arbetsförmåga tas tillvara. Det samlade arbetskraftsutbudet måste öka. Målet för regeringens politik är att en större andel av befolkningen i arbetsför ålder skall stanna kvar i eller återgå till arbetslivet. Goda förutsättningar för att behålla äldre arbetskraft i arbetslivet bör skapas. Dagens höga ohälsorelaterade frånvaro måste minska.

Socialförsäkringarna är en viktig del av den generella välfärdspolitiken och syftar till att ge ekonomisk trygghet i olika situationer och fungera som en sammanhållande kraft i samhället. De sociala trygghetssystemen skall vara utformade så att de stimulerar till arbete och främjar anställningsbarhet och rörlighet på arbetsmarknaden. Den demografiska utvecklingen gör det nödvändigt att se över och förändra socialförsäkringssystemen.

Den generella välfärdspolitiken bidrar till omfördelning och till utjämning av skillnader mellan olika samhällsgruppers ekonomiska resurser och levnadsförhållanden. Erfarenheten har visat att ett välfärdssystem som finansieras via ett högt deltagande i arbetslivet bidrar till långsiktig stabilitet, ökad rörlighet och trygghet, vilket har stor betydelse för systemens långsiktiga trovärdighet.

Åtgärder

År 1998 fattade riksdagen beslut om ett nytt pensionssystem som bygger på en överenskommelse mellan alla riksdagspartier, utom vänsterpartiet och miljöpartiet. Ett viktigt syfte med pensionsreformen var att skapa ett ålderspensionssystem som är robust i förhållande till ekonomiska och demografiska förändringar. Det reformerade pensionssystemet innehåller en rad komponenter som har till syfte att skapa ett hållbart socialt system och rättvisa mellan generationerna. Det följer automatiskt den ekonomiska och demografiska utvecklingen. Detta innebär att man inte kan ta ut mer ur systemet i dag än vad samhällsekonomin klarar av.

En parlamentarisk kommitté, Senior 2005 (S 1998:08) har till uppgift att se över hela äldrepolitiken, men även ett mandat att lägga fram förslag som skall underlätta för äldre att stanna kvar i arbetslivet.

Sjukfrånvaron är hög vilket på lång sikt hotar sysselsättning och välfärd. Det är i synnerhet de långa sjukskrivningarna som ökar. Regeringen har nyligen presenterat ett brett åtgärdsprogram för förbättrad hälsa i arbetslivet. Detta inkluderar bl.a. ett mål om att sjukfrånvaron skall halveras under åren 2002 till 2008. Vidare har ett förstärkt förebyggande arbete aviserats som gäller företagshälsovården och tillsynen på arbetsmiljöområdet. Arbetsgivarnas och individens ekonomiska drivkrafter att minska sjukfrånvaron har dessutom stärkts genom en minskad ersättning till individen och ett ökat kostnadsansvar för arbetsgivarna. Utöver detta har ett system med obligatorisk redovisning av sjukfrånvaron införts den 1 juli 2003. Precisionen i sjukförsäkringen skall ökas genom att heltidssjukskrivning skall undvikas. Sjukpenning till arbetslösa har sänkts så att den inte överstiger arbetslöshetsersättningen.

En rad åtgärder har också föreslagits för att förbättra situationen för barnfamiljerna. Syftet med förändringarna är att göra systemen mer generella och stabila – vilket skapar trygghet och goda förutsättningar för barnfamiljer. Detta leder på sikt till ett ökat arbetskraftsdeltagande. Bl.a. har föräldraförsäkringen stärkts genom en förlängning med ytterligare en månad samtidigt som grundnivån höjts till 150 kronor per dag. För familjer med ett tonårsbarn har en utvidgning av studiebidraget från nio till tio månader inneburit 950 kronor mer per år. Den 1 januari 2003 infördes en allmän förskola för fyra- och femåringar. Alla barn har därmed rätt till avgiftsfri förskola motsvarande minst tre timmar om dagen. Reformen om maxtaxa som infördes under 2002 har också bidragit till att barnfamiljer fått kraftigt sänkta avgifter för barnomsorgen.

De sociala frågorna har under 1990-talet fått en ökad uppmärksamhet inom EU. Mot bakgrund av de gemensamma utmaningar som medlemsstaterna står inför när det gäller demografiska förändringar och nya familjemönster har diskussionen om kraven på en modernisering av de sociala trygghetssystemen intensifierats. År 2000 inrättades en särskild kommitté med uppgift att främja samarbetet på den sociala trygghetens område på europeisk nivå genom utbyte av information och erfarenheter mellan medlemsländerna med utgångspunkt i fyra mål:

- att göra arbete lönsamt och ge tillgång till säkra inkomster,
- att göra pensionerna säkra och pensionssystemen hållbara,
- att främja social integration, och
- att garantera en hållbar hälso- och sjukvård av hög kvalitet.

Arbetet har hittills inriktats på samarbete kring frågor om pensioner och social integration (se även avsnitt 7.3.1). Vid Europeiska rådets möte i Göteborg 2001 fastställdes tre gemensamma principer för pensions-samarbetet inom EU:

- att trygga pensionssystemens förmåga att uppnå de sociala målen,
- att skapa finansiellt hållbara system, och
- att anpassa pensionssystemen till samhällets och enskilda människors förändrade behov.

7.3.2 Folkhälsa

Regeringens bedömning: Genomförandet av den nya folkhälsopolitiken fortsätter. Ur ett folkhälsopolitiskt perspektiv är arbetet med delaktighet och inflytande i samhället, ekonomisk och social trygghet, trygga och goda uppväxtvillkor, ökad hälsa i arbetslivet, ett gott skydd mot smittspridning, sunda matvanor och fysisk aktivitet samt minskat bruk av tobak och alkohol angelägna områden för den närmaste tiden.

Insatser för att främja och förbättra folkhälsan är av stor betydelse för samhällsutvecklingen och ingår som en viktig del i arbetet för hållbar utveckling. Ett effektivt folkhälsoarbete innehåller både sjukdomsförebyggande och hälsofrämjande insatser – ett perspektiv som bör genomsyra hela samhället.

Dagens svenska samhälle präglas av en god fysisk och social miljö. Det avspeglas tydligast i den ökande medellivslängden och den mycket låga spädbarnsdödligheten. Däremot kvarstår stora skillnader i hälsa som

följer mycket tydliga sociala och könsmissiga mönster som inte beror på individernas medvetna val av livsstil. För ett demokratiskt samhälle med en humanistisk människosyn är det självklart att försöka ändra de villkor som skapar de påverkbara skillnaderna i hälsa. Sveriges nya folkhälsopolitik har därför fokus på de samhällsfaktorer som påverkar befolkningens fysiska och psykiska hälsa. Det politiska ansvaret för dessa är fördelat mellan olika sektorer och nivåer i samhället. Ett samlat folkhälsoarbete förutsätter därför aktiva insatser av flera samhällsaktörer inom flera politikområden.

Mål

En ny folkhälsopolitik har beslutats genom propositionen Mål för folkhälsan (prop. 2002/03:35, bet. 2002/03:SoU07, rskr. 2002/03:145) som antogs våren 2003. I propositionen slås ett övergripande mål för folkhälsopolitiken fast att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. För det samlade folkhälsoarbetet presenterades en sektorsövergripande struktur med elva målområden av väsentlig betydelse för folkhälsan.

1. Delaktighet och inflytande i samhället.
2. Ekonomisk och social trygghet.
3. Trygga och goda uppväxtvillkor.
4. Ökad hälsa i arbetslivet.
5. Sunda och säkra miljöer och produkter.
6. En mer hälsofrämjande hälso- och sjukvård.
7. Gott skydd mot smittspridning.
8. Trygg och säker sexualitet och en god reproduktiv hälsa.
9. Ökad fysisk aktivitet.
10. Goda matvanor och säkra livsmedel.
11. Minskat bruk av tobak och alkohol, ett samhälle fritt från narkotika och dopning samt minskade skadeverkningar av överdrivet spelande.

De elva målområdena för folkhälsan har valts för att det inom dessa områden finns vetenskapligt underlag som visar att avsaknaden av i första hand insatser från samhällets sida kan leda till ohälsa. Inom dessa områden återfinns de bestämningsfaktorer som både kan främja hälsa och leda till ohälsa. För att nå det övergripande folkhälsomålet krävs ett långsiktigt, målinriktat och sektorsövergripande arbete inom samtliga sektorer som har ett avgörande inflytande på folkhälsans utveckling. Redan befintliga mål inom flera politikområden fungerar väl som utgångspunkt för det samlade folkhälsoarbetet. Folkhälsoperspektivet kan tydliggöras ytterligare genom delmål och preciserade etappmål som beslutas av regeringen.

Inom ramen för arbetet med hållbar utveckling i Sverige ses ur folkhälsopolitiskt perspektiv de fyra första målområdena, som fokuserar på strukturella villkor som påverkar hälsan som angelägna för närmaste tiden. Det arbete som hör till dessa målområden presenteras i andra delar av denna skrivelse, se 7.3.3, 7.4, 7.5. Särskilt angeläget är också arbetet med tobak, alkohol, matvanor och fysisk aktivitet samt smittskydd.

För tobak finns följande etappmål för tobaksanvändningen: från 2014 skall alla få en tobaksfri start i livet, antalet ungdomar under 18 år som börjar röka eller snusa skall halveras till 2014, liksom andelen rökare

bland de grupper som röker mest och ingen skall ofrivilligt utsättas för rök i sin omgivning. Mål inom andra politikområden berörs också. Det gäller Skatt, Tull och exekution, Rättsväsendet, Kriminalpolitik, Hälso- och sjukvårdspolitik, Barnpolitik, Ungdomspolitik, Utbildningspolitik, Socialtjänst, Livsmedelspolitik, Finansiella system och tillsyn samt Folkhälsovetenskapspolitik.

Målet för alkoholpolitiken är att minska alkoholens medicinska och sociala skadeverkningar. Särskilt prioriterade delmål är att: ingen alkohol skall förekomma i trafiken, på arbetsplatser eller under graviditet, åstadkomma en alkoholfri uppväxt, skjuta upp alkoholdebuten, minska berusningsdrickandet, åstadkomma fler alkoholfria miljöer, samt att undanröja den illegala alkoholhanteringen. Mål inom andra politikområden berörs också. Det gäller Skatt, Tull och exekution, Rättsväsende, Kriminalpolitik, Hälso- och sjukvårdspolitik, Barnpolitik, Ungdomspolitik, Utbildningspolitik, Socialtjänst, Livsmedelspolitik, Finansiella system och tillsyn samt Folkhälsovetenskapspolitik.

Inom målområdena Ökad fysisk aktivitet och Goda matvanor och säkra livsmedel berörs mål inom flera politikområden, nämligen inom Folkhälsovetenskapspolitik, Barnpolitik, Ungdomspolitik, Livsmedelspolitik, Hälso- och sjukvårdspolitik, Utbildningspolitik, Konsumentpolitik, Jämställdhetspolitik, Integrationspolitik samt Miljöpolitik.

Det övergripande målet för samhällets smittskydd är att det skall tillgodose befolkningens behov av skydd mot spridning av smittsamma sjukdomar. Målområdet Gott skydd mot smittspridning berörs också av mål och insatser inom en mängd andra politikområden som Ungdomspolitik, Integrationspolitik, Hälso- och sjukvårdspolitik, Djurpolitik, Livsmedelspolitik samt Miljöpolitik.

Vidtagna åtgärder

Arbetet med genomförandet av den nya folkhälsovetenskapspolitiken har startat. En nationell ledningsgrupp för folkhälsovetenskapspolitiken har inrättats med uppgift att verka för samordning på nationell, regional och lokal nivå. Regeringen avser att regelbundet i en skrivelse till riksdagen redovisa folkhälsovetenskapens utveckling i befolkningen och de åtgärder som vidtas för att förbättra denna. Statens folkhälsoinstitut (FHI) har uppdraget att stödja och samordna genomförande och uppföljning av folkhälsovetenskapspolitiken i särskilt berörda statliga myndigheter. Dessa myndigheter har i uppdrag att redovisa sin syn på myndighetens roll i genomförandet av den nya folkhälsovetenskapspolitiken. FHI har våren 2003 redovisat sitt uppdrag om förslag till folkhälsovetenskapspolitiken. Samtidigt har Socialstyrelsen redovisat sitt uppdrag med förslag angående utveckling av folkhälsoindex. Utöver dessa övergripande åtgärder har ytterligare åtgärder genomförts inom de politikområden som ingår i de olika folkhälsovetenskapspolitiken.

I det internationella arbetet för hållbar utveckling har frågor om folkhälsa en framskjuten plats. Det gäller t.ex. arbetet med handlingsprogrammet Agenda 21, millennieutvecklingsmålen samt genomförandepåbjudningen från toppmötet i Johannesburg. Folkhälsovetenskapspolitiken är också prioriterade inom WHO-arbetet som stöds av Sverige och i arbetet med genomförandet av EU:s folkhälsovetenskapspolitiken där Sverige aktivt verkar för en vidareutveckling av en samlad folkhälsovetenskapspolitik. Frågor som lyfts fram

gäller exempelvis mänskliga rättigheter, smittskydd, inte minst hiv/aidsarbetet, förebyggande program för hälsa samt livsstilsfrågor.

Skr. 2003/04:129

Pågående och nya åtgärder

Tobak

Regeringen har i februari 2004 lämnat en proposition om rökfria serveringsmiljöer (prop. 2003/04:65). FHI disponerar 90 miljoner kronor under perioden 2002–2004 för utveckling av tobaksprevention.

Inom EU:s folkhälsoprogram (Europaparlamentets och Rådets beslut nr 1786/2002/EG) prioriteras för 2004 åtgärder kring tobakskontroll och förebyggande av tobaksbruk samt lagstiftningsfrågor.

Nästan en miljard euro delas ut i produktionsstöd till tobaksodlingar runt om i Europa. Sverige arbetar för att detta stöd skall avvecklas. En mindre del av EU:s jordbruksstöd går varje år till bl.a. informations- och upplysningskampanjer för tobaksprevention – genom den så kallade Tobaksfonden.

I maj 2003 antogs för första gången en global bindande ramkonvention för tobakskontroll. Regeringen bedömer att konventionen kommer att kunna ge stöd till länder som inte har ett fungerande tobaksarbete eller som utsätts för press från kommersiella intressen.

Alkohol

För att motverka de negativa effekterna för folkhälsan av den ökande alkoholkonsumtionen i Sverige beslutade riksdagen 2001 om en nationell handlingsplan för att förebygga alkoholskador. I handlingsplanen redovisas områden där insatser behöver göras t.o.m. 2005. Syftet med handlingsplanen är att lägga fast grundvalarna för en alkoholpolitik som leder till minskad alkoholkonsumtion och begränsar alkoholskadorna. För genomförandet av handlingsplanen har regering och riksdag anslagit 680 miljoner kronor för åren 2001–2004. Av dessa går huvuddelen till att utveckla kommunernas lokala alkoholförebyggande arbete. En särskild kommitté, Alkoholkommittén (S 2001:02), har tillsatts med uppgift att samordna insatserna på nationell nivå och i samspel med kommunerna och landstingen stimulera insatserna på regional och lokal nivå.

En särskild utredare (S 2004:01) skall följa utvecklingen när det gäller införsel och försäljning av alkohol i framför allt södra Sverige för att senast den 15 augusti 2004 föreslå de åtgärder som kan behövas för att minska de problem som ökad införsel och vidareförsäljning av alkohol skapar.

Sverige verkar aktivt för att den alkoholstrategi EU beslutade om 2001 skall tas fram. Inom EU:s folkhälsoprogram ser man under 2004 över marknadsföring och bruket av reklam.

Sunda matvanor och fysisk aktivitet

Regeringen har under mandatperioden vidtagit flera åtgärder för att öka barns och ungdomars fysiska aktivitet. Fysisk aktivitet har skrivits in i läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan för att betona skolans ansvar att erbjuda daglig och regelbunden fysisk aktivitet till alla elever. Myndigheten för skolutveckling har fått i uppdrag att följa och stödja skolornas arbete med att genomföra detta. Under mandatperioden tillför regeringen idrottsrörelsen en miljard kronor under förutsättning att

idrottsrörelsen öppnar dörrarna för fler, håller tillbaka avgifterna, ökar insatserna som möjliggör för fler flickor att idrotta, deltar i kampen mot droger och vidgar samarbetet med skolorna.

För att ytterligare förstärka arbetet med att främja goda matvanor och fysisk aktivitet har regeringen uppdragit åt FHI och Livsmedelsverket att ta fram ett underlag till en handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet i befolkningen. Uppdraget skall avrapporteras den 30 december 2004.

Inom ramen för EU:s folkhälsoprogram prioriteras för 2004 kartläggning av bästa metoder och utveckling av sammanhållande strategier avseende kost och motion. Under 2004 kommer också en rad pilotstudier av hälsoeffekterna av särskilda gemenskapsåtgärder och initiativ att prioriteras.

Smittskydd

Regeringen presenterade i november 2003 propositionen Ny smittskyddslag m.m. (prop. 2003/04:30). I den nya lagen ges samhället möjlighet att vidta åtgärder för att skydda befolkningen från smittsamma sjukdomar samtidigt som den enskilde skyddas från onödigt långtgående ingrepp. Förslaget syftar till att skapa en bättre balans mellan befolkningens behov av skydd och den smittades integritet och rättssäkerhet.

I januari 2003 tillkallade regeringen en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av behovet av sådana extraordinära smittskyddsåtgärder som är nödvändiga för att förhindra att en spridning av en allvarlig smitta hos människor leder till en svår påfrestning på samhället i fred (dir. 2003:12). Utredaren lade i september 2003 fram betänkandet Extraordinärt smittskydd (SOU 2003:83). Regeringen har för avsikt att återkomma med förslag under 2004.

Arbetet med att följa upp den särskilda sessionen om hiv/aids i FN:s generalförsamling i New York 2001 kommer att fortsätta. En särskild utredare tillsattes i maj 2002 för att göra en samlad översyn av samhällets insatser mot hiv/aids och med utgångspunkt i deklARATIONEN som antogs i New York lämna förslag till en nationell handlingsplan i syfte att begränsa spridningen och konsekvenserna av sjukdomen (dir. 2002:68). Utredaren överlämnade i februari 2004 betänkandet Samhällets insatser mot hiv/STI (SOU 2004:13) till regeringen.

Under 2004 ökar Sverige sina ekonomiska bidrag till flera FN-organ som spelar en viktig roll i hiv/aids-arbetet, framför allt UNAIDS och UNFPA. Regeringen har också givit Sida i uppdrag att öka insatserna mot hiv/aids i det svenska bilaterala utvecklingssamarbetet. För att bl.a. förbättra samordningen i Sveriges internationella hiv/aids-arbete har regeringen utsett en särskild hiv/aids-ambassadör.

Under 2004–2005 är regeringens ambition att ta fram en proposition med handlingsplan om antibiotikaresistens.

I juli 2003 presenterade Europeiska kommissionen ett förslag till förordning om inrättande av ett europeiskt centrum för förebyggande och kontroll av sjukdomar (KOM(2003) 441 slutligt). Enligt förslaget skall centrumets huvuduppgifter vara epidemiologisk övervakning, tidig varning och tidiga åtgärder, vetenskapliga yttranden, teknisk assistans till medlemsstaterna och tredje land samt stöd och utveckling för EU-

beredskap vid hot mot hälsan. Europeiska rådet beslutade i december 2003 att centrumet skall lokaliseras till Sverige. Skr. 2003/04:129

Sverige verkar även aktivt för ett effektivt smittskyddsarbete inom EU genom det nätverk för övervakning och kontroll av smittsamma sjukdomar som etablerats (98/2119/EG) och genom folkhälso-programmet 2003–2008.

7.3.3 Arbetsliv

Regeringens bedömning: Åtgärder bör vidtas för att åstadkomma en ökad medfinansiering från arbetsgivarna av sjukskrivningskostnaderna, en hållbar sjukförsäkring och ett förbättrat arbetsmiljöarbete.

I den allmänna debatten om orsakerna till den kraftiga ökningen av framför allt de långa sjukskrivningarna nämns främst konjunkturen, arbetsmiljön, bristande ekonomiska incitament för arbetsgivare och individer, arbetskraftens högre ålder samt en otillräcklig sjukförsäkrings-administration som tänkbara orsaker. Den s.k. AHA-utredningen (SOU 2002:62) konstaterar att alla faktorer spelat in i någon utsträckning, men att ingen enskild faktor ensam haft avgörande betydelse.

Mål

Målet för arbetslivspolitikerna är goda arbetsvillkor och möjlighet till utveckling i arbetet för både kvinnor och män.

Vidtagna åtgärder

Mot bakgrund av den stora ökningen av sjukfrånvaron och särskilt de långa sjukskrivningarna påbörjade regeringen hösten 2001 ett långsiktigt arbete inom ramen för en strategi för hälsa i arbetslivet i form av ett 11-punktsprogram. Inriktningen när det gäller förebyggande arbetsmiljöarbete är att sätta individen i centrum och att göra arbetsgivarens ansvar för ohälsan tydligare.

Inriktningen av pågående förändringsarbete ligger i linje med arbetet att höja den enskildes välfärd genom att förebygga ohälsa i arbetslivet och ge möjlighet till en snabb återgång till arbete. Ett annat syfte är att höja arbetsutbudet och därigenom bidra till en ökad tillväxt. Målet är således att fler människor skall ges förutsättningar att stanna kvar i eller återgå till sitt arbete, liksom att bereda arbete för arbetshandikappade. Särskilt uppmärksammas kvinnors hälsa.

Pågående och nya åtgärder

I budgetpropositionen för 2004 föreslog regeringen bl.a. en permanent resursförstärkning för att stärka arbetsmiljötillsynen och den regionala skyddsombudsverksamheten från och med 2004. Under 2001–2003 har särskilda satsningar gjorts på utbildning inom företagshälsovården som föreslås fortsätta under 2004. Regeringen har tillsatt en särskild utredare (N 2003:07) för att se över frågor som rör företagshälsovården.

Från den 1 juli 2003 har lagstiftning om obligatorisk redovisning av sjukfrånvaron införts. Det innebär att uppgifter om sjukfrånvaro skall lämnas i årsredovisningen och att redovisningen skall vara jämförbar för

privata företag, kommuner, landsting och statliga myndigheter. En informationsatsning har genomförts under 2003 och en informations- och utbildningsatsning avses genomföras under 2004.

I enlighet med 11-punktsprogrammet bedrivs särskilda försök inom den offentliga sektorn för att förebygga och minska sjukfrånvaro och motverka långtidssjukskrivningar. De pågående projekten innehåller försöksverksamhet inom områdena rehabilitering och tidiga insatser, stress och psykisk belastning, systematiskt arbetsmiljöarbete, äldre i arbetslivet samt hälsobokslut. Avsikten är att detta skall vara ett första steg mot en mer utvecklad personalekonomisk redovisning. Verket för innovationssystem (VINNOVA) har regeringens uppdrag att följa och utvärdera försöksverksamheten. En samlad utvärdering skall lämnas under 2006.

Regeringen har 2003 inrättat ett forum för Hälsa i Staten. Utgångspunkten är att myndigheter skall lära av varandras erfarenheter och få inspiration till att skapa arbetsplatser med god arbetsmiljö och låg sjukfrånvaro.

Regeringen har vidare innevarande år dels uppdragit åt VINNOVA att genomföra insatser för att utveckla metoder för samverkan mellan flera arbetsgivare som gäller åtgärder för ökad hälsa, dels beslutat om en särskild informationsatsning för ökad hälsa i arbetslivet.

Regeringen driver även inom ramen för EU:s arbete en politik för att uppnå goda arbetsvillkor och möjlighet till utveckling i arbetet för både kvinnor och män. Enligt Lissabonstrategin är det väsentligt att sysselsättningssituationen förbättras eftersom fler och bättre arbetstillfällen bidrar till såväl hållbar tillväxt som en ökad social sammanhållning. Vid Europeiska rådets möte i mars 2003 godkändes dels de prioriteringar för europeiska sysselsättningsstrategins framtid som gjorts av rådet för sysselsättning, socialpolitik, hälsa och konsumentfrågor, dels tre övergripande mål varav kvalitet och produktivitet i arbetet är ett. Europeiska rådet begärde även en översyn av de pågående satsningarna för att förbättra kvaliteten i arbetet och välkomnade EG-kommissionens avsikt att utarbeta en rapport om kvaliteten i arbetet före utgången av 2003. I mars 2003 antog EG-kommissionen ett meddelande om en ny arbetsmiljöstrategi för 2002–2006. Rådet antog därefter en resolution om denna strategi.

Regeringen avgav den 18 december 2003 en avsiktsförklaring tillsammans med de båda samarbetspartierna i vilken aviserades bl.a. medfinansiering för arbetsgivarna av sjukskrivningskostnaderna, åtgärder för en hållbar sjukförsäkring och ett förbättrat arbetsmiljöarbete. En arbetsgrupp skall tillsättas för att följa utvecklingen av sjukfrånvaron under perioden fram till den 1 januari 2006. Åtgärder skall vidtas för att öka stödet till enskilda sjukskrivna som behöver byta arbetsgivare för att kunna återgå i arbete. Möjligheter till tjänstledighet för att pröva nytt arbete bör skapas. En nationell arbetsmiljökonferens kommer att genomföras under 2004 med deltagande av forskare, myndigheter, arbetsmarknadens parter m.fl. Ett särskilt arbetsmiljöråd under ledning av arbetslivsministern skall tillsättas inom kort med företrädare för samarbetspartierna samt skyddsombud och andra företrädare för fackliga organisationer, företrädare för arbetsgivarorganisationer, forskare, företagshälsovården, myndigheter och organisationer aktiva inom

området. Rådet skall planera och genomföra konferensen. Myndighetsuppdrag skall ges om att utarbeta mallar för utbildning i systematiskt arbetsmiljöarbete och chefsutbildning. Företagshälsovårdens roll skall stärkas och utvecklas. Goda exempel på arbete som främjar hälsa, såsom det systematiska arbete som görs via parternas försäkringsbolag, skall lyftas fram och spridas.

7.3.4 Livsmedel

Regeringens bedömning: Konsumenterna kan genom sina val av livsmedel påverka utvecklingen mot ett hållbart samhälle. En förutsättning för detta är att konsumenterna har möjlighet att göra medvetna val. Åtgärder bör vidtas för att öka konsumenternas möjlighet till medvetna val av livsmedel och säkerställa tillgången till säkra livsmedel. Samtidigt måste också handel och producenter ta sitt ansvar.

Utmaningen från världstoppmötet i Johannesburg 2002 på livsmedelsområdet innebär att främja hållbara konsumtions- och produktionsmönster där alla länder skall delta och de industrialiserade länderna skall gå i täten. Konsumentens val av livsmedel och val av plats för sina inköp har en stor betydelse för att utvecklingen skall bli hållbar, ur såväl ett miljömässigt som ett socialt och ekonomiskt perspektiv. Den genomsnittlige konsumenten i Sverige spenderar nästan 20 procent av sin disponibla inkomst på livsmedel och utemåltider. Efter boendekostnaden är livsmedel och utemåltider tillsammans den största utgiftsposten för hushållen. Som nämns i avsnittet om folkhälsa är en ökad förekomst av övervikt och fetma ett växande folkhälsoproblem. Det medför att hållbara matvanor ur ett hälsoperspektiv är en viktig del av en hållbar konsumtion. En grundläggande förutsättning för detta är ett gott utbud av och tillgång till hälsosamma livsmedel. För att detta skall åstadkommas måste aktörer inom olika områden i samhället, såväl privat som offentlig sektor samverka. Livsmedelsindustrin, handeln och restaurangnäringen är viktiga aktörer i sammanhanget. Jämfört med idag måste det med stor sannolikhet bli enklare och billigare för konsumenterna att ha goda matvanor för att en hållbar konsumtion ur denna aspekt skall kunna uppnås. Det har även konstaterats att privat konsumtion i de industrialiserade länderna är en av de två enskilt största orsakerna till en fortsatt negativ påverkan på den globala miljön. Det är därför nödvändigt att uppnå hållbara konsumtionsmönster (se även avsnittet 7.6.4).

Det är osäkert hur stor kunskap konsumenten har om sambanden mellan val av livsmedel och en hållbar utveckling. Sannolikt är den relativt liten, bl.a. eftersom allt färre har kontakt med lantbruket och livsmedelsproduktionen. Många konsumenter är däremot intresserade av frågor som har koppling till produktionsförhållanden som djurhållning, miljö och etik. Samtidigt har ett stort antal konsumentundersökningar visat att livsmedlens kvalitet och färskhet, pris, smak, att man försöker äta hälsosamt samt vana och rutin är viktiga kriterier för hur man väljer livsmedel.

Det är inte säkert att konsumenten i dag har möjlighet att direkt ställa sitt val av livsmedel i relation till den effekt valet får för en hållbar

utveckling. Tillräckligt tydlig information om konsekvenserna av olika val saknas ofta. Det enda tydliga alternativet för den konsument som vill välja livsmedel efter högt ställda krav på produktionsförhållanden är de ekologiska produkterna. Det krävs därför mycket kunskap och tålamod hos en konsument som genomgående vill välja livsmedel med målet att gynna en hållbar utveckling och till detta koppla t.ex. etiska värderingar. En slutsats blir därför att det i dagsläget är svårt för en konsument att göra medvetna val som gagnar en hållbar utveckling. Det kan också konstateras att det inte räcker med åtgärder enbart riktade till konsumenter för att uppnå en hållbar utveckling. Konsumenterna kan genom sina val och sin efterfrågan påverka till viss del, men handeln och producenterna måste också ta sitt ansvar.

Mål

Målet för livsmedelspolitiken är som framgår i senare avsnitt om jordbruket (avsnitt 7.7.3) en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar livsmedelsproduktion. Målet är att alla livsmedel skall vara säkra och att konsumenterna skall ha tillräcklig kunskap om mat och matvanors betydelse för en ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbar utveckling. Konsumenten skall ha tillräcklig kunskap för att kunna göra ett medvetet val av livsmedel. I detta bör beaktas utvecklingsländernas samt små och medelstora företags behov. Det skall finnas ett gott utbud i handeln av livsmedel som är producerade på ett sådant sätt att en hållbar utveckling gynnas. Inom ramen för detta bör även marknadstillträdet för ekologiska produkter från tredje land till EU:s marknad förbättras. För att uppnå detta mål måste även en översyn av EG:s regler på detta område göras. Det skall finnas tillräcklig information om hur livsmedlen är producerade och om effekter av olika produktionsätt på en hållbar utveckling för att konsumenten skall kunna göra ett val som gynnar en hållbar utveckling.

Vidtagna åtgärder

Genmodifierade livsmedel och foder

I november 2003 trädde två förordningar i kraft som stärker regelverket i gemenskapen för genetiskt modifierade organismer (GMO) (Förordning 1829/2003 om livsmedel och foder från genetiskt modifierade organismer och förordning 1830/2003 om spårbarhet och märkning av GMO). Förordningarna skall tillämpas från april 2004 och föreskriver bl.a. att märkning av produkter skall ske trots att det inte alltid går att analysera att en ingrediens kommer från en GMO. Det föreskrivs även att en dokumentation skall följa med den modifierade organismen genom hela produktionskedjan.

Europeiska livsmedelssäkerhetsmyndigheten

Under 2002 beslutades att en Europeisk myndighet för livsmedels-säkerhet (EFSA) skall inrättas och att skapa en allmän livsmedelslag. EFSA:s arbete har redan påbörjats och beslut har fattats om att myndigheten kommer att få sitt säte i Parma, Italien.

Obligatorisk märkning av livsmedel

En ändring av direktivet för ingredienser i livsmedel under 2003 innebär att konsumenter säkrare kan bedöma innehållet i de livsmedel de konsumerar. Denna ändring är särskilt positiv för allergiker.

Främjande av ekologiska livsmedel

På uppdrag av regeringen arbetar Konsumentverket med att främja konsumtionen av ekologiska livsmedel. Arbetet har bl.a. omfattat flera projekt som syftar till att minska priserna på ekologiska produkter t.ex. ekokalkylen på Konsumentverkets webbplats på Internet.

Jordbruksverket arbetar med marknadsfrämjande åtgärder för ekologiska produkter där projekt bl.a. syftar till att lösa flaskhalsar på marknaden samt att öka användningen av ekologiska livsmedel inom storhushåll och offentlig sektor. Under det svenska ordförandeskapet i EU fick kommissionen i uppdrag att analysera möjligheterna till en Europeisk handlingsplan för ekologiskt producerade livsmedel och ett ekologiskt jordbruk. Kommissionen arbetar nu med en sådan handlingsplan och väntas inom kort presentera ett förslag.

Pågående och nya åtgärder

Hygienpaketet

EU:s Ministerråd har antagit gemensam ståndpunkt i det s.k. hygienpaketet (gemensamma regler om livsmedelshygien) vilket gått till Parlamentet för en andra läsning under våren 2004. Syftet med kommissionens förslag till gemensamma hygienregler är att samordna, uppdatera och förenkla det nu gällande regelverket.

Livsmedelstillsyn

Förslag om förändringar av livsmedelstillsynen (och djurskyddstillsynen) har nyligen presenterats i en departementspromemoria (Ds 2004:11).

Småskalig livsmedelsproduktion

Regeringen gav 2001 Livsmedelsverket i uppdrag att kartlägga villkoren för lokal och regional livsmedelsproduktion. Den rapport som verket lämnade har remissbehandlats och Livsmedelsverket justerar bl.a. avgifterna för köttbesiktning samt gör vissa ändringar i regelverket.

Den småskaliga livsmedelsproduktionen har en stor potential att utveckla och differentiera jordbruksföretag och spelar därmed en viktig roll för en socialt och ekonomiskt hållbar utveckling på landsbygden. En översyn bör därför göras av vilka åtgärder som behöver vidtas för att bl.a. stödja och underlätta för lantbruks- eller landsbygdsföretagare att utveckla sina företag med t.ex. småskalig livsmedelsförädling.

Information

Tydlig och nyskapande information bör tas fram för att öka kunskapen om kopplingen mellan konsumentens medvetna val av livsmedel och en hållbar utveckling. Exempelvis bör möjligheten utredas att skapa en för flera myndigheter gemensam hemsida för detta syfte.

Främjande av ekologiska livsmedel

Inom ramen för arbetet med en europeisk handlingsplan för ekologiskt producerade livsmedel och ett ekologiskt jordbruk arbetar regeringen vidare med att se till att EG:s förordning om ekologisk produktion (2092/91) på ett bättre sätt bidrar till att uppnå målet i genomförandeplanen från toppmötet i Johannesburg om att uppmuntra till ekologisk produktion. Detta kan bl.a. ske genom att förbättra utvecklingsländernas möjligheter till marknadstillträde samt saluförande av ekologiska produkter på lika villkor som EU:s producenter.

Frivilliga åtaganden

Företagen och branschen har ett grundläggande ansvar för en hållbar produktion. Det är därför angeläget att vidareutveckla och analysera frivilliga åtaganden och branschöverenskommelser med berörda parter, t.ex. mellan företag, myndigheter och kommuner, inom livsmedelsområdet.

7.4 Social sammanhållning, välfärd och trygghet

Social sammanhållning och delaktighet är en grundförutsättning för hållbar utveckling. En rättvis fördelning av resurser och möjligheter bidrar i sin tur till en social sammanhållning. Välfärdstjänster skall vara av hög kvalitet och likvärdiga i hela landet. Alla skall ha rätt till bistånd i svåra situationer. Socio-ekonomiska klyftor och utanförskap som begränsar människors frihet och därmed förutsättningar för ett bra liv är inte förenliga med en hållbar utveckling.

Ett framgångsrikt brottsförebyggande arbete är också en förutsättning för en hållbar samhällsutveckling. Hög brottslighet och otrygghet minskar människors livskvalitet och kan i dess mest extrema former även hota grundläggande demokratiska värden. Utvecklingen inom många andra områden än inom rättsväsendet kan påverka brottsligheten, något som måste uppmärksammas mer än hittills för att säkerställa en hållbar utveckling.

Alla mänskliga resurser måste mobiliseras för att uppnå en hållbar ekonomisk tillväxt som gör Sverige bättre rustat att klara de framtida demografiska förändringarna och bidra till att möjliggöra en hög kvalitet i välfärden. Invandrades kompetens och vilja att bidra till utvecklingen och den gemensamma välfärden måste tas tillvara. Strävan måste därför vara att verka för att diskriminering och intolerans upphör. Arbetet med jämställdhet mellan kvinnor och män måste fortsätta. Både ur ett ekonomiskt och ett rättviseperspektiv är det nödvändigt att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män. Barn och unga utgör en viktig tillgång ur ett hållbarhetsperspektiv. Samtliga relevanta verksamheter i samhället måste genomsyras av ett barnperspektiv för att uppnå detta.

Social sammanhållning förknippas ofta med kultur. Kulturbegreppet är mångfasetterat och berör praktiskt taget alla delar av samhällslivet. Kultur handlar om att vårda det svenska kulturarvet men också om bildning och fritt kunskapsökande. Alla skall ha rätt att ta del i kulturlivet. I en internationaliserad värld och i ett Sverige som alltmer

7.4.1 Social delaktighet

Regeringens bedömning: För att åstadkomma ett långsiktigt hållbart utvecklingsarbete mot ekonomisk och social utsatthet krävs insatser på nationell, regional och lokal nivå. Medborgarnas egna erfarenheter och synpunkter genomsyrar arbetet för ökad social delaktighet. Skyddet för kvinnor och flickor som utsätts för hot och våld behöver stärkas ytterligare. För att minska det långvariga beroendet av socialbidrag krävs insatser inom flera olika politikområden.

Välfärd är ytterst en fråga om individens möjlighet att aktivt kontrollera och medvetet styra sina livsvillkor. Denna definition av välfärd var en utgångspunkt för det arbete som kommittén Välfärdsbokslut (S 1999:02) redovisade i sitt slutbetänkande, Välfärdsbokslut för 1990-talet (SOU 2001:79), hösten 2001. En av kommitténs centrala slutsatser var att den svenska samhällsstrukturen genomgått stora omställningar under 1990-talet.

Parallellt med vissa förbättringar, som en snabb ökning av reallönerna, en minskad dödlighet och förhöjd utbildningsnivå skedde en rad förändringar som fått direkta konsekvenser för välfärden. Befolkningens ålderssammansättning ändrades med ökande medellivslängd, fler pensionärer och lågt barnafödande. En allt snabbare omvandling i arbetslivet, ökade krav på flexibilitet hos arbetskraften, neddragningar och personalminskningar under 1990-talet bidrog på sikt bl.a. till ökad belastning och försämrade psykosociala villkor för många arbetstagare.

Kommittén har med sitt arbete bidragit till större kunskap om vad 1990-talets omvandlingar inneburit för den enskilde och för samhället, en kunskap som är viktig för att kunna göra välinformerade framtida val. Välfärdspolitikens vägval vilar dock inte enbart på faktabaserad kunskap, utan även på värderingsmässiga bedömningar och på olika handlingsalternativ.

Mål

I Sveriges nationella handlingsplan mot fattigdom och social utestängning som utarbetats inom ramen för EU-samarbetet på det sociala området anges som långsiktigt mål att antalet personer som riskerar social och ekonomisk utsatthet skall minska väsentligt till 2010.

Det innebär att:

- andelen kvinnor och män, oavsett etnisk bakgrund, med en inkomst under försörjningsstödsnormen skall minska,
- andelen kvinnor och män, oavsett etnisk bakgrund, med en inkomst under 60 procent av medianinkomsten skall minska,
- andelen boende i barnfamiljer, oavsett etnisk bakgrund, med en inkomst under 60 procent av medianinkomsten skall minska,
- andelen flickor och pojkar, oavsett etnisk bakgrund, som lämnar grundskolan med ofullständiga betyg skall minska,

- andelen kvinnor och män, oavsett etnisk bakgrund, som inte uppnår grundläggande behörighet för högskolan skall minska,
- sysselsättningen skall öka bland kvinnor och män, oavsett etnisk bakgrund,
- antalet sjukdagar skall halveras från 2002 till 2008,
- andelen flickor och pojkar, oavsett etnisk bakgrund, som provat narkotika, använder alkohol eller röker skall minska,
- antalet kvinnor och män med missbruksproblem, oavsett etnisk bakgrund, som genomgår behandling skall öka, samt
- hemlösheten skall minska bland kvinnor och män.

Pågående och nya åtgärder

Regeringen beslutade våren 2003 om ekonomiskt stöd till ett projekt inom handikapprörelsen för att öka kunskapen och medvetenheten om våld mot kvinnor och män med funktionshinder. För att ytterligare stärka skyddet för kvinnor som utsätts för hot och våld beslutade riksdagen i juni 2003 om en utvidgad lag om besöksförbud. Gärningsmännen kan förbjudas att besöka sitt och offrets gemensamma hem. Det betyder att kvinnan och barnen inte behöver fly från sin bostad.

Regeringen har sett över brister i skyddet för flickor och unga kvinnor från s.k. hederskulturer. Myndigheternas ansvar har gjorts tydligare. I 2003 års vårbudget avsattes 20 miljoner kronor för att stimulera inrättande av skyddat boende m.m. för flickor som riskerar att utsättas för s.k. hedersrelaterat våld. Andra åtgärder syftar till att höja kunskapen och medvetenheten kring problemet på statlig, regional och kommunal nivå. Också pojkars och unga mäns situation uppmärksammas.

För att komma tillrätta med det långvariga beroendet av försörjningsstöd krävs insatser inom flera politikområden. Det är bl.a. fråga om insatser för förbättrad rehabilitering samt mottagande, introduktion och integration av invandrade och flyktingar. Socialstyrelsen har i uppdrag att stödja socialtjänstens arbete med att stärka möjligheten för dem som är beroende av långvarigt försörjningsstöd att leva ett självständigt liv.

Socialstyrelsens uppdrag att medverka till att utveckla metoder för lokala kartläggningar av hemlösheten samt stimulera tillkomsten av lokala aktiviteter som syftar till att förebygga hemlöshet och till att förbättra situationen för hemlösa fortsätter under 2004.

För att stärka samhällets insatser mot narkotika genomförs 2002–2005 en nationell handlingsplan mot narkotika. En av regeringen utsedd narkotikasamordnare svarar för att genomföra och följa upp planen samt att samordna insatserna nationellt. En viktig del i arbetet är att skapa opinion och mobilisera mot narkotika, främst genom att stärka och samordna insatser på nationell, regional och lokal nivå. Stöd till forskning samt insatser för metodutveckling i missbrukarvården är andra viktiga delar. 325 miljoner kronor har avsatts för att genomföra planen. Av dessa är 100 miljoner kronor öronmärkta för insatser i kriminalvården.

Regeringen har beslutat att det i Socialdepartementet skall finnas en delegation för stärkt medborgarinflytande i sociala utvecklingsfrågor. Delegationens huvudsakliga uppgift är att genomföra Sveriges handlingsplan mot fattigdom och social utestängning 2003–2005.

Riksdagen beslutade 2003 om åtgärder som syftar till att stärka skyddet för barn i utsatta situationer. För att förebygga och åtgärda barnmisshandel skall samverkan mellan skola, polis, socialtjänst m.fl. stärkas. Samtidigt vidgas anmälningsskyldigheten.

Skr. 2003/04:129

7.4.2 Integration och mångfald

Regeringen informerar: Regeringen har tagit ett samlat grepp om integrationsfrågorna för att genomförandet av integrationspolitiken och uppföljningen av dess resultat skall förbättras. Inom en rad politikområden utvecklas nu uppföljningsbara mål och indikatorer i detta syfte. Arbetet med att motverka etnisk och religiös diskriminering har hög prioritet och regeringen har tillsatt flera utredningar i syfte att ytterligare stärka skyddet mot diskriminering och öka kunskapen om strukturell diskriminering. Mottagandet av nyanlända invandrare och stödet för deras etablering i samhället skall reformeras med inriktning på snabbare inträde på arbetsmarknaden. Politiken för de nationella minoriteterna bör vidareutvecklas under 2004.

Sverige är i dag ett land präglad av kulturell och etnisk mångfald. Drygt en miljon invånare är födda utomlands. Det motsvarar nära tolv procent av den totala befolkningen. Ytterligare sex procent av invånarna har en utrikes född förälder och tre procent har två utrikes födda föräldrar. En dryg femtedel av Sveriges befolkning har därmed själva invandrat eller har föräldrar som invandrat. Dessa invånare, liksom övriga invånare, är ingen homogen grupp utan har olika erfarenhet och kompetens som berikar samhället. Förutom det grundläggande i att skapa jämlika förutsättningar och lika rättigheter och möjligheter för alla är det dessutom av betydelse för landets ekonomiska tillväxt att ta tillvara erfarenheter och kompetens hos hela befolkningen.

Jämsides med förändringar i befolkningens sammansättning har nya komplexa samhällsfrågor vuxit fram. Det finns stora skillnader i makt och levnadsvillkor mellan människor som bor i Sverige. Framst beror dessa skillnader på klasstillhörighet och kön, men många invandrade personer diskrimineras också på grund av sin etniska bakgrund. Att minska dessa klyftor mellan utrikes födda och inrikes födda och åstadkomma en ökad integration är nödvändigt för att garantera en social sammanhållning och hållbar utveckling.

Det kan konstateras att utvecklingen inom det integrationspolitiska området är långt ifrån tillfredsställande i förhållande till de mål som riksdagen beslutat om. Segregationen i det svenska samhället är fortfarande stor. Många människor med utländsk bakgrund upplever det svenska samhället som diskriminerande och ställer krav på att större insatser görs för att alla skall behandlas lika oavsett kön, klass och etnisk bakgrund. Flertalet av de insatser som regeringen beslutar om ger effekter först på lång sikt. Det finns inte heller några enkla åtgärder som leder till snabba lösningar på problem med segregation och etnisk diskriminering.

Integrationspolitiken inriktas på att ge stöd till människors egen förmåga till försörjning och delaktighet i samhället, värna grundläggande

demokratiska värden, verka för kvinnors och mäns lika rättigheter och möjligheter samt på att förebygga och motverka rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering.

I integrationspolitiken tas samhällets etniska och kulturella mångfald som utgångspunkt för den generella politikens utformning och genomförande på alla samhällsområden och nivåer. Integrationspolitiken är etniskt neutral och innebär att alla som bor i Sverige skall ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Den generella politiken skall utformas med detta som utgångspunkt. En politik som utformas med utgångspunkt i befolkningens faktiska sammansättning och bakgrund och tar tillvara alla de kompetenser och erfarenheter som finns i landet är nödvändig för att vi trovärdigt skall kunna hävda en hållbar ekonomisk tillväxt och social sammanhållning.

Inom integrationspolitiken skall insatser som leder till en långsiktig hållbar integration prioriteras. Det finns ett stort behov av att utveckla och förbättra introduktionen för flyktingar och andra nyanlända invandrare så att den blir mer individanpassad samt att fler aktörer kan samverka runt introduktionen. Andra angelägna insatser är att förstärka arbetet med att motverka rasism, främlingsfientlighet och etnisk diskriminering.

Mål

Målen för integrationspolitiken är:

- lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund,
- en samhällsgemenskap med samhällets mångfald som grund, och
- en samhällsutveckling som kännetecknas av ömsesidig respekt för olikheter inom de gränser som följer av samhällets grundläggande demokratiska värderingar och som alla oavsett bakgrund skall vara delaktiga i och medansvariga för.

Samtliga integrationspolitiska mål är viktiga för att uppnå en hållbar utveckling med ekonomisk tillväxt och social sammanhållning.

Vidtagna åtgärder

Den 1 juli 2003 trädde en ny lag (2003:307) om förbud mot diskriminering i kraft. Genom lagen införs ett effektivt skydd mot diskriminering på grund av t.ex. etnisk tillhörighet, religion och annan trosuppfattning även på samhällsområden utanför arbetslivet och högskolan. Diskrimineringsförbudet gäller i fråga om bl.a. arbetsmarknadspolitisk verksamhet, varor, tjänster och bostäder, socialtjänsten, socialförsäkringen och hälso- och sjukvård.

Den 1 juni 2003 inrättades myndigheten Forum för levande historia. Målet för myndigheten är att främja arbete med demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen. Forumet skall stärka människors vilja att aktivt verka för alla människors lika värde.

Ett centrum mot rasism har, med ekonomiskt bidrag från staten, under hösten 2003 bildats av ett stort antal frivilligorganisationer.

Sedan 2002 disponerar Integrationsverket medel för stöd till lokal verksamhet mot diskriminering, s.k. antidiskrimineringsbyråer. Sådana byråer finns nu etablerade i stora delar av Sverige och kommer att utvecklas ännu mer nu när anslaget har höjts till 9 miljoner kronor per år.

Byråernas verksamhet skall omfatta samtliga diskrimineringsgrunder. På detta sätt har det skapats förutsättningar för att individer, som normalt inte vänder sig till ombudsmännen, skall kunna göra anmälningar. Skr. 2003/04:129

Pågående och nya åtgärder

Utredningen om mottagande och integration av flyktingar (N 2000:11) har haft sett över vilka hinder som finns för att flyktingar skall få en individuellt anpassad introduktion, bli självförsörjande och delaktiga i samhällslivet. Betänkandet bereds nu i Regeringskansliet med sikte på en proposition våren 2005.

Regeringen beslutade den 31 januari 2002 att tillkalla en parlamentarisk kommitté med uppgift att överväga en sammanhållen diskrimineringslagstiftning (dir. 2002:11). I uppdraget ingår att överväga en gemensam lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden. Vidare ingår i kommitténs uppdrag bl.a. att mot bakgrund av kommitténs ställningstaganden i fråga om utformningen av en framtida diskrimineringslagstiftning, föreslå hur tillsynen över efterlevnaden av en sådan lagstiftning skall utformas. Kommittén skall också överväga möjligheterna till en sammanslagning av några eller samtliga ombudsmän till en institution eller av en samordning av dem på något annat sätt. Kommittén skall redovisa sitt uppdrag senast den 1 juli 2005.

Utredningen om diskriminering och annan kränkande behandling inom skolväsendet m.m. (U 2003:10) skall lämna förslag om regler för att motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder och annan kränkande behandling inom skolväsendet.

En särskild utredare (Ju 2003:09) skall redovisa kunskap om strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet. Utredaren skall även föreslå åtgärder för att motverka sådan diskriminering samt föreslå åtgärder för att förbättra kunskapen om den. Utredaren skall redovisa uppdraget senast den 31 mars 2005. Under våren 2004 avser regeringen att förordna en utredning om diskriminering, integration och makt.

Nationella minoriteter

Sedan 2000 har Sverige en samlad politik för nationella minoriteter, till vilka räknas samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. Målet är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Regeringens åtgärder mot diskriminering, inrättandet av myndigheten Forum för levande historia samt ett Centrum mot rasism berör även de nationella minoriteterna.

Samerna är ett ursprungsfolk. Riksdagen uttalade 1977, i proposition Om insatser för samerna (prop. 1976/77:80, bet. 1976/77:KrU43, rskr. 1976/77:289), att samerna i egenskap av ursprunglig befolkning i Sverige intar en särställning. Folkrättsligt skiljer sig regelverket för ursprungsfolk från det för minoriteter. Det gäller främst ursprungsfolkens relation till land, vatten och självbestämmande.

Regeringen informerar: Regeringen har presenterat en handlingsplan för jämställdhetspolitiken under mandatperioden, i vilken planerade insatser för ökad jämställdhet inom olika politikområden redovisas.

Jämställdhet mellan kvinnor och män samt mellan flickor och pojkar utgör en av förutsättningarna för en hållbar utveckling. Agenda 21 samt deklARATIONEN och genomförandeplanen från toppmötet i Johannesburg säger att kvinnors aktiva deltagande i ekonomiska och politiska beslutsprocesser utgör en avgörande förutsättning för en hållbar utveckling och för genomförandet av Agenda 21 i sin helhet. Makt och inflytande liksom kvinnors och mäns lika rättigheter och möjligheter när det gäller ekonomiska och andra livsvillkor är centrala i jämställdhetspolitiken.

Det nationella jämställdhetsarbetet är nära sammankopplat med det internationella arbetet. Jämställdhetsarbetet i FN för att trygga kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter i en globaliserad värld är viktigt, särskilt då det i dag blåser starka reaktionära och konservativa vindar som motverkar kvinnors rättigheter. EU-arbetet prioriteras eftersom det har stor betydelse för utvecklingen i vår del av världen. Den övergripande strategin för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen är att integrera jämställdhet i alla sakpolitiska frågor och verksamheter (s.k. jämställdhetsintegrering). Jämställdhetsintegrering innebär att ett jämställdhetsperspektiv införlivas på alla nivåer och i alla steg av beslutsprocessen inom samtliga politikområden. Ansvar för detta har de politiker och tjänstemän som ansvarar för respektive politikområde.

Mål

Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män skall ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter på livets alla områden. Det innebär:

- en jämn fördelning av makt och inflytande,
- samma möjligheter till ekonomiskt oberoende,
- lika villkor och förutsättningar i fråga om företagande, arbete, arbetsvillkor samt utvecklingsmöjligheter i arbetet,
- lika tillgång till utbildning och möjligheter till utveckling av personliga ambitioner, intressen och talanger,
- delat ansvar för hem och barn, och
- frihet från könsrelaterat våld.

Vidtagna åtgärder

Regeringen lämnade i juni 2003 skrivelsen Jämt och ständigt – regeringens jämställdhetspolitik med handlingsplan för mandatperioden (skr. 2002/03:140, bet. 2003/04:AU2, rskr. 2003/04:69). Skrivelsen innehåller en bakåtblickande redovisning av gjorda insatser sedan 1999, samt en framåtblickande del i form av en handlingsplan med de insatser som planeras under mandatperioden, uppdelade per politikområde. Nedan anges vissa vidtagna åtgärder för politikområdet jämställdhet.

Representation; jämn fördelning av makt och inflytande

Ett målmedvetet arbete för att öka kvinnors inflytande på olika nivåer i samhället har lett till att Sverige är ett av de ledande länderna i världen när det gäller andelen kvinnor i direktvalda politiska organ på nationell, regional och kommunal nivå. Utvecklingen har dock varit mycket långsam när det gäller en jämn representation mellan kvinnor och män på maktområden utanför den politiska sfären. Detta gäller bl.a. inom näringslivet, både i styrelser och på ledande befattningar. I syfte att kartlägga fördelningen av kvinnor och män i styrelser och på ledande befattningar i det privata näringslivet och sammanställa och analysera den forskning som finns om kön och organisation tillsatte regeringen under våren 2002 Utredningen om kvinnor på ledande poster i näringslivet (dir. 2002:19). Utredningen lämnade sitt betänkande Mansdominans i förändring (SOU 2003:16) till näringsministern i mars 2003. Näringsministern tog initiativ till ett fortsatt arbete med syfte att få fram konkreta förslag till åtgärder. Under våren 2003 har näringslivet bjudits in till rundabordssamtal samt att lämna skriftliga förslag till åtgärder. Förslagen har sammanställts och remissbehandlas för närvarande. I syfte att synliggöra fördelningen av kvinnor och män i företagens styrelser och ledningar presenterade regeringen i mars 2003 propositionen Redovisning av könsfördelningen i företagsledning (prop. 2002/03:56, bet. 2002/03:LU07, rskr. 2002/03:221), som innebär att andelen kvinnor och män i företagets styrelse och ledning skall redovisas i årsredovisningen.

Frivillig jämställdhetsmärkning

År 1999 tillsatte regeringen en särskild utredare som mot bakgrund av studien Jämställdhetsmärkning – konsumentmakt för ett jämställt samhälle (Ds 1998:49) skulle undersöka möjligheterna att införa ett system för frivillig jämställdhetsmärkning av produkter och tjänster (dir. 1999:13). Slutbetänkandet Märk-värdig jämställdhet (SOU 2002:30) har remissbehandlats och dess förslag bereds inom Regeringskansliet.

Mäns våld mot kvinnor, prostitution och handel med kvinnor för sexuella ändamål

Propositionen Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer (prop. 2002/03:70, bet. 2002/03:JuU17, rskr. 2002/03:224) lades fram våren 2003. I propositionen föreslogs bl.a. ändringar i lagen (1988:688) om besöksförbud som innebar att ett besöksförbud skulle kunna avse den gemensamma bostaden samt utvidgas till ett större geografiskt område än vad som tidigare var möjligt. De nya reglerna (SFS 2003:484) började gälla den 1 september 2003.

På initiativ av Socialstyrelsen och i samverkan med femton myndigheter startades hösten 2002 en kvinnofridsportal, ett faktacentrum på Internet med information om mäns våld mot kvinnor som vänder sig till de yrkesgrupper som möter kvinnor som utsatts för mäns våld.

För insatser riktade till ungdomar som riskerar att utsättas för s.k. hedersrelaterat våld har regeringen avsatt 20 miljoner kronor under andra halvåret 2003 för skyddat boende, varav merparten har fördelats på länsstyrelserna i storstads länen. För åren 2004–2006 avsätter regeringen 100 miljoner kronor för fortsatta insatser.

Jämställdhetsintegrering

I syfte att utveckla och förstärka arbetet med jämställdhetsintegrering utsåg regeringen i december 2002 en styrgrupp för jämställdhetsintegrering i Regeringskansliet bestående av tre statssekreterare och Regeringskansliets förvaltningschef.

Pågående och nya åtgärder

I den handlingsplan som presenterats i regeringens skrivelse Jämt och ständigt beskrivs de insatser som planeras under mandatperioden, uppdelat per politikområde. Gemensamt för samtliga politikområden är att jämställdhetsanalyser skall genomföras och på basen av dessa skall mål och indikatorer identifieras.

Inom jämställdhetspolitiken lyfts fem fokusområden fram som är prioriterade under mandatperioden. Exempel på insatser beskrivs nedan. De fem fokusområdena är:

- representation; jämn fördelning av makt och inflytande,
- lika lön för lika och likvärdigt arbete,
- mäns våld mot kvinnor, prostitution och handel med kvinnor för sexuella ändamål,
- män och jämställdhet, samt
- sexualiseringen av det offentliga rummet.

Utredning av jämställdhetspolitiken

En särskild utredare har tillkallats för att göra en översyn av jämställdhetspolitikens mål, inriktning, organisation och effektivitet (dir. 2004:18). Utredaren skall överväga vilka mål som bör gälla för den framtida jämställdhetspolitiken samt lämna förslag till mål och resultatindikatorer för dessa. Utredaren skall vidare analysera hur den nuvarande organisationen för jämställdhetspolitiken fungerar och lämna förslag till hur den skall kunna förbättras och effektiviseras.

Representation; jämn fördelning av makt och inflytande

Utifrån de senaste årens insatser för regeringen en fortlöpande diskussion med näringslivet om åtgärder för att förändra situationen. Det handlar om att synliggöra könsfördelningen och utifrån fakta åstadkomma en förändring. Även lagstiftningsåtgärder kan komma ifråga.

Lika lön för lika och likvärdigt arbete

En nationell handlingsplan skall genomföras som omfattar hela arbetsmarknaden. Det är viktigt att en sådan plan uppmärksammar både horisontella och vertikala skillnader, dvs. löneskillnader som beror på den könsuppdelade arbetsmarknaden respektive att det manliga arbetet är norm för arbetsvärderingen. Handlingsplanen skall beakta att lönebildningen är en fråga för arbetsmarknadens parter. För att åtgärda dessa skillnader krävs mycket målmedvetna insatser för att förstå och analysera löneskillnaderna och lönesättningen. Det krävs också åtgärder som är starkt förankrade hos arbetsmarknadens parter. Åtgärderna bör hämta ledning i de verktyg som anvisas i jämställdhetslagen.

Sexualiseringen av det offentliga rummet

Samhällets jämställdhetssträvanden motverkas av att starka kommersiella intressen bidrar till en sexualisering av det offentliga rummet.

Allt sedan kvinnokonferensen i Peking 1995 har såväl FN och EU som kvinnoorganisationer pekat på vikten av att motverka stereotypa könsskildringar och sexistiska uttryck i medier och samhället. Regeringen konstaterar i handlingsplanen för jämställdhetspolitiken att det finns ett stort behov av ökad kunskap om den tilltagande sexualiseringen av det offentliga rummet. Regeringen avser att inleda en dialog med experter på området som kan bistå regeringen med råd och idéer.

Mäns våld mot kvinnor, prostitution och handel med kvinnor för sexuella ändamål

I december 2003 tillsattes en utredning med uppdrag att följa upp och utvärdera det omfattande åtgärdsprogram som kvinnofridsreformen innebar (dir. 2003:112). Utredningen skall lämna sitt betänkande i september 2004. Kriminaliseringen av köp av sexuella tjänster 1999 innebar ett erkännande av att prostitution är sexuell exploatering av kvinnor och barn. Kampen mot könshandel förs på tre fronter; förebyggande verksamhet, bistånd till och skydd av de kvinnor och barn som är offer för handel samt bestraffning av de grupper och nätverk som handlar med kvinnor och barn nationellt, regionalt och internationellt. I april 2003 beslutade regeringen om en strategi för bekämpning av människohandel genom Sveriges internationella utvecklingssamarbete. Strategin inriktar sig främst på handel med kvinnor och barn och fokuserar på de vanligaste eller värsta formerna av exploatering som sexuellt utnyttjande, arbetskraftsexploatering, samt skadligt barnarbete. Strategin följs nu upp i konkret handling. För närvarande utarbetas ett förslag till en nationell handlingsplan för det fortsatta arbetet mot handel med kvinnor och barn.

Män och jämställdhet

Mäns roll i jämställdhetsarbetet har varit en prioriterad fråga under ett flertal år i svensk jämställdhetspolitik, där en viktig del har varit att analysera orsakerna till svårigheten att involvera fler män i arbetet för ökad jämställdhet. Regeringen har också i flera sammanhang aktualiserat frågan om män och jämställdhet på den internationella arenan. Sverige har bl.a. anordnat seminarier i samband med FN:s kvinnokommissions möte och inom EU samt bidragit med medel till FN:s barnfond (UNICEF) för ett projekt om Mansrollen och våld. Under mandatperioden avser regeringen att öka ansträngningarna med att lyfta upp frågan om män och jämställdhet i det internationella samarbetet.

Jämställdhetsintegrering

Arbetet med att utveckla och förstärka jämställdhetsintegreringen sker genom styrgruppen för jämställdhetsintegrering, som bl.a. lämnar förslag till en plan för genomförande av jämställdhetsintegrering i Regeringskansliet, samt genom projektet Jämna pengar – om jämställdhet i budgetprocessen. Projektet fokuserar på att utveckla former för hur jämställdhetsperspektivet tydligare kan integreras i budgetprocessens olika delar.

7.4.4 Barns och ungdomars utveckling och delaktighet

Regeringens bedömning: Barn och ungdomar utgör en viktig tillgång ur ett hållbarhetsperspektiv. Samtidigt som de är framtidens vuxna och utgör en viktig resurs att vårda och ta tillvara, har barndomen och ungdomstiden ett egenvärde som skall respekteras och värnas. Ett hållbart samhälle måste erbjuda barn och ungdomar möjligheter till individuell utveckling med inflytande och delaktighet som grund.

Barn och ungdomar utgör en viktig tillgång ur ett hållbarhetsperspektiv. Samtidigt som de är framtidens vuxna och utgör en viktig resurs att vårda och ta tillvara, har barndomen och ungdomstiden ett egenvärde som skall respekteras och värnas. Ett hållbart samhälle måste erbjuda barn och ungdomar möjligheter till individuell utveckling med inflytande och delaktighet som grund.

Ungdomspolitikens grundstenar är att ungdomar skall ha förutsättningar att leva ett självständigt liv, möjlighet till inflytande och delaktighet samt att ungdomar skall tas tillvara som en resurs.

Regeringens barnpolitik grundar sig på FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Genom Sveriges ratificering av barnkonventionen i juni 1990 (prop. 1989/90:107, bet. 1989/90:SoU28, rskr. 1989/90:350) har Sverige åtagit sig att följa konventionens bestämmelser. Barnkonventionen omfattar alla barn och ungdomar upp till 18 års ålder. Barnkonventionen innehåller bl.a. fyra grundläggande principer som skall vara styrande för tolkningen av övriga artiklar, men de har också en egen självständig betydelse. Det är principen om icke-diskriminering, principen om barnets bästa, rätten till liv och utveckling samt rätten att få komma till tals och bli respekterad.

Genom att besluta om ratificering av barnkonventionen har riksdagen bundit hela det offentliga Sverige – regering, statliga myndigheter samt kommuner och landsting – till konventionen. De flesta verksamheter som direkt rör barn och ungdomar finns i kommunerna och i landstingen. Här finns skola och förskola, socialtjänst, fritidsgårdar, idrottsplatser och lekplatser, barnavårdscentraler och ungdomsmottagningar, men också bussar och andra kommunikationsmedel. Beslut om trafik, byggande och planering av kommunen är också sådant som påverkar barns och ungdomars vardag, liksom många av de beslut som fattas av statliga myndigheter och i hög grad av domstolar.

Ur ett hållbarhetsperspektiv är det således av central betydelse att alla de beslut och åtgärder som rör barn och ungdomar genomsyras av ett barn- respektive ungdomsperspektiv. Det handlar bl.a. om att sätta barnet eller den unge i fokus och att noga analysera vilka följder ett beslut kan få för ett enskilt barn eller en ungdom eller för barn och ungdomar som grupp. Det handlar också om en insikt att med barnets stigande ålder och mognad följer en allt starkare rätt att få inflytande över frågor som rör honom eller henne. Ungdomar är en resurs och bör få ett reellt inflytande över frågor som rör bland annat närmiljö och samhällsplanering.

Mål

Målet för barnpolitiken är att barn och unga skall respekteras, ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande.

Politikområdet är sektorsövergripande och omfattar huvudsakligen insatser för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige. Uppgiften är att initiera, driva på och samordna processer med målsättningen att barnkonventionens anda och intentioner skall genomsyra alla delar av regeringens politik och alla samhällets verksamheter som rör barn och unga.

Riksdagen beslutade hösten 1999 om målen för den nationella övergripande ungdomspolitik (prop. 1998/99:115, bet. 1999/2000:KrU4, rskr.1999/2000:53). Ungdomar skall ha goda förutsättningar att leva ett självständigt liv, ungdomar skall ha verklig möjlighet till inflytande och delaktighet och ungdomars engagemang, inflytande och kritiska tänkande skall tas tillvara som en resurs.

Vidtagna åtgärder

Regeringens barnpolitik utgår från den av riksdagen 1999 antagna strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige (prop. 1997/98:182, bet. 1998/99:SoU6, rskr. 1998/99:171). Målsättningen är att barnkonventionens anda och intentioner skall återspeglas i allt beslutsfattande och alla verksamheter som rör barn och unga. Strategin innehåller både moment av utbildningsinsatser och metodutveckling riktade till berörda aktörer i kommuner, landsting, myndigheter och Regeringskansliet. Vidare har bl.a. Boverket, Vägverket, Högskoleverket samt Statistiska centralbyrån fått uppdrag i syfte att utveckla och förbättra barnperspektivet inom deras sektorsområden.

Ett av regeringens viktigaste verktyg för att driva på utvecklingen på den lokala nivån är Barnombudsmannen. Sedan den 1 juli 2002 har Barnombudsmannen ett tydligt mandat att driva på och bevaka genomförandet av konventionen, ökade ekonomiska resurser samt rättsliga befogenheter att kalla till sig företrädare för kommun, landsting och myndigheter. Detta ger goda förutsättningar att verka för att barns och ungas rättigheter och intressen respekteras och tillgodoses och att driva utvecklingsarbetet framåt.

Inom den nationella ungdomspolitik har bl.a. frågor som rör utsatta ungdomars situation och ungdomars psykiska hälsa uppmärksamats.

Regeringen tillsatte i februari 2003 en utredning för att kartlägga gruppen ungdomar i åldern 16–24 år som inte studerar, arbetar, söker arbete eller har annan känd sysselsättning. I uppdraget ingick också att analysera samhällets insatser för att stödja dessa ungdomar och vid behov lämna förslag på konkreta åtgärder. Utredaren redovisade i november 2003 betänkandet Unga utanför (SOU 2003:93). Betänkandet remitterades därefter till den 15 februari 2004. Regeringen har för avsikt att återkomma i frågan i den ungdomspolitiska propositionen våren 2004. Vidare beslutade regeringen sommaren 2003 att ställa 10 miljoner kronor ur Allmänna arvsfonden till Ungdomsstyrelsens förfogande att fördelas till projekt som syftar till att bryta ungdomars utanförskap på arbetsmarknaden. Regeringen har för avsikt att låta denna satsning omfatta totalt 30 miljoner kronor under en treårsperiod.

Regeringen har även uppmärksammat att långtidsarbetslösheten har ökat bland ungdomar. Arbetsmarknadsstyrelsen lämnade i september 2003 förslag om hur antalet långtidsarbetslösa ungdomar skall halveras inom ett år.

På regeringens uppdrag lämnade Statens folkhälsoinstitut under 2003 en förstudie rörande fortsatta studier av den psykiska hälsan hos unga homo- och bisexuella personer samt transpersoner. FHI fick hösten 2003 i uppdrag att i enlighet med förslaget fortsätta studier om den psykiska hälsan hos dessa grupper.

Pågående och nya åtgärder

En viktig utgångspunkt är att alla barn och ungdomar skall ges samma möjligheter oavsett förutsättningar såsom härkomst, familjens ekonomiska ställning, kön eller funktionshinder. En förutsättning för en generell välfärd, och ett långsiktigt hållbart samhälle, är därför att man uppmärksammar och ser de olikheter som kan finnas mellan barn och ungdomar i olika avseenden.

Barn som lever i ekonomiskt utsatta hushåll är en grupp som särskilt behöver uppmärksammas. Regeringen tillsatte i augusti 2003 en interdepartemental arbetsgrupp för att beskriva och analysera situationen för dessa barn. Arbetsgruppen skall beskriva och analysera den ekonomiska situationen och övriga levnadsförhållanden för barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer. Arbetsgruppen skall vidare identifiera områden där åtgärder är nödvändiga.

Regeringen överlämnade i januari 2004 en skrivelse till riksdagen om utveckling av den nationella strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter (skr. 2003/04:47). I skrivelsen presenterar regeringen hur det strategiska arbetet med att förverkliga barnkonventionen i Sverige skall fortsätta. Huvudinriktningen i 1998 års strategi är alltså aktuell, men det strategiska arbetet behöver vidareutvecklas, metoderna fördjupas och nya verktyg tillhandhållas dem som ansvarar för barnkonventionens genomförande.

Några av de åtgärder som avses vidtas är att tydliggöra barnperspektivet i statsbudgeten, att utveckla riktlinjer för barnkonsekvensanalyser i kommittéarbetet, att följa upp myndigheternas arbete med att integrera ett barnperspektiv i verksamheterna samt att ytterligare stimulera lärosätena att inordna barnkonventionen i olika utbildningar. Att vidareutveckla möjligheter och metoder för barns och ungas delaktighet och inflytande är ett centralt utvecklingsområde. För att få en samlad bild av hur utvecklingen av olika fora för inflytande etc. för barn och unga ser ut avser regeringen att inbjuda Barnombudsmannen och Ungdomsstyrelsen tillsammans med Svenska kommunförbundet till en diskussion om hur inflytande och delaktighet för barn och unga i kommunernas verksamheter och beslutsfattande kan vidareutvecklas. En annan prioriterad fråga är att utveckla formerna för barns och ungas inflytande i samhälls- och trafikplaneringen, varför regeringen avser att initiera fortsatt utvecklingsarbete utifrån det arbete som redan har utförts av Boverket m.fl. myndigheter.

Vidare kommer en arbetsgrupp med uppgift att utveckla indikatorer för att mäta effekterna av gjorda insatser att tillsättas och en förstudie om möjligheterna att inrätta ett barnrättscentrum att initieras. Även det

internationella samarbetet med utgångspunkt i barnkonventionen skall vidareutvecklas.

För att skapa ett samhälle som präglas av hållbar social och ekonomisk tillväxt, jämställdhet och rättvisa är ungdomars kunskaper, erfarenheter och värderingar värdefulla. Ungdomar måste ha samma rätt till goda levnadsvillkor som övriga medborgare och deras successiva utveckling mot ökad självständighet och oberoende måste stödjas. Ungdomar är olika och denna mångfald i ungdomsgruppen skall bejakas samtidigt som ungdomar måste ges lika rättigheter och möjligheter oavsett förutsättningar. Regeringen kommer under våren 2004 att lämna en proposition till riksdagen om en ny handlingsinriktad ungdomspolitik. I propositionen kommer regeringen bl.a. att föreslå nya mål för ungdomspolitiken, förstärka systemen för målstyrning och uppföljning inom politikområdet samt ange sin bedömning om vilka frågor som bör prioriteras i arbetet för ungdomar under de närmaste åren.

EG-kommissionen antog den 21 november 2001 sin vitbok Nya insatser för Europas ungdom med inriktning på ett utökat samarbete på ungdomsområdet. Som en del av uppföljningen av vitboken beslutade ungdomsministrarna vid rådsmötet den 30 maj 2002 att anta ett nytt ramverk för det fördjupade europeiska samarbetet på ungdomsområdet. Den öppna samordningsmetoden skall användas på fyra prioriterade områden; inflytande och delaktighet, information, volontärverksamhet och bättre kunskap om unga. Ungdomars inflytande och delaktighet utgör kärnan i svensk ungdomspolitik och Sverige fortsätter att prioritera frågor på detta område. När det gäller information till ungdomar kommer regeringen under 2004 att uppdra åt Ungdomsstyrelsen att kartlägga behovet av särskild ungdomsinformation.

7.4.5 Trygghet från brott

Regeringens bedömning: Målet för kriminalpolitiken är att minska brottsligheten och öka människors trygghet. Kampen mot brottsligheten berör många politikområden, men rättsväsendet har ett särskilt ansvar och dess insatser är avgörande för brottsbekämpningen. Att rättsväsendet fungerar väl är därför en förutsättning för hela samhällslivet, för näringslivets utveckling och den ekonomiska tillväxten men också för människornas tillit till varandra och förtroendet för samhällsfunktionerna. Ett effektivt rättsväsende är nödvändigt för en hållbar utveckling med ekonomisk tillväxt och social sammanhållning.

I ett internationellt perspektiv är Sverige ett tryggt land att leva i. Liksom i den övriga västvärlden ökade dock brottsligheten kraftigt under perioden 1950–1990. Sedan början av 1990-talet har den totala brottsnivån av allt att döma varit relativt stabil.

Brott skapar skador och lidande. De skapar också otrygghet i samhället och medför att vissa områden blir mindre attraktiva för boende och näringsidkare. Brottsligheten kan också hota grundläggande demokratiska värden och institutioner i samhället.

Rättsväsendets myndigheter har ett särskilt ansvar för kriminalpolitiken och brottsbekämpningen. Att rättsväsendet fungerar effektivt är

en förutsättning för hela samhällslivet, för näringslivets utveckling och den ekonomiska tillväxten men också för människornas tillit till varandra och förtroendet för samhällsfunktionerna. Ett väl fungerande rättsväsende har alltså avgörande betydelse för en hållbar utveckling med ekonomisk tillväxt och social sammanhållning. Men kampen mot brottsligheten förs på bred front och engagerar många politikområden. Brottsnivån i ett samhälle beror bl.a. på hur många tillfällen det finns att begå brott och hur den formella och informella sociala kontrollen fungerar. I dessa avseenden har beslut inom andra politikområden stor betydelse. Det är också vanligt att aktörer utanför rättsväsendet bedriver ett brottsförebyggande arbete och ger stöd till brottsoffer.

Mål

Målet för rättsväsendet är den enskildes rättstrygghet och rättssäkerhet. Kriminalpolitikens mål är att minska brottsligheten och öka människors trygghet. Rättstrygghet betyder att de enskilda är skyddade mot brottsliga angrepp på deras liv, hälsa, integritet och egendom. Det kräver en effektiv verksamhet för att förebygga och beivra brott och för att stödja dem som ändå drabbas. Rättssäkerhet innebär att den enskilde kan lita på lagstiftningen, myndigheterna och domstolarna. Lagarna skall vara moderna och ändamålsenliga. De skall värna demokratin och garantera grundläggande fri- och rättigheter. De skall vara lätta att förstå och svåra att kringgå eller missbruka och de ska stå sig under lång tid. Rättsskipningen skall vara förutsebar, proportionerlig och likformig. Samma krav gäller för myndigheternas beslut och verksamhet. Dessa mål har avgörande betydelse för en hållbar samhällsutveckling.

Vidtagna åtgärder

Det brottsförebyggande arbetet är viktigt för en långsiktigt hållbar utveckling. Arbetet med att genomföra regeringens nationella brottsförebyggande program har varit framgångsrikt och fortsätter. Idag finns det omkring 270 lokala brottsförebyggande råd i kommunerna och i stadsdelarna i de tre storstadsområdena. Verksamheten utvecklas snabbt, bl.a. med hjälp av det kunskapsstöd och de ekonomiska bidrag som BRÅ på regeringens uppdrag lämnar till råden. För att stimulera näringslivets medverkan i lokalt brottsförebyggande arbete har regeringen bedrivit ett samarbetsprojekt, Plattformen, tillsammans med bl.a. centrala näringslivsorganisationer. Regeringen satsar också på brottsförebyggande samarbete på den internationella arenan, bl.a. i EUCPN, det brottsförebyggande nätverk inom EU som inrättades under Sveriges ordförandeskap 2001.

Pågående och nya åtgärder

Flera lagstiftningsprojekt på straffrättens område syftar till att förbättra skyddet för människor i utsatta situationer, som sexualbrottslagstiftningen, lagstiftningen om människohandel och lagstiftningen om skydd för bevispersoner. Vidare kräver teknikutvecklingen förändringar i det straffrättsliga regelsystemet så att lagstiftningen kan tillämpas på IT-relaterad brottslighet och angrepp på informationssystemen. Det internationella straffrättsliga arbetet fokuseras sedan länge på allvarlig organiserad brottslighet med gränsöverskridande inslag, som terrorism,

människohandel, narkotikahandel och vissa former av ekonomisk brottslighet. Syftet är att skapa instrument som kan effektivisera kampen mot dessa brott på nationell, europeisk och global nivå.

Polisen har en central roll i det brottsförebyggande arbetet och ett huvudansvar för brottsutredningarna. För en framgångsrik brottsbekämpning är det avgörande att polisen har tillräcklig kapacitet och hög professionell kompetens. De ökade resurser som regeringen har tillfört och kommer att tillföra under mandatperioden gör det möjligt att utbilda 4 000 nya poliser.

Åklagarväsendets verksamhet effektiviseras, bl.a. genom ett fördjupat samarbete med polisen och en mer flexibel och ändamålsenlig arbetsfördelning mellan åklagare och polis. Ett viktigt led i det samarbetet är att förbättra insatserna mot mängdbrottslighet genom att åstadkomma en snabbare domstolsprövning. Kampen mot ekobrott, som sätter konkurrensen ur spel och tär på enskilda och gemensamma resurser, kräver en översyn av det processuella regelverket och insatser för att säkerställa myndigheternas kompetens.

Domstolsväsendet effektiviseras för att stärka organisationen och garantera att domstolsverksamhet av hög kvalitet kan upprätthållas i landets alla delar. Domstolarnas verksamhet renodlas och det processuella regelverket moderniseras.

Kriminalvården utvecklas med sikte på ökad kapacitet, färre och större anstalter som möjliggör mer flexibel användning och en anpassning av verkställighetsinnehållet till individens behov och förutsättningar. En parlamentarisk kommitté (Ju 2002:13) skall överväga hur verkställigheten i en ny kriminalvårdslag kan utformas så att återfall i brott förebyggs utan att kraven på säkerhet och samhällsskydd åsidosätts.

Ett viktigt område är brottsofferstödet. Regeringen vill bygga ut systemet med vittnesstöd som följer målsägande och vittnen till domstolsförhandlingar så att det under 2004 finns vittnesstöd i samtliga tings- och hovrätter. Brottsoffermyndigheten och Domstolsverket har fått i uppdrag att genomföra de åtgärder som behövs.

7.4.6 Kultur

Regeringens bedömning: Det demokratiska synsättet, som betonar alla människors lika värde, inbegriper att kulturen är till för alla och att den är en del av de medborgerliga rättigheterna. Det är från möten med andra människor, med en publik, som konsten och kulturen hämtar mycket av sin lust och legitimitet. Regeringen arbetar aktivt för att utveckla en dialog med kulturlivets aktörer i syfte att öka delaktigheten och deltagandet i kulturen.

Inom kulturpolitiken ryms många viktiga framtidsfrågor varav flera är tvärssektoriella och berör andra politikområden. Att ta tillvara kulturvärden i olika besluts- och planeringssammanhang är därför en viktig utmaning i det framtida kulturarbetet. Kulturarvet skall ses som en tillgång i samhällsbygget och bilda utgångspunkt för nyskapande och förändringar av bebyggelse och anläggningar i stad och landskap. Detta enligt propositionen Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål (prop.

1998/99:114, bet. 1999/2000:KrU7, rskr. 1999/2000:196, Skr. 2003/04:129 (1999/2000:197).

Kulturpolitikens traditionella områden är kulturarvet och konstarterna. En varsam förvaltning och ett framsynt tillvaratagande och brukande av kulturarvet i all dess mångfald är en nödvändig utgångspunkt i arbetet för en hållbar utveckling. Kulturarvets funktion i det demokratiska samhället lyfts fram, särskilt museernas roll, för att bevara och utveckla ett tolerant och demokratiskt samhälle. Framförallt har kulturhistoriska och estetiska värden betydelse för människors välbefinnande och deras identitet och sammanhang i tillvaron. Möjligheten till kulturella upplevelser är en viktig del i det moderna folkhälsoarbetet.

En hållbar utveckling och en vital kultur är ömsesidigt beroende av varandra. Vid Unesco-konferensen 1998 uttalades att ett mål skall vara att utforma och genomföra en kulturpolitik eller se över den befintliga politiken, så att den får en nyckelroll i arbetet med hållbar utveckling.

Kulturmiljön har betydelse för kreativitet och företagsamhet och därmed för lokal och regional ekonomisk utveckling. Kulturmiljöarbetet har således koppling till såväl de miljömässiga som de sociala och ekonomiska dimensionerna av en hållbar utveckling. Verksamheten inom området skall syfta till att kulturmiljövärden hävdas och brukas på ett sätt som garanterar deras bevarande på lång sikt.

Språket är i grunden en fråga om yttrandefrihet och demokrati. Satsningar på bl.a. litteraturen och läsandet, konstnärernas villkor samt tillgång till språket är prioriterade frågor inom kulturpolitiken. En annan viktig fråga gäller arbetet med att långsiktigt värna och utveckla den institutionella infrastrukturen på teater-, dans- och musikområdet.

Barnens rätt till kultur är fastslagen i FN:s barnkonvention. Barn uttrycker sig lika ofta i bilder, dans, musik, sång som med det talade språket. Utan stimulans går dock mycket av detta förlorat på vägen till vuxenhet. Det är i kommunerna som förutsättningarna skapas för barns och ungdomars kulturverksamhet. Skolan kan sägas utgöra vår största kulturinstitution.

Mål

Riksdagen har beslutat om målen för en nationell kulturpolitik (prop. 1996/97:3, bet. 1996/97:KrU1, rskr. 1996/97:129). Målen är att värna yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för att använda den; att verka för att alla får möjlighet till delaktighet i kulturlivet och till kulturupplevelser samt till eget skapande; att främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar; att ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället; att bevara och bruka kulturarvet; att främja bildningssträvandena samt att främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet. Propositionen understryker också det ansvar som kulturen har att belysa köns- och jämställdhetsperspektivet.

Riksdagen beslutade under våren 2000 om nya övergripande mål för kulturmiljöarbetet (prop. 1998/99:114, bet. 1999/2000:KrU7, rskr. 1999/2000:196, 1999/2000:197). Målen innebär ett försvarat och bevarat kulturarv; ett hållbart samhälle med goda och stimulerande miljöer; kulturmiljöarbetet som en drivande kraft i omställningen till ett hållbart

samhälle; allas förståelse, delaktighet och ansvarstagande för den egna kulturmiljön; nationell och internationell solidaritet och respekt inför olika gruppers kulturarv.

Regeringen slår i propositionen Framtidsformer – Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design (prop. 1997/98:117, bet. 1997/87:KrU14, rskr. 1997/98:221) fast att det är angeläget att förlänga livslängden på gjorda investeringar i produkter och i den fysiska miljön. Sett i ett längre perspektiv är omsorgsfullt gestaltad arkitektur, formgivning och design viktiga i arbetet för en hållbar utveckling.

Vidtagna åtgärder

Genom 1996 års kulturpolitiska beslut lades inriktningen på kulturpolitiken fast. Regeringens arbete med stöd av detta beslut fortsätter. Tvärsektoriella frågor har fått en ökad betydelse, vilket ställer krav på nya arbetsformer. Viktigt arbete utförs avseende bl.a. kultur i skolan, kultur och regional utveckling, kultur och hållbar utveckling, kultur i storstadsförorterna, kultur och arbetsmarknadspolitik, funktionshindrades tillgång till kultur och inte minst när det gäller generellt tillvaratagande av kulturvärden i olika besluts- och planeringssammanhang. Regeringen har för samtliga statliga myndigheter inom kulturområdet formulerat ett mål om att främja en samhällsutveckling som kännetecknas av social jämlikhet, jämställdhet mellan kvinnor och män, respekt och tolerans.

Landskapets kulturvärden är ofta nära kopplade till dess naturvärden. En hållbar utveckling av kulturmiljön måste inriktas på att allmänheten känner en delaktighet i arbetet, vilket främst måste grundas på kunskaper, förståelse och engagemang för kulturarvet i närmiljön. En viktig uppgift är att finna metoder för samverkan mellan bevarande och utnyttjande av natur- och kulturmiljön. Kulturarbetet skall utgå från en helhetssyn på människan och hennes miljö. Det måste därför integreras i övriga samhällssektorer.

Det är viktigt att berörda sektorer tar ett eget ansvar för kulturmiljöfrågorna i sin planering. Ett led att uppnå detta arbete är det miljömålsarbete som pågår på olika nivåer. Ett annat led är projektet Agenda Kulturarv som syftar till att utifrån kunskaper om kulturmiljön medverka till en gemensam värdegrund samt verka för en öppen diskussion med allmänheten och andra samhällsområden kring värderingar, behov, mål och metoder.

Arbetet med industrisamhällets kulturarv är ett relativt nytt insatsområde och en viktig del i den löpande verksamhet som bedrivs inom kulturmiljöområdet. Genomförda insatser visar att viktiga kulturhistoriska värden givits förutsättningar att för framtiden bevaras och utvecklas.

Kulturarvets betydelse uppmärksammas alltmer som en regional utvecklingsfaktor. Kulturmiljövården deltar även i uppdraget att utveckla arbetet med de regionala tillväxtavtalen. Arbetet pågår för att identifiera och utveckla instrument och metoder för att mäta kulturarvets betydelse för regional utveckling.

Arbetet med att långsiktigt värna och utveckla den institutionella infrastrukturen på teater-, dans- och musikområdet fortsätter liksom arbetet med frågor som rör filmcensur, mediekoncentration, distribution av radio och TV, bibliotek, museer och svenska språket.

I maj 2003 lämnade regeringen en skrivelse (skr. 2002/03:129, bet. 2003/04:KrU3) om arkitektur, form och design till riksdagen. I skrivelsen redovisar vi bl.a. avsikten att tillsätta ett råd för arkitektur, form och design. Den långsiktiga målsättningen är att efterfrågan på och förståelsen för god arkitektur, formgivning och design skall öka. Som en del i storstadspolitiken samverkar Riksantikvarieämbetet med länsstyrelserna i de tre storstadslänen kring insatser för att förbättra kunskapsunderlaget kring efterkrigstidens arkitektur och kulturmiljöer i storstäderna samt till investeringar i byggnadsprojekt där kulturhistoriska och arkitektoniska värden tas tillvara.

Pågående och nya åtgärder

De statliga museerna är en viktig del av det offentliga rummet och en del av vårt gemensamma kulturarv som alla skall kunna ta del av. Genom sina samlingar och arbetet kring dessa förmedlas kunskaper om historien och därmed också om vår samtid. Fri entré på de statliga museerna genomförs stegvis fr.o.m. 2004. Med fri entré skapas ett öppet icke-kommersiellt rum där allmänheten kan mötas, diskutera och fördjupa sina kunskaper om kulturarvet.

De positiva sambanden mellan kultur och hälsa lyfts fram bl.a. i aktuell forskning. En av slutsatserna är att deltagande i kulturlivet och god hälsa följs åt oberoende av tidigare kulturvanor. Regeringen har för avsikt att genomföra en fördjupad analys om sambandet mellan kultur och hälsa. Kulturen skall också bli ett naturligt inslag på arbetsplatser och i arbetslivet. Ett främjandearbete med arbetsplatsen som utgångspunkt skall väcka nya grupperns intresse för ett långsiktigt deltagande i kulturlivet.

Vardagslivets gestaltning och funktion är viktiga välfärdsfrågor. Ett råd för arkitektur, form och design har tillsatts av regeringen. I rådets uppdrag ingår att bredda och stärka intresset för arkitektur, form och design samt att fördjupa kunskapen inom området genom opinions- och kunskapsbildning.

7.5 Sysselsättning och lärande i ett kunskapssamhälle

Medvetna satsningar på kunskap, en aktiv arbetsmarknadspolitik och många människors kreativitet har gjort Sverige till en ledande nation när det gäller forskning, sysselsättning och företagsamhet. En positiv ekonomisk utveckling är grunden för välfärdspolitiken. Men den måste förenas med en socialt och miljömässigt hållbar utveckling. Samtidigt lever vi i en internationaliserad miljö med stora och snabba förändringar. Fortsatta satsningar på utbildning och forskning är nödvändiga om Sverige skall kunna behålla en hög sysselsättningsnivå och internationell konkurrenskraft. Sverige skall vara en ledande kunskapsnation. Internationaliseringen och förändringstakten ställer stora krav på arbetskraften. Kunskapssamhället måste stå öppet för alla.

Detta förutsätter goda kunskaper inom hela befolkningen om vad en verkligt hållbar utveckling kräver. Utbildning för hållbar utveckling på alla nivåer i vårt utbildningssystem måste därför förstärkas. Det handlar om att öka medvetandet och insikten om nödvändiga omställningar av

hela samhället, att utveckla handlingskompetens och att skapa beredskap hos beslutsfattare på alla nivåer i arbetslivet likaväl som hos enskilda personer. Fortsatta satsningar på utbildning och forskning präglade av perspektivet hållbar utveckling är nödvändiga om Sverige skall kunna behålla en hög sysselsättningsnivå och internationell konkurrenskraft. Det livslånga lärandet för hållbar utveckling måste därför förverkligas.

7.5.1 Sysselsättning

Regeringens bedömning: Arbets- och kompetenslinjen är grunden för den svenska arbetsmarknadspolitiken. För att främja en snabb tillsättning av lediga platser och motverka långtidsarbetslöshet och utslagning från arbetsmarknaden prioriteras insatser som ökar den arbetslöses möjlighet att få en reguljär anställning.

Arbete och utbildning är prioriteringar inom arbetsmarknadspolitiken. Sverige bedriver i detta avseende en aktiv arbetsmarknadspolitik. Uppgifterna för arbetsmarknadspolitiken är:

- att effektivt sammanföra den som söker arbete med den som söker arbetskraft,
- att främja sysselsättning och kompetensutveckling för arbetslösa personer på en effektiv och flexibel arbetsmarknad,
- att underlätta för personer med svag ställning på arbetsmarknaden att få arbete och förhindra utslagning från arbetsmarknaden,
- att motverka långa tider utan reguljärt arbete,
- att öka arbetskraftsutbudet, och
- att motverka en könsuppdelad arbetsmarknad och på andra sätt bidra till ökad jämställdhet mellan kvinnor och män samt till ökad mångfald i arbetslivet.

Uppgifterna och inriktningen för den svenska arbetsmarknadspolitiken ligger väl i linje med EU:s sysselsättningsstrategi och dess mål och riktlinjer. Strategin är ett viktigt instrument för att genomföra Lissabonstrategin för hållbar tillväxt, fler och bättre jobb och en ökad social sammanhållning och bidrar till att nå det övergripande målet om full sysselsättning.

Mål

Arbetsmarknadspolitiken skall tillsammans med övrig politik bidra till att målet för den ekonomiska politiken uppnås – full sysselsättning och ökat välbefinnande genom en god och uthållig ekonomisk tillväxt. Delmålet på vägen mot fullsysselsättning är att 80 procent av befolkningen i åldern 20–64 år skall ha reguljär sysselsättning 2004. Den samlade politiken inriktas mot detta. Arbetsmarknadspolitiken skall tydligt inriktas mot huvuduppgifterna platsförmedling, stärka arbetslöshetsförsäkringens roll som omställningsförsäkring, insatser för att motverka brist på arbetskraft och åtgärder för de som har särskilda svårigheter att få ett arbete.

Sverige riskerar i likhet med många andra europeiska länder att hamna i en situation med allmän arbetskraftsbrist. Huvudorsaken är den demografiska utvecklingen. För att förhindra detta måste hela den inhemska potentiella arbetskraften tas tillvara på bästa möjliga sätt.

Vidtagna åtgärder

Sverige har fortsatt att arbeta med åtgärder för att öka arbetskraftsutbudet genom att stärka incitamenten till arbete. Aktivitetskraven har skärpts ytterligare för de arbetslösa. Även om mycket kan och måste göras för att förbättra matchningsprocessen är det regeringens bedömning att den har utvecklats i positiv riktning. Antalet arbetsökande som fått arbete genom arbetsförmedlingen har i år ökat för första gången på fem år. Handlingsplaner som upprättas gemensamt av arbetsförmedlingen och den arbetsökande är ett viktigt redskap för sökaktiviteterna.

Det kvantifierade målet för att reducera antalet långtidsinskrivna vid arbetsförmedlingen uppnåddes under 2002. Regeringen har infört regeländringar i arbetslöshetsförsäkringen som förhindrar möjligheten för arbetslösa med hög sjukpenninggrundande inkomst att få en sjukersättning som är högre än ersättningen från arbetslöshetsförsäkringen. På detta sätt skapas incitament för personen att aktivt söka arbete.

Arbetsmarknadsutbildningens effektivitet har ökat trots ett försämrat arbetsmarknadsläge. År 2002 avsatte regeringen 120 miljoner kronor för folkhögskoleutbildning inom ramen för arbetsmarknadsutbildningen. Utbildningarna är avsedda för personer inom aktivitetsgarantin. Syftet är att erbjuda en ändamålsenlig studiemiljö och pedagogik som bättre kan möta dem som står långt från arbetsmarknaden och har en kort skolgång flera år tillbaka i tiden.

Varje år befinner sig en stor andel ungdomar utanför skola och arbetsliv. Regeringen tillsatte under 2003 en utredning för att inhämta kunskap om de ungdomar mellan 16 och 24 år som varken arbetar eller studerar. Utredningen visar att denna grupp under de senaste tio åren varit konstant om ca 27 000 personer. Utredningen visar att många av dessa personer upplever att samhällets åtgärder inte är anpassade för dem. Vidare uppger de att de myndighetspersoner de träffar inte i tillräckligt hög grad tar sig an problemet på ett flexibelt och individorienterat sätt. Regeringen avser att återkomma i frågan.

Deltidsarbetslösheten inom vård och omsorg har halverats från 1999 till januari 2003.

Sverige har ett högt arbetskraftsdeltagande bland personer med arbetshandikapp. Bland dem med funktionshinder deltog 68 procent i arbetskraften 2002 att jämföra med 77 procent för hela befolkningen. Även andelen sysselsatta är hög. Andelen sysselsatta funktionshindrade har ökat från 55 procent 1996 till 65 procent 2002. Under 2003 var i genomsnitt 85 200 personer anställda inom ramen för olika former av arbetsmarknadspolitiska program.

Insatser för att bryta ohälsoutvecklingen sker inom en rad politikområden. Arbetsmarknadspolitiken och den arbetslivsinriktade rehabiliteringen, som bedrivs inom Arbetsmarknadsverket (AMV), har en viktig funktion att fylla för de arbetshandikappade. Regeringen har under de senaste åren lämnat ett antal uppdrag till i första hand Riksförsäkringsverket (RFV) och Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) för att i samverkan förnya och effektivisera den arbetslivsinriktade rehabiliteringen. Särskilda medel för ändamålet har ställts till förfogande.

Pågående och nya åtgärder

Statskontoret skall utvärdera hur de individuella handlingsplanerna stödjer en enhetlig tillämpning av reglerna i arbetslöshetsförsäkringen samt vilken betydelse de har för den arbetssökandes möjligheter att få ett arbete. Den geografiska rörligheten är en annan viktig del av matchningen.

Hösten 2002 tillsattes en utredare för att se över de arbetsmarknadspolitiska instrumenten för att främja geografisk rörlighet. Ett betänkande Geografisk rörlighet för sysselsättning och tillväxt (SOU 2003:37) lämnades till regeringen i maj 2003 och remissbehandlas för närvarande.

Regeringen har avsatt 100 miljoner kronor årligen under perioden 2001–2003 för riktade insatser för att öka sysselsättningen bland invandrare. Av dessa medel fick AMS 70 miljoner kronor under 2002 för en satsning på kompletterande högskoleutbildning inom bristyrken för personer med utländsk högskoleutbildning. Regeringen har infört en försöksverksamhet som skall bedrivas vid arbetsförmedlingen under perioden 2003–2005 med arbetsplatsintroduktion för vissa invandrare. Under försöksperioden har 300 miljoner kronor avsatts för verksamheten.

Riksdagen fattade i december 2001 beslut om att avsätta 100 miljoner kronor per år under 2002–2004 för att ytterligare stimulera till minskad deltidsarbetslöshet och påverka sådana omständigheter som hindrar dem som arbetar deltid från att få utökad arbetstid.

Under 2002 tillsatte regeringen två utredningar med uppgift att se över de arbetsmarknadspolitiska insatserna för arbetshandikappade. Deras slutbetänkande Inte bara Samhall (SOU 2003:56) och Arbetskraft (SOU 2003:95) lämnades in under hösten 2003 och regeringen kommer efter remissbehandling att vidta åtgärder för att på ett ännu bättre sätt arbeta med att integrera de arbetslösa med funktionshinder i arbetsmarknaden.

Fr.o.m. 2004 finns det möjligheter till finansiell samordning inom rehabiliteringsområdet för AMV, Socialförsäkringsadministrationen, kommuner och landsting. Samtidigt har ett anställningsstöd för de långtidssjukskrivna införts i syfte att underlätta för sjukskrivna som har en anställning som de inte kan återgå till att få ett annat arbete.

7.5.2 Livslångt lärande

Regeringens bedömning: För att kunna möta framtidens krav behöver utbildning för hållbar utveckling stärkas.

Handlingsplanen från världstoppmötet i Johannesburg understryker starkt behovet av utbildning för hållbar utveckling. Beslutet av FN:s generalförsamling i december 2002 om att förklara åren 2005–2014 som en dekad för utbildning för hållbar utveckling uttrycker det internationella samfundets förväntningar på medlemsstaterna att ta frågan om utbildning för hållbar utveckling på största allvar. Sverige har goda förutsättningar att göra detta.

Redan FN:s miljömöte i Stockholm 1972 fick konsekvenser för de svenska läroplanerna för skolan avseende den miljömässiga dimensionen av hållbar utveckling. Detta förstärks ytterligare i de nu gällande

läroplanerna från 1994 som tillkommit efter toppmötet i Rio de Janeiro 1992 där även utbildningsfrågorna lyftes fram.

Vid Johannesburgsmötet kom tolkningen av samtliga tre dimensioner av begreppet hållbar utveckling att tydliggöras. Hållbar utveckling kan således inte längre enbart ses ur dess miljömässiga dimension. Detta ger nu välkomna möjligheter att på ett naturligt sätt integrera t.ex. utbildning för demokrati, mänskliga rättigheter och hälsa med utbildning som strävar efter att stärka den miljömässiga dimensionen i arbetet för hållbar utveckling. Det underlättar strävan att göra utbildning för hållbar utveckling till att vara ämnesövergripande på ett naturligt sätt.

Ett annat skäl till att Sverige har goda förutsättningar för att leva upp till besluten från Johannesburg är överenskommelsen om en handlingsplan inom ramen för Östersjösamarbetet, Baltic 21 Education. Denna handlingsplan, som undertecknats av utbildningsministrarna från länderna kring Östersjön, Island och Norge, har tidigare presenterats för riksdagen.

Sveriges ambitioner att vara pådrivande internationellt har även resulterat i att Sverige tillsammans med Ryssland ombads leda arbetet för att utveckla en strategi för utbildning för hållbar utveckling inom UNECE. Vid en av UNECE organiserad miljöministerkonferens i Kiev i maj 2003 antogs en ”Statement on Education for Sustainable Development”, vilken kan ses som ett led i detta arbete. I detta uttalande uppmanar miljöministrarna till en omorientering av miljöundervisning i riktning mot utbildning för hållbar utveckling.

Även inom ramen för Nordiska ministerrådets samarbete har från svensk sida utbildning lyfts fram. Under det svenska ordförandeskapet 2003 organiserades en konferens i Karlskrona på temat ”Utbildning för hållbar utveckling” med deltagande från de nordiska länderna och länderna runt Östersjön. En konferensrapport har utarbetats, som i likhet med överenskommelsen Baltic 21 Education, sänts ut till rektorerna i den svenska skolan, till högskolans institutioner och till rektorer och ledande företrädare inom folkbildningen.

Vid ett möte i Luleå i augusti 2003 mellan miljöministrarna i länderna inom Östersjösamarbetet, uttalades stöd för utbildning för hållbar utveckling som en nyckel för att åstadkomma hållbara konsumtions- och produktionsmönster.

Livslångt lärande för hållbar utveckling

Utbildning är en avgörande faktor för att nå hållbar utveckling. Ett samhälle som vårt, vilket kan erbjuda medborgarna goda möjligheter till livslångt lärande har därmed lagt en bra grund för en sådan utveckling. Det räcker dock inte med rika möjligheter till lärande. Det är nödvändigt att utbildning från förskolan till högskolan och inom folkbildningen genomsyras av perspektivet hållbar utveckling. Det betonas bl.a. av Naturvårdsverket i rapporten På väg mot miljöanpassade produkter (5525; juli 2002). Det ställer krav inte bara på utbildningens omfattning och innehåll utan även det sätt på vilket den genomförs.

I utbildning för hållbar utveckling är strävan att integrera de ekonomiska-, sociala- och miljömässiga dimensionerna av hållbar utveckling. Det innebär t.ex. att utbildning om ekonomisk tillväxt måste ses i ljuset av vad som är socialt och miljömässigt acceptabelt.

Utbildningen måste även karakteriseras av demokratins grundläggande värden och av medinflytande för de studerande.

Detta förutsätter att lagar, förordningar, läro- och kursplaner inkluderar perspektivet utbildning för hållbar utveckling och att lärarna har relevant kompetens att inkludera hållbar utveckling i sin undervisning samt att undervisningen står i samklang med grundläggande demokratiska värderingar.

Mål

Målet för utbildningen är att alla individer skall få en kompetens som bidrar till en utveckling som möter behovet hos den nuvarande generationen utan att äventyra för kommande generationer att tillgodose sina. Det innebär att förskolan, grundskolan och gymnasieskolan skall arbeta för att alla elever får en sådan kompetens, värderingar och färdigheter för att kunna vara aktiva, demokratiska och ansvarsfulla medborgare och för att kunna fatta egna beslut liksom för att kunna delta i beslut inom olika nivåer i samhället för att skapa ett hållbart samhälle. De studerande som genomgått högre utbildning skall därigenom ha fått sådana färdigheter och sådan kompetens som är relevanta för framtida arbetsliv och framtida roll som beslutsfattare. Den högre utbildningen skall också spela en aktiv roll, lokalt, nationellt och internationellt i att öka kunskap och handlingsförmåga med tanke på hållbar utveckling genom forskning och utbildning i samarbete med det omgivande samhället. Genom folkbildning skall individen kunna få förmåga att hantera sin livssituation, ta del i social utveckling och vara medveten om förutsättningarna för en hållbar utveckling.

Vidtagna åtgärder

Utbildning för hållbar utveckling har ett starkt stöd i våra läroplaner för förskolan, grundskolan, gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen samt i de mål folkbildningen har satt upp. Många av våra universitet och högskolor har utöver högskolelagens formulering om att främja förståelse för andra länder och för internationella förhållanden formulerat mål om att de skall verka för en hållbar utveckling.

Utbildning för hållbar utveckling kan dock endast bli framgångsrik om lärare, elever och studerande på den enskilda skolan eller institutionen gemensamt med stöd av kreativitet och engagemang försöker förverkliga målsättningen att integrera perspektivet hållbar utveckling i undervisningen. Arbetet inför beslutet av Baltic 21 Education visade på behovet av fortbildning av aktiva lärare och behovet av kompetensutveckling för övriga yrkesverksamma.

Statens skolverk initierade en ramkursplan för fortbildning av lärare på området utbildning för hållbar utveckling samt påbörjade ett pilotprojekt, Hållbar utveckling i skolan, i samarbete med Uppsala och Örebro universitet med syfte att utveckla fortbildningen av lärare. Pilotprojektet slutförs nu av Myndigheten för skolutveckling, som överväger hur erfarenheterna kan spridas till en bredare krets av skolor och lärare.

Perspektivet hållbar utveckling är särskilt angeläget när det gäller den grundläggande lärarutbildningen. Inom det allmänna utbildningsområdet om 60 poäng i den nuvarande lärarutbildningen finns goda förut-

sättningar att utveckla perspektivet. Hur detta kan ske avgörs självfallet av berört universitet eller högskola.

Högskoleverket har tillsatt en arbetsgrupp med syfte att utveckla tankar kring hur perspektivet hållbar utveckling skulle kunna förstärkas även inom den högre utbildningen. Naturvårdsverket föreslår i sin rapport På väg mot miljöanpassade produkter att högskolorna skall integrera utbildning om miljöfrågor i utbildningen för bl.a. ekonomer, tekniker och designers.

Folkbildningsrådet som fördelar statsbidrag till studieförbund och folkhögskolor, har enligt riktlinjerna för 2004 i uppdrag att redovisa särskilda utbildningsinsatser för hållbar utveckling inom studieförbund och folkhögskolor.

Pågående och nya åtgärder

Överenskommelsen Baltic 21 Education ger en god grund för att stödja utbildning för hållbar utveckling. Arbetet för att genomföra dessa åtaganden måste fortsätta såväl nationellt som internationellt.

I sitt tal inför FN:s toppmöte i Johannesburg underströk statsministern särskilt vikten av utbildning som ett medel i arbetet för en hållbar utveckling. Han inbjöd till en internationell konferens i Sverige på temat Utbildning för hållbar utveckling. Denna kommer att äga rum i form av ett internationellt rådslag med namnet ”Learning to change our world, international consultation on Education for Sustainable Development” och genomförs i Göteborg den 4–7 maj 2004. Efter rådslaget kommer en skrift att tas fram som bygger på de erfarenheter och de slutsatser som rådslagets medlemmar beslutat sig för att lyfta fram.

Ansvaret för att planera detta rådslag har lagts på en av regeringen utsedd särskild kommitté för utbildning för hållbar utveckling (U 2003:06). Kommittén skall även kartlägga och analysera hur utbildningssystem på alla nivåer arbetar för ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar utveckling samt stimulera till ytterligare insatser inom detta område.

Kommittén skall redovisa sitt uppdrag senast den 31 oktober 2004. I detta betänkande kommer kommittén att till regeringen överlämna förslag till ytterligare åtgärder för att från förskolan till högskolan förstärka perspektivet utbildning för hållbar utveckling.

Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat föreslog i sitt betänkande (SOU 2003:31) åtgärder för att integrera hållbar utveckling i all pedagogisk skolverksamhet, bl.a. att utveckla indikatorer samt kompetensutveckling av lärare. Vikten av att sprida erfarenheter kring metoder om tvärvetenskaplig undervisning framhölls också.

Kommittén underströk även vikten av att stimulera skolor att arbeta för utmärkelsen Miljöskola samt projektet Hälsöfrämjande skola. Bland remissinstanserna fanns inget klart stöd för de förslag som kommittén presenterade. Däremot pekade flera instanser, bl.a. Länsstyrelsen i Kronobergs län, på att integrera hållbar utveckling i alla utbildningar.

Regeringen anser att de åtgärder som vidtagits, eller är pågående, svarar upp mot de intentioner som kommittén förde fram. Regeringen vill också avvakta det betänkande som skall presenteras i oktober innan ytterligare förslag presenteras.

Regeringens bedömning: Omorganisationen av de myndigheter som finansierar forskning har bidragit till att skapa goda förutsättningar för att forskning och utveckling framgångsrikt skall kunna bidra till en hållbar utveckling av samhället bl.a. genom att ett sammanhållet forskningsråd för miljö, areella näringar och samhällsbyggnad skapades.

Ny kunskap genom forskning och utveckling är en förutsättning för en hållbar samhällsutveckling. Forskningen måste ske över disciplin-gränserna och i samverkan mellan forskare och övriga samhället.

Stora delar av den genomförandeplan som antogs vid världstoppmötet i Johannesburg är starkt kopplade till behovet av forskning. Vetenskapligt baserad kunskap är en helt avgörande faktor i arbetet för hållbar utveckling. Genomförandeplanen från Johannesburg betonar särskilt vikten av kapacitetsuppbyggnad i och samarbete med utvecklings-länderna samt arbetet över vetenskapliga disciplinränder och samarbete mellan forskare och övriga samhället.

Forskning och utveckling (FoU) spelar en viktig roll i regeringens strävan för en hållbar utveckling. Detta var även något som fördes fram i slutbetänkandet från Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat. För att forskningen om hållbar utveckling skall lyckas behövs nya idéer och kreativa lösningar för att skapa nya hållbara strukturer i samhället. Det är också av yttersta vikt med ett samarbete över vetenskapliga disciplinränder samt att ett utbyte och samarbete mellan forskare och övriga samhället sker. Forskning kring frågor och förhållanden i skärningspunkterna mellan de sociala, ekonomiska och miljömässiga dimensionerna av hållbar utveckling är av särskilt stor vikt. Avancerad kunskap behövs således som underlag för de strategiska val som måste göras i samhället och för en bedömning av de effekter som är förknippade med olika handlingsvägar. En av de grundläggande förutsättningarna för hållbar utveckling är att ny teknik utvecklas inom områden som för närvarande inte uppfyller kriterierna för en hållbar utveckling. Framsteg behövs särskilt när det gäller energi- och resurs-effektivisering.

Staten har det yttersta ansvaret för att det svenska samhället utvecklar och tar tillvara ny kunskap och har ett särskilt ansvar för att garantera forskningens frihet och att stödja vital grundforskning och forskar-utbildning.

Mål

Regeringens övergripande mål för forskningspolitiken är att Sverige skall vara en ledande forskningsnation, där forskning bedrivs med hög vetenskaplig kvalitet. Ny kunskap är grunden för en god och hållbar samhällsutveckling och är en av Sveriges främsta konkurrensfördelar. Organisationen för forskningsfinansiering skall vara ett effektivt verktyg för att främja de forskningspolitiska målsättningarna, stärka det svenska systemet för FoU samt öka forskningens bidrag till Sveriges internationella konkurrenskraft och en hållbar samhällsutveckling.

Vidtagna åtgärder

Omorganisationen av de forskningsfinansierande myndigheterna har bidragit till att skapa goda förutsättningar för att forskning och utveckling framgångsrikt skall kunna bidra med underlag till stöd för en hållbar utveckling av samhället. Den nya organisationsformen som trädde i kraft den 1 januari 2001 innebar att tre forskningsråd och en myndighet tillskapades. Vetenskapsrådet stödjer grundforskning av hög kvalitet inom samtliga vetenskapsområden medan Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggnad (Formas) och Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) stödjer grundforskning och behovsstyrd forskning inom sina respektive områden. Verket för innovationssystem (VINNOVA) främjar hållbar tillväxt för näringsliv, samhälle och arbetsliv genom utveckling av effektiva innovationssystem och finansiering av behovsmotiverad forskning och utveckling. Tillsammans fördelade de fyra organisationerna 4,3 miljarder kronor till forskning och utveckling under 2003.

Förutom regeringens forskningsfinansierande myndigheter spelar universiteten och högskolorna en viktig roll genom att utföra forskning och utveckling för en hållbar utveckling. Många lärosäten har i sina interna prioriteringar av tematiska nysatsningar antagit strategier och överfört resurser från andra ämnesområden till områden med särskild betydelse för hållbar utveckling.

Finansiering av forskning om miljö och hållbar utveckling sker också via Naturvårdsverket och Stiftelsen för miljöstrategisk forskning (Mistra). Naturvårdsverket stödjer forskning för att skapa underlag för miljö kvalitetsmålen och för internationellt förhandlingsarbete. I enlighet med förslag i Naturvårdsverkets rapport På väg mot miljöanpassade produkter (5225; juli 2002) har verket instiftat ett forskningprogram om produkters miljöbelastning i ett helhetsperspektiv. Programmet hanteras av Lunds universitet och uppgår till 20 miljoner kronor. Mistra stödjer miljöstrategisk forskning med ett långsiktigt perspektiv inriktat på att lösa viktiga miljöproblem.

En omfattande finansiering av forskning för hållbar utveckling sker också via EU:s ramprogram för forskning och utveckling. Svenska forskare deltar framgångsrikt inom detta EU-samarbete.

Pågående och nya åtgärder

I den ekonomiska vårpropositionen för 2001 föreslog regeringen att forskning om biologisk mångfald och ekologisk hållbar utveckling inom Vetenskapsrådet skulle stärkas med 50 miljoner kronor för åren 2002–2004. Formas har också tilldelats extra medel för forskning om biologisk mångfald och till forskning till stöd för en ekologisk hållbar utveckling omfattande 80 miljoner kronor för åren 2002 och 2003 samt 90 miljoner kronor för 2004. Formas fick dessutom en förstärkning på 10 miljoner kronor från 2003 för forskning om marin miljö. Formas har sedan ett antal år fått 23 miljoner kronor per år för ett forskningsprogram om ekologisk produktion. På förslag av regeringen i budgetpropositionen för 2004 har riksdagen beslutat att dessa satsningar skall fortsätta även fr.o.m. 2005.

Med anledning av oron för hälsoeffekter av elektromagnetiska fält har regeringen nyligen givit Vetenskapsrådet ett uppdrag. Vetenskapsrådet

skall i samråd med berörda forskningsfinansiärer, myndigheter och branschföreträdare utarbeta en analys över forskningen inom området hälsoeffekter av elektromagnetiska fält samt värdera den nationella forskningens kvalitet och inriktning i ett internationellt perspektiv. Rådet skall också mot bakgrund av analysen bedöma behovet av nationell forskning inom området samt ge förslag till inriktning av den nationella forskningen. Uppdraget skall redovisas senast den 1 november 2004.

Regeringen avser att återkomma i den forskningspolitiska propositionen vad avser forskning om hållbar utveckling.

7.6 Hållbar ekonomisk tillväxt och konkurrenskraft

Den ekonomiska dimensionen av hållbar utveckling syftar till stabilitet, hållbarhet och mobilisering av samhällets ekonomiska potential. Makroekonomiska förhållanden är en grund för all ekonomisk aktivitet, från investeringar till sysselsättning och produktion. En hållbar social utveckling bygger dessutom till stora delar på en hög sysselsättningsgrad och på väl fungerande och stabila välfärdssystem öppna för alla medborgare. Den miljömässiga dimensionen gynnas av stabila makroekonomiska villkor genom att tillväxt skapar ökade resurser som kan användas för att hantera miljöproblem. Därigenom skapas möjligheter att bryta det samband som finns mellan ekonomisk tillväxt och miljöförstöring.

För att uppnå en hållbar utveckling måste den ekonomiska tillväxten även i sig vara hållbar och därmed beakta sociala och miljömässiga frågor. I regeringens proposition En politik för tillväxt och livskraft i hela landet (prop. 2001/02:4) definieras hållbar tillväxt som tillväxt som bidrar till hållbar utveckling. Ett starkt näringsliv skall grunda sig på konkurrenskraftiga företag som tillvaratar sociala och miljömässiga frågor som en självklarhet i affärsidén. Hänsyn till dessa frågor skall betraktas som drivkrafter som stärker näringslivets konkurrenskraft på framtida marknader. Att främja företagande och underlätta nyetableringar samt hållbara konsumtions- och produktionsmönster medverkar till ett konkurrenskraftigt och hållbart näringsliv. Nya resurseffektiva och miljöanpassade innovationssystem och ny teknik kan vara viktiga motorer för att driva på utvecklingen.

Därtill används ekonomiska styrmedel som ett effektivt verktyg för att styra utvecklingen mot ett hållbart samhälle.

Hållbar konsumtion och produktion

En grundläggande fråga i diskussionen om hållbara konsumtions- och produktionsmönster är att bryta sambanden mellan ekonomisk tillväxt och negativ miljöpåverkan. Det bestäms dels av hur resurser används vid produktion av varor och tjänster, dels av våra konsumtionsmönster. Även om resurseffektiviteten vid utvinning, produktion och användning av varor och tjänster förbättras kan en ökad konsumtion leda till en ökad miljöbelastning. Hållbara konsumtions- och produktionsmönster handlar om att vårt sätt att producera och konsumera varor och tjänster skall leda till så litet negativ påverkan på människor och miljö som möjligt. Det innefattar livsstilsfrågor och om att på ett bättre sätt integrera visionen

om en hållbar konsumtion och produktion i samhällets organisation och planering. Det behövs en infrastruktur som uppmuntrar till ett miljöanpassat beteende i samhället och med hänsyn tagen till miljö, sociala, ekonomiska och kulturella aspekter.

Att skapa incitament för ett aktivt miljöarbete inom näringslivet och möjligheter för konsumenter och andra att agera miljöanpassat är viktiga delar av regeringens arbete för en hållbar konsumtion och produktion. Enligt genomförandeplanen från Johannesburg skall ett tioårigt ramverk av program tas fram. Ramverket skall stödja regionala och nationella initiativ för hållbara konsumtions- och produktionsmönster där alla länder skall delta och de industrialiserade länderna skall gå i täten.

I regeringsskrivelsen Johannesburg, FN:s världstoppmöte om hållbar utveckling (2002/03:29) anges åtgärder i syfte att uppfylla åtagandena om en hållbar konsumtion och produktion i genomförandeplanen. Flera av dessa har genomförts medan andra återstår. Naturvårdsverket har fått i uppdrag att kartlägga vad som redan görs i Sverige avseende hållbar konsumtion och produktion samt vilka ytterligare insatser som krävs för att motsvara genomförandeplanen. Arbetet skall redovisas senast den 31 december 2004. I avsnitten 7.6.1 Hållbar ekonomi, 7.6.2 Hållbart näringsliv, 7.6.3 Innovationssystem och tekniköverföring samt 7.6.4 Hållbara konsumtionsmönster redovisas exempel på styrmedel, kunskapsuppbyggnad, informationsspridning samt på samverkansformer mellan olika aktörer och åtgärder som bidrar till fortsatt miljöanpassning av konsumtion och produktion.

7.6.1 Hållbar ekonomi

En prioriterad uppgift för den ekonomiska politiken är att bidra till stabila makroekonomiska förhållanden. Det skapar förutsättningar för en väl fungerande ekonomi som karaktäriseras av dynamik, flexibilitet och god tillväxt. Stabila makroekonomiska förhållanden innebär balanserade offentliga finanser, en ekonomisk politik för full sysselsättning, hållbara pensionssystem och ett kontinuerligt arbete med att göra både arbetsmarknaden och produkt- och kapitalmarknader mer flexibla och dynamiska. Ekonomiska styrmedel används även för att stimulera till mer hållbara konsumtions- och produktionsmönster.

Ett övergripande syfte med skatterna är att finansiera de offentliga åtagandena. Skatterna skall bidra till att åstadkomma en rättvis fördelning av inkomster och förmögenheter samtidigt som de kan bidra till en bättre användning av våra samlade resurser, däribland naturresurser.

Mål

Regeringens och riksdagens kvantitativa mål för den ekonomiska politiken är följande:

- Ett finansiellt sparande i den offentliga sektorn motsvarande två procent av BNP över en konjunkturcykel.
- Att fastställa nominella utgiftstak tre år framåt.
- Prisstabilitet definierat som en inflationstakt på två procent (\pm en procentenhet), genomförd av en självständig riksbank.

- Återgång till målsättningarna för skattereformen 1990/91 att endast 15 procent av löntagarna betalar statlig skatt.
- En sysselsättningsgrad på 80 procent till 2004 i gruppen 20–64-åringar.
- En halvering av antalet bidragstagare av försörjningsstöd mellan 1999 och 2004.
- En halvering av frånvaron från arbetslivet på grund av sjukskrivning mellan 2002 och 2008.

Flera av dessa mål berör politikområden som behandlas i andra avsnitt.

Vidtagna åtgärder

Reformer för en stabilare och effektivare samhällsekonomi

Den makroekonomiska politiken har reformerats på ett genomgripande sätt under 1990-talet i syfte att uppnå större stabilitet. En ny budgetprocess baserad på rambeslut och utgiftstak har bidragit till väsentligt förbättrade budgetsaldon. Penningpolitiken har förändrats genom en ny riksbankslag (1988:1385) som stärker Riksbankens självständighet. Ett prisstabilitetsmål baserat på konsumentprisindex har introducerats.

Skattereformen i början av 1990-talet ökade incitamenten till arbete och sparande genom att sänka marginalsatterna och göra kapitalbeskattningen mer enhetlig och genom att särbeskatta inkomst av tjänst respektive inkomst av kapital.

En pensionsreform har genomförts där inbetalda avgifter bestämmer den framtida pensionens storlek, vilket ger ökade incitament till arbete. Inom socialförsäkringarna har en karensdag införts, liksom att arbetsgivaren står för sjukersättningen under de tre första veckorna, den s.k. sjuklöneperioden.

Effektiviteten i ekonomin har förbättrats genom att konkurrenslagen (1993:20) har skärpts. Dagens lagstiftning innehåller dels ett uttryckligt förbud om konkurrensbegränsande samarbete mellan företag, dels förbud mot missbruk av dominerande ställning. Parallellt har finansiella tjänster öppnats för utländska etableringar och bank- och värdepappersmarknaden har fått en mer konkurrensfrämjande reglering för en effektivare allokering av kapital. I stort sett all finansiell lagstiftning har reformerats i syfte att öka konkurrensen samtidigt som den finansiella stabiliteten bibehålls.

Betydande förändringar har skett under 1990-talet avseende bostadsbyggande, transporter, kommunikation och energi. Subventioner och statliga monopol har avskaffats, etableringsfrihet har införts och reformer och avregleringar har genomförts. På det hela taget har förändringarna lett till ökad konkurrens och högre effektivitet. En viktig del i reformarbetet har varit att skilja tillhandahållandet av transporttjänster från driften av själva infrastrukturen. Exempel är elmarknaden, telemarknaden, inrikesflyget, järnvägstransporterna och taxinäringen.

Reformer för ökad sysselsättning och bättre social utveckling

I Sverige samverkar näringspolitik, arbetsmarknadspolitik och utbildningspolitik för att målet om full sysselsättning skall kunna nås.

Målet för arbetsmarknadspolitiken är en väl fungerande arbetsmarknad med full sysselsättning. Arbets- och kompetenslinjen är grunden i svensk arbetsmarknadspolitik. Den innebär att om det inte finns arbete skall –

framför passiv utbetalning av kontantstöd – den arbetslöse erbjudas en lämplig utbildning eller en praktikplats som kan leda till ett arbete.

Utbildningspolitiken är också en viktig del i regeringens strävan att öka sysselsättningen och minska arbetslösheten. Samhället blir alltmer kunskapsintensivt och en viktig uppgift för staten är att skapa förutsättningar för livslångt lärande. Satsningar på utbildning på alla nivåer sker därför i syfte att skapa bättre möjligheter för människor att skaffa sig de kunskaper och färdigheter som efterfrågas i arbetslivet.

Välfärdens utformning är också betydelsefull för att nå hög sysselsättning. Genom att våra trygghetssystem är utformade enligt arbets- och kompetenslinjen bidrar de till att främja sysselsättning. En väl utbyggd barnomsorg är viktig för möjligheten att öka sysselsättningen. Det nya ålderspensionssystemet främjar sysselsättning eftersom hela livsinkomsten påverkar pensionen.

Sysselsättningen har stor betydelse för möjligheten att trygga den framtida finansieringen av välfärden och för en jämnare fördelning av inkomsterna. I regeringsförklaringen 1996 deklarerade statsministern att Sverige 2000 skulle halvera den öppna arbetslösheten till fyra procent. Målet uppnåddes i slutet av 2000.

Pågående och nya åtgärder

Reformer för ökad sysselsättning och bättre social utveckling

I budgetpropositionen för 1999 kompletterades, som tidigare framgått, arbetslöshetsmålet med ett mål för sysselsättningen: 80 procent av befolkningen i åldern 20–64 år skall vara reguljärt sysselsatta 2004. I 2003 års ekonomiska vårproposition och 2004 års budgetproposition aviseras flera åtgärder på olika områden för att nå sysselsättningsmålet. Ett övergripande syfte är att öka de ekonomiska drivkrafterna att arbeta för alla. Åtgärderna inriktas samtidigt mot grupper som bedöms stå längre från arbetsmarknaden, nämligen ungdomar, invandrare, arbetslösa, och sjuka. Som exempel på åtgärder kan nämnas:

Ungdomar

För snabbare övergång från gymnasieskolan till högskolan kan nämnas regeländringar för att minska konkurrenskompletteringen inom den kommunala vuxenutbildningen. Direktövergångarna från gymnasie- till högskola skall ökas.

Invandrare

En riktad kompetensutveckling för lärare i Svenska för invandrare genomförs. Genom den ökade kompetensen bland lärarna skall genomströmningen i utbildningen öka.

Arbetsplatspraktik skall integreras med språkinläring. Detta främjar inläringen av svenska och ökar anställbarheten.

Arbetslösa

Arbetsmarknadspolitik inriktas mot huvuduppgifterna: platsförmedling, insatser för att motverka arbetskraftsbrist samt gentemot dem som står längst från arbetsmarknaden. Regeringen har förslagit en ny målstruktur för arbetsmarknadspolitik som förtydligar denna inriktning och förstärker regeringens styrning.

Anställningsstöden har förändrats och ytterligare åtgärder skall vidtas så att personer längst från arbetsmarknaden prioriteras och effektiviteten i åtgärden främjas.

Flera åtgärder vidtas för att förkorta tiden i arbetslöshet: myndigheternas respektive den enskildes ansvar förtydligas bl.a. genom användningen av de individuella handlingsplanerna.

En tillsynsmyndighet för arbetslöshetsförsäkringen inrättades den 1 januari 2004.

Regeringen har också aviserat översyner som skall leda till sysselsättningsstimulerande åtgärder; möjligheterna att få ersättning vid säsongarbetslöshet begränsas, tillämpningen av reglerna skall göras mer enhetlig mellan olika delar av landet.

Sjuka

Redovisning av sjukfrånvaron i årsredovisningar har gjorts obligatorisk.

Precisionen vid sjukskrivning skall öka genom att heltidssjukskrivning undviks, avstämningmöten hålls med den försäkrade och berörda parter, utbildningen av läkare i försäkringsmedicin stärks och försäkringsläkarna blir fler och ges en förändrad roll.

Det är numera obligatoriskt för arbetsgivare att lämna en rehabiliteringsutredning till försäkringskassan inom åtta veckor.

Tiden med vilande sjukersättning vid arbete har förlängts från ett till två år.

Sjuklöneperioden har förlängts med 14 dagar till dag 21.

Sjukpenningen har minskats med 2,4 procentenheter till 77,6 procent och sjukpenningen till arbetslösa har justerats så att den inte skall överstiga den högsta arbetslöshetsersättningen.

För att underlätta för långtidssjukskrivna som har en anställning de inte kan återgå till inrättas under 2003 en form av anställningsstöd. En tidsbegränsad subvention av lönen för de långtidssjukskrivna som får en anställning hos en annan arbetsgivare införs.

Försäkringskassan skall senast ett år efter dagen för sjukanmälan ha utrett om det finns förutsättningar för att ge den försäkrade sjukersättning eller aktivitetsersättning i stället för sjukpenning.

Vården har fått extra resurser för ökad tillgänglighet om sammanlagt 3,6 miljarder kronor under perioden 2002 till 2004.

Försäkringskassorna har fått ekonomisk förstärkning för att klara sitt arbete.

Ett system baserat på ekonomiska drivkrafter för arbetsgivarna skall införas under 2004.

Den enskildes ansvar att medverka till återgång till arbetslivet skall skärpas och åtgärder mot fusk och missbruk skall vidtas.

Sjukersättning skall kunna lämnas för högst tre år i taget.

Uppföljning av och stöd till personer med sjukersättning skall öka.

Vidareutbildning inom i första hand vård och omsorg görs om så att tiden för vidareutbildning förkortas genom att tidigare vunnit kompetens och erfarenhet tas tillvara på ett systematiskt sätt. Om möjligheterna till vidareutbildning förbättras underlättas även rekryteringen till dessa bristyrken.

I arbetet för välfärd och rättvisa har regeringen valt att formulera ett mätbart mål – bidragen av försörjningsstöd. Ett huvudmotiv till detta är

att bidragstagarna av försörjningsstöd är en ekonomiskt mycket utsatt grupp. Det totala antalet bidragstagare av försörjningsstöd ökade kraftigt under 1990-talets första hälft. Denna utveckling har vänt och antalet minskar för fjärde året i följd. Regeringen intensifierar nu arbetet med att ytterligare minska beroendet av försörjningsstöd med målsättningen att antalet bidragstagare av försörjningsstöd mätt som helårsekvivalenter skall minska från 115 200 till 57 600 mellan åren 1999 och 2004.

Åtgärder för en bättre miljö

Skatter

Skatter kan i många fall utgöra kostnadseffektiva instrument för att bidra till en hållbar utveckling, bl.a. genom att användas för att korrigera för s.k. externa effekter. Med begreppet extern effekt menas att det fulla värdet, alternativt kostnaden, av att producera eller konsumera en vara eller tjänst inte avspeglas i marknadspriset. Miljöstyrande skatter kan användas i syfte att korrigera marknadspriserna så att de bättre speglar de verkliga kostnaderna för olika aktiviteter.

För att underlätta introduktionen av biodrivmedel och för att nå uppställda miljö kvalitetsmål befrias biodrivmedel från punktskatt fr.o.m. 2004. Denna skattestrategi omfattar en femårsperiod för att tydliga och långsiktiga villkor skall kunna säkerställas. Detta gäller med förbehåll för att skattebefrielsen godkänns av EG-kommissionen såsom förenlig med EG-fördragets statsstödsregler. För att förbättra förutsättningarna för miljöanpassade bilar har förmånliga regler i beskattningen av bilförmån införts fr.o.m. den 1 januari 2002. Reglerna är tidsbegränsade och gäller t.o.m. inkomståret 2008. Regeringen har sedan 2001 bedrivit en strategi för grön skatteväxling med syftet att öka miljörelateringen av skattesystemet. T.o.m. 2004 har skatteväxlingen omfattat drygt tio miljarder kronor. Under 2005 och 2006 avser regeringen att lämna förslag på skatteväxlingsåtgärder på ytterligare sju miljarder kronor. För att förbättra miljöstyrningen är det också angeläget att reformera det svenska energibeskattningsystemet inom näringslivet. Målet är att ett nytt regelverk skall kunna träda i kraft senast den 1 januari 2006. Regeringen avser även att återkomma till riksdagen med besked om en långsiktigt hållbar utformning av de ekonomiska styrmedlen på energiområdet. Samordningen mellan energibeskattningen och de alternativa styrmedlen (handel med elcertifikat, utsläppsrätter och långsiktiga avtal) är ett viktigt inslag i detta arbete.

Inom följande områden pågår utredningsarbete som syftar till att öka skattesystemets miljöstyrande effekt och samordna de miljörelaterade skatterna med andra ekonomiska styrmedel:

- Ökad miljörelatering av vägtrafikbeskattningen (Vägtrafikskatteutredningen, Fi 2001:08).
- Lämpliga styrmedel avseende avfallshantering (BRAS-utredningen, Fi 2003:06).
- Handel med utsläppsrätter för koldioxidutsläpp (FlexMex2-utredningen, N 2001:08).

EG:s energiskattedirektiv innebär ett steg mot harmoniserade energiskatter, vilket bidrar till en effektivare miljöstyrning. Sverige har inlett arbetet med att anpassa den nationella skattelagstiftningen till direktivet.

Miljöräkenskaper

För att nå en ökad förståelse av vad som krävs för en hållbar utveckling kan arbetet med miljöräkenskaperna, där både utsläpp och naturresurser beaktas, vara värdefullt. Regeringen har redovisat gröna nyckeltal i Finansplanen och i de ekonomiska propositionerna. De gröna nyckeltalen har utgjort ett komplement till de ekonomiska nyckeltal som i övrigt redovisas i dessa propositioner.

Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Naturvårdsverket arbetar med miljöräkenskaper. Arbetet skall vidga förståelsen för sambandet mellan ekonomi och miljö genom att miljöstatistik utformas så att den kan hänföras till olika verksamheter (i enlighet med Nationalräkenskapernas uppbyggnad) och genom att ekonomiska modeller utvidgas till att inkludera vissa miljövariabler.

Expertgrupp för miljöstudier

Regeringen beslöt i juni 2003 att inrätta en expertgrupp för miljöstudier (dir. 2003:85). Expertgruppen skall studera den samhällsekonomiska effektiviteten och måluppfyllelsen i användningen av offentliga medel och andra styrmedel som har miljömässiga konsekvenser.

Den aktiva miljöpolitiken som har byggts upp under de senaste 30–35 åren har bl.a. minskat utsläppen av svaveldioxid och kväveoxider kraftigt med hjälp av ekonomiska styrmedel och andra miljöpolitiska åtgärder. Insatserna har varit framgångsrika inom många områden. Utsläppen från de stora punktutsläppen har minskat kraftigt. Utbyggnaden av avloppsreningsverk har minskat övergödningen av sjöar och vattendrag. Städernas luft har förbättrats i hög grad, bl.a. genom satsningar på fjärrvärme och åtgärder för fordon och bränslen.

I ett samhälle med knappa resurser är det viktigt att miljöpolitiken bedrivs kostnadseffektivt. Av avgörande betydelse för en långsiktig framgångsrik miljöpolitik och hållbar utveckling är att en ekonomisk tillväxt kan frikopplas från en ökande miljöbelastning. En förutsättning för hållbara konsumtions- och produktionsmönster är att de marknads-mässiga villkoren skapar incitament till långsiktig miljöhänsyn. Det är viktigt att då beakta andra politikområden än miljöpolitiken och att dessa inte motverkar arbetet med en långsiktig positiv utveckling inom det miljöpolitiska området.

Expertgruppen skall bevaka forskning och utveckling inom området, förmedla information genom t.ex. kunskapsöversikter, utföra mindre undersökningar i egen regi och ge impulser till forsknings- och utvecklingsinsatser rörande skilda miljöekonomiska problem.

Expertgruppen skall genom sitt arbete bidra till att bredda och fördjupa det praktiska underlaget för framtida miljöpolitiska och samhälls-ekonomiska beslut inom miljöområdet.

Regeringens bedömning: Regeringen avser att verka för att öka och effektivisera det internationella arbetet och erfarenhetsutbytet, och då även det nordiska samarbetet, kring företags sociala och miljömässiga ansvar.

Regeringen kommer i ökad utsträckning att uppdra åt berörda myndigheter och statliga verk att se över kopplingarna mellan deras verksamhet och frågan om företags sociala och miljömässiga ansvar.

Regeringen strävar efter ökad öppenhet och harmonisering av företags rapportering och avser att se över möjligheten att stödja internationella initiativ kring arbetet.

Regeringen avser att ge Naturvårdsverket i uppdrag att, i samverkan med berörda aktörer, utveckla en strategi för informationsflöden för att uppnå målen med en integrerad produktpolitik.

Regeringen avser att se över möjligheterna att främja såväl offentlig som privat teknikupphandling på EU-nivå. Det nationella centret för miljödriven näringslivsutveckling och miljöteknikexport kan här komma att bidra med nationella erfarenheter.

Näringslivet spelar en avgörande roll för att skapa tillväxt och välstånd i samhället – både nationellt och globalt. Näringslivets verksamhet bygger på nyttjande av resurser som energi, naturresurser, infrastruktur, bebyggelse och mänskliga resurser. Ett hållbart näringsliv skapar således tillväxt genom ett hållbart nyttjande av dessa resurser. Mer konkret handlar det om att näringslivet skall ta sin del av ansvaret för att nå t.ex. de svenska miljömålen och folkhälsomålen. I ett bolagsperspektiv är förtroendefrågan av strategisk betydelse. Det är styrelsens och ledningens ansvar att företagen sköts på ett ansvarsfullt och etiskt sätt inom ramen för såväl nationell lagstiftning som internationella avtal och riktlinjer.

Näringspolitiken är inriktad på att främja en hållbar ekonomisk tillväxt och en ökad sysselsättning genom fler och växande företag. Hållbar tillväxt innebär en ekonomisk tillväxt utan att de ekosystem vi är beroende av äventyras samtidigt som de mänskliga resurserna värnas. Särskilt prioriterade områden inom näringspolitiken är insatser för att tillförsäkra utbudet av kapital – särskilt i tidiga utvecklingsfaser, åtgärder som gynnar entreprenörskap, tydligare och mer lättillgänglig information och rådgivning, enklare regler för företagare, enklare administrativa rutiner för företagsstarten, gynnsamma konkurrensvillkor samt ökad konkurrenskraft genom design och satsning på miljödriven affärsutveckling. Innovationsprocessen är en annan viktig näringspolitisk fråga.

Näringslivets arbetsbetingelser påverkas i hög grad av beslut som fattas utanför näringspolitiken. Det gäller t.ex. skattepolitiken, utbildningspolitiken, forskningspolitiken, arbetsmarknadspolitik och socialpolitiken. En viktig näringspolitisk uppgift är därför att säkerställa att beslut inom dessa politikområden sker med beaktande av målet om en hållbar ekonomisk tillväxt.

Regeringens strävan att främja företags sociala och miljömässiga ansvar utgör en viktig länk mellan en aktiv handelspolitik för ökad öppenhet och friare handel och en utrikespolitik som kraftfullt betonar vikten av mänskliga rättigheter och hållbar utveckling. Sveriges politik

inom detta område skall utgå ifrån internationellt framförhandlade konventioner och riktlinjer avseende mänskliga rättigheter, grundläggande arbetsvillkor, bekämpande av korruption och en hållbar miljö.

Skr. 2003/04:129

Mål

- Hållbar ekonomisk tillväxt och ökad sysselsättning genom fler och växande företag förenlig med en hållbar utveckling.
- Ta tillvara och utveckla idéer med hög tillväxtpotential genom marknadskompletterande finansiering.
- Bidra till ökad kompetens och skapa goda möjligheter för företagsutveckling och företagande.
- Säkerställa goda grundläggande förutsättningar för näringsverksamhet och ett enkelt regelverk för företagande.
- Verka för en effektiv konkurrens till nytta för konsumenterna.
- Öka den kunskap och kompetens som i första hand behövs inom näringslivet för att stimulera innovationer, tillväxt och förnyelse.
- Främja tillämpning av en miljöorienterad produktpolitik i de små och medelstora företagen i syfte att stärka deras konkurrenskraft.
- Bidra till en rättvis och hållbar global utveckling i enlighet med propositionen för global utveckling och skrivelsen om toppmötet i Johannesburg genom främjande av socialt och miljömässigt ansvarstagande av företagen.
- Öka och effektivisera det internationella arbetet och erfarenhetsutbytet kring frågan om företagets sociala och miljömässiga ansvar och genom internationell samverkan stärka relevanta regelverk, uppföljningsmekanismer och incitamentsstrukturer.
- Främja sociala och miljömässiga hänsyn hos företagen på såväl nationell som global nivå genom att staten agerar som ett föredöme.
- Öka kunskapen om mänskliga rättigheter, grundläggande arbetsvillkor, bekämpandet av korruption samt hållbar utveckling i förhållande till frågan om företags sociala och miljömässiga ansvar.

Vidtagna åtgärder

Information, rådgivning, kompetensutveckling och finansiering

För att främja entreprenörskap och företagande har regeringen vidtagit åtgärder som syftar till att förenkla för småföretagen. Prioriterade områden är skatte-, arbetsrätts- och miljölagstiftning. Ett annat arbete inom området är att underlätta och effektivisera registreringen av företag. NUTEK gör inom ramen för ett nationellt program för entreprenörskap för ungdomar insatser för att öka deras kunskap om företagande och bidra till positiva attityder till entreprenörskap för att på sikt öka nyföretagande och ekonomisk tillväxt. Främjande av kvinnors företagande är ett annat viktigt fokusområde.

Inom ramen för NUTEK:s näringslivsfrämjande insatser lanserade verket hösten 2001 programmet Miljödriven näringslivsutveckling som syftar till att hållbar utveckling skall genomsyra företagets hela verksamhet. Fokus har flyttats mot hållbara produkter och verksamhetsutveckling som bedöms vara särskilt viktiga för näringslivets tillväxt och omställning till ett hållbart samhälle. Ett tvåårigt projekt som skall främja

utveckling och kommersialisering av nya mer miljöanpassade produkter och tjänster med hjälp av miljöutbildade designers startades 1999.

VINNOVA har finansierat fyra nationella kompetenscentra samt genomfört en s.k. Road Map inom området förnybara material (biofibrer, kompositer, biopolymerer etc.).

I april 2000 undertecknades ett avtal mellan svenska staten och fordonstillverkarna om ett samverkansprogram för utveckling av mer miljöanpassade fordon samtidigt som förutsättningar för en långsiktigt konkurrenskraftig svensk fordonsindustri skulle främjas. För att skapa ett bättre kunskapsunderlag för beslut som syftar till bl.a. ett effektivt utnyttjande av råvaror har en studie av den svenska basindustrins villkor och utveckling över tiden genomförts. Ett av Nordisk Industrifonds satsningsområden är Bärkraftig industriell produktion, vilket skall bidra till att stärka konkurrenskraften hos det nordiska näringslivet genom att initiera offensiva projekt där näringsliv, forskningsinstitut och universitet samarbetar. Målsättningen är att skapa en plattform där nordisk industri, tillsammans med forskningsinstitut och universitet, kan utveckla industriellt anpassade lösningar.

Exportrådet satsar sedan 1999 särskilt för att främja exporten av miljöteknikrelaterade varor och tjänster. Rådet har lanserat branschprogrammet Svensk Miljöteknikexport med särskild inriktning på luftrening, vattenrening, avfallshantering och återvinning. Ett nätverk, ”Swedish Environmental Technology Network”, har inrättats. Ett nav för insatserna är en webbplats där företagen kan exponeras internationellt. Under 2002 har verksamhet inriktad på förnybar energi startats mot bakgrund av att detta är en växande världsmarknad för produkter, system och tjänster. Exportrådet genomför vidare ett särskilt projekt inom tekniksektorn för förnybar energi (vind-, bio- och solenergi samt applikationer för el- och värmeproduktion). För att underlätta tillträdet till utlandsmarknaderna för dessa varor och tjänster verkar regeringen inom ramen för förhandlingarna i WTO för att tullar och andra handelshinder tas bort.

Angelägna miljöinsatser hör till de områden som lyfts fram inom programmet Näringslivsutveckling i Östersjöregionen (Östersjömiljard 2, 1999–2003) inom ramen för Baltic 21–Näringsliv. Målet är bl.a. att främja en hållbar utveckling i regionen samtidigt som svenska företags position i Östersjöregionen och förutsättningarna för svenska företags deltagande i utvecklingen av regionens näringsliv stärks.

Dialoger med näringslivet

Sedan 1998 har två dialogprocesser utvecklats med representanter från näringsliv, kommuner m.fl. Syftet har varit att tillsammans med de inblandade aktörerna utveckla en vision för arbetet med integration av hållbar utveckling i företagets verksamhet samt komma överens om mål och åtgärder för riktlinjer och styrmedel. Dialogerna inleddes med företag valda utifrån olika samhällsfunktioner. I den ena dialogen, kallad Bygga Bo, har företrädare för tjugo företag och tre kommuner deltagit. Företag som är representerade är fastighetsförvaltare, byggherrar, entreprenörer, materialtillverkare, arkitekter och konsulter, leverantörer, bank och försäkringsbolag samt telekomföretag. När det gäller dialogprojektet Framtida handel med dagligvaror fokuserar det på

framtidens handel med dagligvaror och har omfattat detaljhandel, transportörer, livsmedelsindustri och IT-sektorn.

Dialogprojektets första skede avslutades under hösten 2000 och har lett till en plattform med visioner, långsiktiga mål och strategier för en hållbar bygg- och fastighetssektor och en dagligvarukedja för framtiden. En överenskommelse för en hållbar handel med dagligvaror undertecknades den 28 november 2003 av tolv företag, en kommun, två landsting/regioner, och regeringen. Ytterligare några kommuner och företag befinner sig i en beslutsprocess för undertecknande. Deltagarna i dialogen har definierat långsiktiga mål, som alla har sin utgångspunkt i en vision om att en hållbar handel med dagligvaror kan nås inom en generation. Målen är avstämde med de nationella miljö kvalitetsmålen men går i vissa fall längre. I överenskommelsen förbinder sig aktörerna att arbeta för att bidra till att uppnå dialogprojektets mål samt göra åtaganden om konkreta insatser. Aktörerna åtar sig också att medverka i en uppföljning och utvärdering av dialogprojektet.

En dialog har även förts med den energiintensiva industrin. Den 31 augusti 2000 beslutade regeringen att tillsätta en förhandlare med uppgift att ta fram underlag och förslag till långsiktiga avtal med syfte att uppnå en effektivare energianvändning i den energiintensiva industrin. Syftet med de långsiktiga avtalen är att på ett kostnadseffektivt sätt minska utsläppen av växthusgaser. Förhandlaren presenterade den 31 oktober 2001 ett principförslag till ett program för långsiktiga avtal. Dialogen med den energiintensiva industrin fortsätter.

I rapporten Förslag till program för energieffektivisering i energiintensiva företag (Ds 2003:51) lämnas ett utvecklat förslag till program för energieffektivisering i de energiintensiva företagen. Förslaget innebär att företag som är energiintensiva i enlighet med EG:s energiskattedirektiv erbjuds en möjlighet att frivilligt delta i särskilda program för energieffektivisering. Företag som väljer att delta och gör de åtaganden och genomför de åtgärder som krävs skall kunna medges nedsättning av den energiskatt på el som regeringen aviserat skall införas från och med den 1 juli 2004. Ett förslag till sådant program kommer att lämnas i en proposition under 2004.

Miljöorienterad produktpolitik

Regeringen presenterade i maj 2000 skrivelsen En miljöorienterad produktpolitik (skr. 1999/2000:114, bet. 1999/2000: MJU03, rskr. 1999/2000:52). En miljöorienterad produktpolitik, eller integrerad produktpolitik (IPP) som den kallas inom EU, syftar till att förebygga och minska produktens negativa påverkan på människors hälsa och på miljön under produktens hela livscykel. Ett aktivt arbete har sedan dess bedrivits för att utveckla IPP.

I enlighet med regeringens skrivelse har arbetet inriktats på att alla aktörer som är involverade i något led av produktens livscykel skall ta del i arbetet med att minska miljöpåverkan. Dialoger har arrangerats med olika aktörer genom seminarier och bilaterala kontakter. Ett nationellt nätverk för IPP har bildats och administreras av Naturvårdsverket.

Naturvårdsverket presenterade sommaren 2002 sin rapport På väg mot miljöanpassade produkter (Rapport 5225) på uppdrag av regeringen. Rapporten fokuserar på möjliga utvecklingslinjer för IPP såsom bättre

förutsättningar för marknadens aktörer, utvecklade styrmedel och verktyg för IPP, behov av kunskap och datainsamling samt nya samverkansformer. Naturvårdsverket föreslår insatser för att samordna olika former av miljöinformation samt göra miljöinformation tillgänglig och anpassad till olika aktörers behov. Verket föreslår bl.a. ett system för miljöinformation för att tillgodose den finansiella sektorns behov. Naturvårdsverket pekar också på att miljörapporteringen från företag bör förbättras genom att företagen får hjälp att samordna och strukturera egna miljödata. Flera remissinstanser betonar behovet av information under en varas eller tjänsts hela livscykel. Man menar också att en ökad helhetssyn inte bara kan begränsas till att avse ett förbättrat informationsflöde och ökad kunskap om produkters miljöbelastning. Fler aspekter måste beaktas, bl.a. teknik- och systemutveckling.

Det arbete som inletts med regeringens skrivelse om miljöorienterad produktpolitik förs nu vidare. Regeringen avser att ge Naturvårdsverket i uppdrag att, i samverkan med berörda aktörer, med utgångspunkt i förslagen i verkets rapport På väg mot miljöanpassade produkter, utveckla en strategi för informationsflöde för att uppnå målen med en integrerad produktpolitik.

EG-kommissionen presenterade i juni 2003 sitt Meddelande om IPP. Meddelandet fokuserar på att skapa ramverk för IPP, att identifiera de viktigaste produktgrupperna, och utvecklar också behovet av verktyg. Kommissionen avser att genom pilotprojekt få erfarenhet av att tillämpa den integrerade produktpolitiken i praktiken. Europeiska rådet antog slutsatser om IPP i oktober 2003. Slutsatserna fokuserar bl.a. på behovet av att sammanlänka IPP med strategierna inom ramen för det sjätte miljöhandlingsprogrammet, Lissabonprocessen samt andra produktrelaterade EU-strategier. Slutsatserna understryker vidare att IPP även bör omfatta tjänster, att verktygen för miljöanpassad offentlig upphandling och miljöinformation bör utvecklas samt att olika verktyg måste effektiviseras och samordnas och konkreta initiativ tas.

Företagens sociala och miljömässiga ansvar

För att stimulera svenska företag att stödja och sträva efter att följa internationellt framförhandlade konventioner och riktlinjer avseende mänskliga rättigheter, grundläggande arbetsvillkor och en hållbar miljö lanserade statsministern i mars 2002 initiativet Globalt Ansvar (www.ud.se/ga). Globalt Ansvar tar sin utgångspunkt i OECD:s riktlinjer för multinationella företag och principerna i FN:s Global Compact. Globalt Ansvar har tre övergripande målsättningar:

- att bidra till förverkligandet av mänskliga rättigheter och hållbar utveckling,
- att stärka svenska företags konkurrenskraft, samt
- att öka kunskapen om och efterlevnaden av de multilaterala regelverken.

Aktiviteterna inom regeringens projekt Globalt Ansvar inkluderar 1) externa aktiviteter för en bred intressentkrets (seminarier, workshops, hemsida), 2) interna aktiviteter i syfte att öka medvetenheten hos Regeringskansliet, relevanta myndigheter och verk och organisationer, samt 3) aktivt deltagande i den internationella policyutvecklingen. Biståndsministern stod i mars 2004 värd för en internationell konferens

Pågående och nya åtgärder

Kapitalförsörjning

Staten underlättar småföretagens kapitalförsörjning via bl.a. ALMI Företagspartner AB (ALMI), som skall komplettera bankerna och – inom ramen för företagsekonomisk lönsamhet – ta en större risk.

På den svenska marknaden för finansiering av företag i tidiga skeden finns i dag flera offentligt initierade eller offentligt ägda aktörer, bl.a. Stiftelsen Industrifonden (Industrifonden), teknikbrostiftelserna och ALMI.

Utöver de finansiella insatserna finns i dag andra insatser som skall stödja kommersialisering av forskningsresultat. Flera av dessa har nära kopplingar till finansiering i mycket tidiga skeden. Exempel på insatser är NUTEK:s stöd till teknopoler som inriktar sig på ett ökat entreprenörskap inom universitet och högskolesektorn, VINNOVA:s inkubatorprojekt som stödjer uppbyggnaden av företagskuvöser för kommersialisering av forskningsresultat samt Connect. Vidare stödjer Teknikbrostiftelserna uppbyggnaden av strukturer som främjar ett innovationssystem.

Näringsdepartementet har beslutat att tillkalla en särskild förhandlare med uppgift att undersöka förutsättningarna för en ny struktur som möjliggör ökade insatser på området för marknadskompletterande finansiering i tidiga skeden. Förhandlarens arbete skall syfta till att en ny struktur för marknadskompletterande finansiering i tidiga skeden kan genomföras före den 1 juli 2004.

Information, rådgivning, kompetensutveckling och finansiering

För att underlätta för personer att starta företag samt öka konkurrenskraften i befintliga företag stödjer staten informations-, rådgivnings- och nätverksprojekt. NUTEK ansvarar för utvecklingen av Företagarguiden, som är en Internetportal där företagsrelevant myndighetsinformation finns samlad. Finansieringsdatabasen, som också handhas av NUTEK, är en Internettjänst som vänder sig till företag och entreprenörer som söker finansiering för sin verksamhet. Genom Internettjänsten Företagsregistrering kan blivande företagare registrera sin verksamhet. Startlinjen är en annan verksamhet inriktad på att via telefon, e-post och Internet erbjuda information i samband med företagsstarten. Euro Info Center, som stöds av staten, erbjuder små företag information och rådgivning i EU-relaterade frågor.

NUTEK genomför insatser för att främja kvinnors och invandrades företagande samt ett program för att främja entreprenörskap bland ungdomar. Information och rådgivning om kooperativa företagsformer fördelas i huvudsak via 25 lokala kooperativa utvecklingscentra. ALMI erbjuder, som komplement till de konsulttjänster som erbjuds på marknaden, kostnadsfritt kortare rådgivning och information till småföretagare. Turistdelegationen genomför ett program för ökad innovationskraft inom turistnäringen och för att främja turismforskning. Via Sveriges Rese- och Turistråd stödjer staten insatser för att stärka den långsiktiga attraktionskraften och lönsamheten i fjällområdet. Vid de åtta

största tekniska högskolorna bedrivs den s.k. teknopolverksamheten, inriktad på kvalificerad projektvärdering och rådgivning till studenter och forskare som vill starta företag. Staten främjar och förmedlar via Stiftelsen Svensk Industridesign (SVID) kunskap om industriell design. Under 2004 förbereds aktiviteter under det s.k. nationella designåret 2005.

Inom ramen för sitt sektorsansvar för en hållbar utveckling arbetar NUTEK med information och kompetensöverföring för att främja de små och medelstora företagens möjligheter att kunna ta tillvara affärs- och möjligheterna på marknaden för miljöteknik samt miljöanpassade produkter och tjänster.

Vid sidan om VINNOVA, NUTEK och Exportrådet stödjer staten utvecklingen inom miljöteknikområdet via t.ex. Statens energimyndighet och IVL Svenska Miljöinstitutet AB. För att stödja kompetensbasen inom experimentell teknik, underlätta forskningssamverkan och kunskapsöverföring till framförallt små och medelstora företag betalar staten ut bidrag till Sveriges Provnings- och Forskningsinstitut AB (SP). Resurserna för insatser inom miljöteknikområdet har förstärkts genom att anslaget Näringsliv höjs med 10 miljoner kronor. För att förstärka och förbättra samordningen av insatserna inom området förbereds en centrumfunktion för miljödriven näringslivsutveckling och miljöteknikexport. I detta syfte har en utredning uppdraget att lämna förslag på en lämplig organisation för ett sådant centrum (dir 2000:45). Utredningen skall redovisa sitt resultat den 10 maj 2004.

Naturvårdsverket har i sin rapport På väg mot miljöanpassade produkter (Rapport 5225) föreslagit att teknikupphandling med tydliga miljökrav kommer till stånd på EU-nivå så att innovation av miljöanpassad teknik främjas. Teknikupphandling som metod att stimulera innovationer kan vara ett sätt att öka miljöteknikens andel av den globala marknaden. Regeringen avser därför att se över möjligheterna att främja såväl offentlig som privat teknikupphandling på EU-nivå. Ett sätt kan vara att instifta en organisation på gemenskapsnivå som kan fungera som mäklare eller samordnare. Regeringen har fört fram att EU bör öka sin andel av den globala marknaden av miljöteknik. EG-kommissionen har i januari 2004 år publicerat meddelandet Främjande av teknik för hållbar utveckling – Europeiska unionens handlingsplan för miljöteknik (KOM(2004)38 slutlig). Miljöfrågorna har också fått en framträdande roll i ASEM-samarbetet (Asia-Europe Meeting). Den internationella efterfrågan på klimateffektiv teknik och klimateffektiva tjänster väntas öka kraftigt när länder skall fullgöra sina åtaganden med att minska utsläppen av växthusgaser och vid användningen av Kyotoprotokollets olika mekanismer. Då är det viktigt att man inom WTO samtidigt nått resultat i förhandlingarna om att ta bort tullar och andra handelshinder på miljöanpassade varor och miljötjänster. I oktober 2003 kom EU och de tio asiatiska länderna inom ASEM-samarbetet överens om att stärka sitt miljösamarbete bl.a. kring teknikutveckling.

Det är viktigt att stimulera utvecklingen i och uppmuntra företag och organisationer som bidrar till en hållbar utveckling. Ett exempel är De Europeiska Miljöprisen som instiftades 1987 på initiativ av EG-kommissionen och FN:s miljöorgan UNEP. Priserna, som delas ut vartannat år i fyra olika klasser, har utvecklats till prestigefyllda

utmärkelser för de industriföretag som vunnit eller fått hedersomnämningen. De Europeiska Miljöprisen baseras på aktiviteter i medlemsländerna med liknande nationella miljöpris. Varje medlemsland nominerar de bästa kandidaterna i sitt land till tävlan om De Europeiska Miljöprisen. Regeringen ser den anknytande verksamheten i Sverige – ett samarbete mellan Svenskt Näringsliv, Ingenjörsvetenskapsakademien, Naturvårdsverket, NUTEK och AB Svenska Miljöstyrningsrådet – som ett utmärkt sätt att ytterligare profilera ett framgångsrikt miljöarbete i Sverige i ett internationellt perspektiv.

Enkla och ändamålsenliga regler samt tillstånd och tillsyn

SimpLex är en verksamhet inom Regeringskansliet som kvalitetsgranskar alla förslag på nya regler eller ändrade lagar och förordningar ur småföretagens perspektiv. Samtliga departement och 45 myndigheter skall dels göra en genomgång av de regelverk man förfogar över, dels presentera en plan på åtgärder för att minska den administrativa bördan för företag. Myndigheternas planer kommer att sammanställas i ett handlingsprogram, tillsammans med åtgärder på departementsnivå. Att påverka hur arbetet med förenkling av regler bedrivs inom EU har fortsatt hög prioritet. Handlingsprogrammet kommer även att omfatta åtgärder på detta område.

I propositionen Patent- och registreringsverkets organisation (prop. 2003/04:34, bet. 2003/04:NU7, rskr. 2003/04:172), föreslår regeringen en ny organisation för Patent- och registreringsverket (PRV) som skall etableras den 1 juli 2004. I propositionen gör regeringen bedömningen att PRV:s verksamhet bör renodlas genom att delar av verksamheten förs till en ny myndighet som tar hand om företagsregistrering m.m. Till den nya myndigheten, som föreslås heta Bolagsverket, förs registerärenden om aktiebolag, filialer och europeiska ekonomiska intressegrupperingar, handels- och föreningsregisterärenden, register över fysiska personers och dödsbonds konkurser, register över näringsförbud samt bank- och försäkringsregisterärenden. I PRV samlas de ärenden som i dag finns inom patent- och varumärkesavdelningarna, dvs. patent, varumärken, mönster, efternamn och förnamn, samt registrering av kommunala vapen och utgivning av periodisk skrift.

Väl fungerande marknader

Konkurrensverket skall med stöd av konkurrenslagstiftningen säkerställa en väl fungerande konkurrens, vilket är centralt för att upprätthålla vitaliteten och utvecklingskraften i den svenska ekonomin. Länsstyrelserna medverkar i arbetet med att främja effektiv konkurrens bl.a. genom att beakta konkurrensaspekten vid tillståndsgivning.

Minerallagen (1991:45) syftar till att åstadkomma en effektiv användning av s.k. koncessionsmineral. Regeringen förbereder en proposition om ändring i minerallagen. Syftet är att bättre balansera gruvnäringens och markägarnas behov. Bergsstaten ansvarar för handläggningen av tillståndsärenden enligt minerallagen. Sveriges geologiska undersökning (SGU) är central förvaltningsmyndighet för frågor om landets geologiska beskaffenhet och mineralhantering. SGU:s mål inom mineralresursområdet är att verka för att landets mineral-

resurser används med hänsyn till en långsiktigt hållbar utveckling i alla dess tre dimensioner.

I januari 2004 redovisades rapporten Mer trä i byggandet – underlag för en strategi att främja användningen av trä i byggandet (Ds 2004:1). De presenterade förslagen syftar bl.a. till att stimulera konkurrensen i byggnäringen och öka kunskapen om de möjligheter som finns att utveckla träbyggandet inom nya användningsområden. Fördelen med trä som en förnybar resurs framhålls i rapporten som nu remissbehandlas och bereds i Regeringskansliet.

Företagens sociala och miljömässiga ansvar

Den internationella debatten och arbetet med företagens sociala och miljömässiga ansvar är disparat. Frågan hanteras i flera fora men ingen samlad internationell diskussion förs. Regeringen avser att i olika former skapa allianser med andra berörda aktörer för att driva på och utveckla detta arbete. En ökad nordisk samverkan på området kan också förstärka redan pågående initiativ och bidra till att öka kunskapen om de praktiska frågeställningarna. Såväl det inhemska näringslivets som den internationella handeln och investeringarnas bidrag till fattigdomsbekämpning förstärks när företag tar ett socialt och miljömässigt ansvar. Arbetet med företags sociala och miljömässiga ansvar skall vara utvecklingsbefrämjande och fattigdomsinriktat och skall inte riskera att minska utvecklingsländernas möjligheter att delta på världsmarknaden. Insatser behövs också för att främja svenska företags förmåga att utveckla produkter till, och lösningar på, fattiga människors problem som är förenliga med socialt och miljömässigt ansvarstagande.

Staten skall självklart vara ett föredöme i att främja social och miljömässig hänsyn. Detta kan ske genom t.ex. upphandling, utvecklingssamarbete, exportkrediter och statlig ägarpolitik. Miljömässiga och sociala hänsynstaganden är av affärsmässig och strategisk betydelse och bör vara självklara utvärderingsparametrar för beslut som rör förvaltningen av statliga bolag. Styrelserna bör således aktivt följa företagets insatser i dessa frågor. Regeringen skall främja att statliga bolag tar sociala och miljömässiga hänsyn. Detta skall ske genom bl.a. utbildningsinsatser, medverkan till ökat erfarenhetsutbyte och diskussion kring dessa frågor.

Regeringen skall i ökad utsträckning uppdra åt berörda myndigheter och verk att se över kopplingarna mellan deras verksamhet och frågan om företags sociala och miljömässiga ansvar. Detta var även något som Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat lyfte fram i sitt slutbetänkande (SOU 2003:31). Exportkreditnämnden (EKN) tillämpar i dag riktlinjer för ökad miljöhänsyn vilket även omfattar yttre miljö och sociala aspekter. EKN har fått i uppdrag att utveckla arbetet med etiska hänsyn vilket bl.a. omfattar antikorruption och sociala frågor. EKN skall även informera alla sina kunder om initiativet Globalt Ansvar och OECD:s riktlinjer för multinationella företag.

Globalt Ansvar har sedan start bedrivit ett intensivt informations- och kunskapsspridande arbete. Existerande former och samarbeten för utbildning samt möjligheter att förstärka de dimensioner som berör företags sociala och miljömässiga ansvar skall ses över, t.ex. inom främjandearbetet.

Frågor om redovisning av vissa miljömässiga och sociala aspekter av företagets verksamhet kommer att behandlas av regeringen inom ramen för arbetet med att genomföra vissa ändringar i EG:s redovisningsdirektiv. Dessa ändringar, som skall vara genomförda senast den 1 januari 2005, innebär att årsredovisningen skall innehålla information om icke-finansiella centrala resultatindikatorer som är relevanta för företagets verksamhet, inklusive information rörande miljö- och personalfrågor. Regeringen avser därutöver att göra en uppföljning av vilka effekter som den nuvarande bestämmelsen om miljöredovisning i årsredovisningslagen samt Bokföringsnämndens riktlinjer har fått.

Regeringen strävar efter att också stödja internationella initiativ för ökad öppenhet och harmonisering av företagets rapportering såsom Global Reporting Initiative (GRI). Regeringen avser att se över om regeringens riktlinjer för rapportering för dels statliga företag, dels myndigheter behöver ändras för att förenkla redovisningen enligt GRI:s riktlinjer.

7.6.3 Innovationssystem och tekniköverföring

Regeringens bedömning: Satsningarna på innovationssystem för hållbar utveckling bör ske på flera samspelande områden. Innovationer skapas mycket sällan isolerat i enskilda verksamheter utan uppstår i samspel. Detta måste även åtgärderna spegla. Det kan handla om att satsa på tillämpningsområden där Sverige har komparativa fördelar och särskilt goda förutsättningar att bli konkurrenskraftigt på internationella marknader inom t.ex. miljödriven teknikutveckling. Regeringen förbereder en innovationsstrategi för att stärka Sveriges förmåga att skapa kunskap och omsätta den till en hållbar tillväxt och nya jobb.

Forskningskontakterna mellan företag samt universitet och högskolor har ökat under de senaste decennierna. Generellt sett är dock omfattningen av kunskapsöverföring liten från universitet och högskolor till företag i samband med utveckling av innovationer relativt andra kunskapskällor, som t.ex. företagets egen forskning och utveckling, leverantörer och kunder. Merparten av den kunskap som används utvecklas internt i företaget. Forskningsinstituterna har i många fall uppgiften att länka samman FoU-resultat med marknadsaktörerna.

Kunskapsöverföringen från universitet och högskolor varierar dock till sin omfattning mellan olika typer av innovationer. Den är mer omfattande när innovationen bygger på ny teknologi än när den utgörs av förbättring av en befintlig produkt eller process. Stora företag använder lärosätena mer än små företag och forskningskontakterna är mer omfattande i branscher med sin bas i s.k. forskningsbaserade teknologier som informationsteknik, bioteknik och nya material.

Inom området hållbar utveckling har Sverige genom tidiga långsiktiga satsningar, i ett internationellt perspektiv, hög kompetens främst inom områdena miljöteknik och arbetslivsforskning. Dock finns det många indikationer på att den svenska kompetens- och resursbasen är dåligt omsatt i produkter och tjänster på marknaden. Detta trots att behoven av

kompetens, metoder och tekniska lösningar för att förebygga och lösa problemen är mycket stora i vår omvärld.

Den klassiska linjära modellen, som beskriver innovationsprocessen som en process som börjar med grundvetenskapliga upptäckter som sedan tillämpas i nya produkter och processer är snarast undantag än regel. Det har visat sig att innovationer mycket sällan skapas isolerat i enskilda verksamheter utan uppstår i samspel – karakteriserat av ömsesidigt lärande – mellan olika aktörer, t.ex. mellan företag, universitet och forskningsinstitut. Kunskap och kompetens är av avgörande betydelse för innovationer och byggs successivt upp i samspelet mellan olika aktörer i systemet. Innovationsförmågan beror av hur väl samspelet mellan aktörerna fungerar. Ett antal ramvillkor i form av lagar, regler, tillgång till riskkapital, normer, rutiner etc. styr aktörernas handlande.

Med ett systemperspektiv är det möjligt att beakta alla faktorer som har betydelse i innovationsprocesser för hållbar utveckling – såväl ekonomiska, miljömässiga, sociala som politiska – liksom relationerna mellan dessa.

Mål

Innovationer är nödvändiga för att nå en hållbar utveckling. Innovationer är omvandling av kunskaper till nya varor och tjänster eller till nya processer och nya arbetssätt. Ett innovationssystem består av det nätverk av organisationer, människor och spelregler inom vilket skapande, spridning och innovativ exploatering av teknologi och annan kunskap sker.

Innovationspolitiken syftar till att skapa goda villkor för innovationsverksamheten. Flaskhalsar och s.k. systemmisslyckanden bör minimeras. Målen är därför:

- en tillräcklig tillgång på och rörlighet hos kunniga människor,
- en tillfredsställande samverkan mellan högskolor och näringsliv,
- att lagar och regelverk inte skapar hinder men ger tillräckliga incitament, och
- att det finns tillräckligt med riskkapital.

Vidtagna åtgärder

Sverige har en i grunden mycket god tillväxtpotential inom området hållbar utveckling genom en stark kunskapsbas bl.a. inom miljömarknaden. Det finns dock svårigheter att utnyttja denna marknad kommersiellt. En målmedveten politik som understödjer innovationsverksamheten behövs för en hållbar utveckling. En sådan politik kräver förståelse för hur innovationsprocesser går till i olika delar av samhället. För att kunskapsutbyte och forskningssamarbete skall äga rum måste både företag och forskare vid universitet och högskolor vinna något.

Ett helhetsperspektiv är av stor vikt för att inte riskera suboptimeringar. Detta saknas ännu i stor utsträckning, bl.a. i småföretagen, vilket medför att utvecklingsmöjligheter inte tas tillvara. Som en specifik åtgärd kan nämnas den nationella innovations- och forskningsstrategi för området Miljödriven teknikutveckling som VINNOVA redovisade hösten 2003. För ytterligare konkreta åtgärder se avsnitt 7.6.2.

Pågående och nya åtgärder

Satsningarna på hållbar utveckling bör i enlighet med vad som tidigare sagts ske på flera samspelande områden. I innovationssystemet inriktas satsningarna företrädesvis på:

- att bidra till teknikutveckling samt förstärka insatser för teknik- och kompetensförsörjning till näringslivet, via system och nätverk, inte minst tvärdisciplinära,
- att särskilt stödja små- och medelstora företags behov av rationell teknik- och affärsutvecklingskompetens, och
- att stärka innovationssystem inom områden där Sverige har komparativa fördelar och särskilt goda förutsättningar att bli konkurrenskraftigt på internationella marknader.

En hållbar tillväxt kräver en fortlöpande förnyelse av det svenska näringslivet. För att resultaten av FoU-verksamheten skall leda till tillväxt krävs att flödet av kunskap mellan forskning och utbildning och näringslivet fungerar väl. En väl fungerande samverkan mellan näringsliv, högskola och det övriga samhället på nationell och regional nivå är en viktig förutsättning att detta flöde skall fungera väl. Vidare är det centralt att villkoren för entreprenörskap och för företagandet är konkurrenskraftiga. Regeringen förbereder i detta syfte en innovationsstrategi för att stärka Sveriges förmåga att skapa kunskap och omsätta den till en hållbar tillväxt och nya jobb.

7.6.4 Hållbara konsumtionsmönster

Regeringen informerar: Den nya strategin för konsumentpolitiken kommer att tydligt visa hur den framtida konsumentpolitiken bidrar till ökad välfärd och en hållbar utveckling.

En utredning har tillsatts med uppdrag att precisera begreppet hållbar konsumtion för hushållen och föreslå en handlingsplan med åtgärder.

Det är en angelägen konsumentpolitisk uppgift att medverka till att människor utvecklar konsumtionsmönster som leder till så liten negativ påverkan på människor och miljö som möjligt. Konsumenternas ändrade efterfrågan kan bidra till en miljödriven tillväxt och välfärd genom att mer hållbara produktionsmönster av varor och tjänster utvecklas. Konsumenterna bidrar också till en hållbar utveckling genom att på ett hållbart sätt konsumera varor och tjänster samt genom att ta hand om uttjänta varor och avfall. Konsumtionen har därför en direkt koppling till ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet. Men konsumtionsmönster är komplext sammansatta av många faktorer som konsumenten är mer eller mindre medveten om och kan styra över i olika mån. Konsumentens val av produkter bestäms t.ex. av behov, vanor, utbud, påverkan från reklam och sociala konventioner. Andra faktorer som påverkar konsumtionsmönstren är kunskap, information, tillgänglighet, produktens pris m.m. Samtidigt är konsumenternas val sammanvävt med infrastrukturella, tekniska, kulturella, historiska, geografiska och socioekonomiska förutsättningar. Konsumtionen är således en del av människors sociala och individuella identifikation. Konsumtionsmönstren påverkas även av utbudet på marknaden och produktions-

mönstren. För att nå hållbara konsumtionsmönster krävs det därför att konsumenterna har en insikt om att det finns ett samband mellan det egna agerandet och samhällets miljömässiga, sociala och ekonomiska utveckling. Samtidigt måste konsumenterna ges infrastrukturella och ekonomiska förutsättningar att leva och agera hållbart.

Mål

Sedan 1998 har konsumentpolitiken omfattats av ett tydligt miljömål (skr. 1997/98:67, bet. 1997/98:LU21, rskr. 1997/98:220) som lyder: ”att utveckla sådana konsumtions- och produktionsmönster som minskar påfrestningarna på miljön och som bidrar till en långsiktigt hållbar utveckling”. Målet har sin grund i regeringens övergripande miljömål, vilket innebär att arbetet med att nå målet präglas av samarbete mellan politikområden och mellan myndigheter. Målet är övergripande och anger den effekt regeringen vill uppnå på lång sikt med sitt arbete för en hållbar utveckling inom ramen för konsumentpolitiken.

Mot bl.a. bakgrund av den centrala roll som hållbara konsumtionsmönster fått efter FN:s världstoppmöte om hållbar utveckling i Johannesburg 2002, har regeringen i samband med skrivelsen till riksdagen om utvärderingen av miljömålet i konsumentpolitiken (skr. 2002/03:31) reviderat dess delmål. I skrivelsen konstateras att arbetet bör koncentreras till att förbättra förutsättningarna för konsumenterna att leva och agera miljömässigt. De nya delmålen syftar därför till att ge konsumenterna förutsättningar, skapa incitament och verktyg att agera på ett för miljön positivt sätt och lyder:

- Det skall vara prisvärt och enkelt att agera på ett för miljön positivt sätt.
- Det skall finnas många konkreta exempel på positiva miljöeffekter av ett ändrat beteende.
- Miljömärkningen och den etiska märkningen skall ha en stor spridning.

Vidtagna åtgärder

Det konsumentpolitiska arbetet för en hållbar utveckling har hittills främst fokuserat på den miljömässiga dimensionen.

Under 2002 utvärderades miljöarbetet som bedrivits inom ramen för konsumentpolitiken (skr. 2002/03:31). Utvärderingen visade att det arbete som bedrivits t.o.m. 2002 främst varit koncentrerat till kunskapsförmedling i syfte att dels öka informationen till konsumenterna, dels påverka producenter, myndigheter och organisationer, dels underlätta för den enskilde konsumenten att agera på ett för miljön positivt sätt. Kunskapsarbetet har huvudsakligen bedrivits av Konsumentverket och har varit framgångsrikt. Åtgärderna har bl.a. varit inriktade på att utöka informationen på verkets webbplats (www.konsumentverket.se) och i tryckt form. Webbplatsen, som bl.a. omfattar information om produkters miljöegenskaper och tips, har belönats med flera utmärkelser för sin höga servicenivå till konsumenterna, bl.a. Guldlänken 2003.

Ett annat viktigt arbete inom ramen för kunskapsförmedling är märkning av varor och tjänster. Märkning ses ofta som ett av konsumentpolitikens viktigaste verktyg för att kommunicera komplicerade budskap till konsumenterna. Ett litet märke kan när det fungerar ge mycket

information, vilket gör det möjligt för konsumenterna att göra mer medvetna val på marknaden. Samtidigt är det viktigt att systemen för märkning inte utformas på ett sätt som kan vara handelssnedvridande eller missgynnar leverantörer från andra länder, särskilt utvecklingsländer. Det är därför viktigt med en öppenhet i processen när kriterier fastställs och tillämpas. Detta är en fråga som förs fram inom ramen för diskussioner inom WTO.

Miljömärkningssystemen Svanen och EU-Blomman får sedan flera år ett begränsat ekonomiskt stöd av regeringen. Svanen har utvärderats och analyserna visar att Svanens direkta miljöeffekter inom de produktgrupper där märket förekommer är hög.

Pågående och nya åtgärder

Den främsta utmaningen för konsumentpolitiken är att vidga arbetet för miljömässigt hållbara konsumtionsmönster till att också omfatta ekonomisk och social hållbarhet. Samtidigt är kunskapen otillräcklig om konsumtionsmönster och hur de förändras hos både konsumenter, beslutsfattare och producenter. Bl.a. visar många nya undersökningar att trots att de flesta konsumenter har en positiv attityd till hållbar konsumtion, så förekommer ett ohållbart beteende fortfarande i stor omfattning. Samtidigt är det viktigt att konsumenten har strukturella och ekonomiska förutsättningar att agera hållbart.

Ett viktigt steg i arbetet för en hållbar konsumtion är den utredning som regeringen tillsatte (dir. 2004:37) i mars 2004. Utredningen har i uppdrag att precisera begreppet hållbar konsumtion när det gäller hushållen samt att föreslå en handlingsplan med åtgärder för hur en miljömässig, social och ekonomisk hållbar konsumtion skall uppnås. Med uppdraget intensifieras det svenska arbetet med hållbar konsumtion. Uppdraget skall redovisas senast den 31 maj 2005. Ett delbetänkande skall lämnas senast den 1 november 2004.

Ett annat viktigt steg är att regeringens nya konsumentpolitiska strategi kommer att ha ett mycket uttalat hållbarhetsperspektiv. Strategin som nu tas fram har som syfte att på ett tydligt sätt visa hur den framtida konsumentpolitiken skall bidra till ökad välfärd och en hållbar utveckling. Härigenom kommer också alla de tre hållbarhetsdimensionerna att inarbetas i konsumentpolitiken. Ett underlag till strategi kommer att presenteras hösten 2004. Våren 2005 kommer regeringens förslag till en ny konsumentpolitisk strategi att överlämnas till riksdagen. Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat tog i sitt slutbetänkande (SOU 2003:31) upp frågan om hur man kan påverka beteenden som främjar hållbara konsumtionsmönster. Kommittén föreslog att Konsumentverket, Naturvårdsverket, Statens institut för ekologisk hållbarhet (IEH) och övriga berörda samhällsinstitutioner och organisationer bör i samverkan med lokala informatörer och Agenda 21-samordnare verka för att underlätta för lokala vidareinformatörer att främja hållbara konsumtionsmönster. Frågan om vilka informationsbehov som finns kring hållbara konsumtionsmönster kommer därför att omhändertas i utredningen om hållbar konsumtion. Kommittén tog också upp frågan om fortbildning av lokala tjänstemän och förtroendevaldas fortbildning inom hälso- och miljökommunikation och beteendevetenskap. IEH har därför i sitt regleringsbrev för 2004 fått till uppgift att

kontinuerligt inventera det kunskapsbehov som kommunerna har i arbetet med att ställa om till ekologisk hållbarhet.

Som nämnts ovan är märkning ett viktigt konsumentpolitiskt verktyg. I den nya konsumentpolitiska strategin avser regeringen att återkomma till frågan om märkning och hur verktyget eventuellt kan utvecklas. Redan nu har dock regeringen fr.o.m. budgetåret 2004 beviljat organisationen Rättvisemärkt stöd från regeringen för sitt arbete med att göra Rättvisemärkningen mer känd. Rättvisemärkning är ett exempel på etisk märkning.

Offentlig upphandling

I regeringsförklaringen från 2000 fastställs att miljön skall beaktas vid all upphandling. Den offentliga upphandlingen är ett kraftfullt verktyg som kan bidra till att styra produktionen av varor och tjänster mot minskad miljöbelastning.

Regeringen har därför i flera år arbetat intensivt med frågan om miljöhänsyn vid offentlig upphandling. Regeringen tillsatte en delegation för ekologiskt hållbar upphandling mellan åren 1998–2001. Delegationen utvecklade bl.a. ett Internetbaserat verktyg för upphandlare. Detta vidareutvecklas och uppdateras kontinuerligt av AB Svenska Miljöstyrningsrådet som har ansvar för förvaltning och utveckling av verktyget. Det utvecklas i samarbete med många aktörer, bl.a. näringslivet. Det är viktigt att verktyget blir rättvisande och användarvänligt. F.n. arbetar man med att sprida kunskap om miljöpåverkan av varor och tjänster samt att lämna information om verktyget.

En revidering av EG-direktiven om offentlig upphandling av varor och tjänster har pågått under några år och är nu avslutad. Sverige har deltagit aktivt och drivit frågan om ökade rättsliga möjligheter att ställa miljökrav och sociala krav på hög nivå. Det nya direktivet innebär att möjligheterna ökar ytterligare att ställa miljö- och sociala krav. Flera domar i EG-domstolen har också gått i samma riktning.

7.7 Regional utveckling och regionala förutsättningar

Alla regioner skall ha möjlighet att utifrån sina egna förutsättningar uppnå en hållbar utveckling. Den regionala utvecklingspolitiken syftar till tillväxt och livskraft i hela landet. I Sverige – liksom i många andra länder – finns emellertid ett starkt samband mellan regional utveckling och de areella näringarna. Även om sysselsättningen inom dessa näringar minskat kraftigt har jord- och skogsbruk, liksom andra basnäringar, fortfarande en stor betydelse för landsbygd och glesbygd.

Den regionala utvecklingspolitiken syftar till väl fungerande och hållbara lokala arbetsmarknadsregioner med en god servicenivå i alla delar av landet. Med hållbar avses att politiken skall bidra till att nuvarande och kommande generationer kan erbjudas sunda ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden. Politiken bygger på en större lokal och regional handlingsfrihet och anpassning till regionala skillnader och förutsättningar för en hållbar utveckling.

Det öppna landskapet, ett aktivt jordbruk och kulturarvet är viktiga förutsättningar för att attraktiviteten skall behållas. Värdefulla

naturområden kan utgöra en bas för ett småskaligt näringsliv inom t.ex. turism och på så sätt bidra till utveckling och sysselsättning. Att utveckla och vårda naturresurserna, kulturarvet och att bevara det öppna landskapet med stöd av ett långsiktigt hållbart jord- och skogsbruk är viktigt om vi skall nå målet att hela Sverige skall växa.

Den svenska skogen är en nationell tillgång som skall skötas så att den uthålligt ger en god avkastning samtidigt som biologisk mångfald bibehålls. Vid skötsel av skogen skall hänsyn tas även till andra allmänna intressen. Skogen bidrar till utvecklingen av vår välfärd i hela landet.

7.7.1 Regional utveckling

Regeringens bedömning: Regionala utvecklingsprogram och regionala tillväxtprogram är centrala instrument i arbetet för hållbar regional utveckling. Regeringen avser att initiera ett metodutvecklingsarbete för arbetet med regionala utvecklingsprogram. Regionala tillväxtprogram skall genomföras under perioden 2004–2007. Genom årliga uppföljningar skall bl.a. redogöras för hur jämställdhets-, integrations- och miljödimensionen har beaktats och utvecklats.

Riksdagen beslutade i december 2001 om en ny regional utvecklingspolitik som ger förutsättningar för tillväxt och livskraft i alla delar av landet. Beslutet grundades på förslag i regeringens proposition En politik för tillväxt och livskraft i hela landet (prop. 2001/02:4, bet. 2001/02:NU4, rskr. 2001/02:118). Politiken kommer nu att genomföras successivt enligt de antagna riktlinjerna.

En central utgångspunkt för den regionala utvecklingspolitiken är att den samlade nationella tillväxten bestäms av den tillväxt som varje region genererar. Det är därför viktigt att den potential som finns i varje region tas tillvara och utvecklas, såväl avseende ekonomiska, sociala som ekologiska aspekter. Syftet är således att utveckla en sammanhållen politik för alla delar av landet som kan anpassas till regionala skillnader och förutsättningar. Genomförande av politiken för regional utveckling sker primärt genom insatser inom de politikområden vars investeringar och insatser har stor strukturell betydelse för den regionala utvecklingen.

Mål

Det långsiktiga målet för den regionala utvecklingspolitiken är väl fungerande och hållbara lokala arbetsmarknadsregioner med en god servicenivå i alla delar av landet. Hållbarhetsperspektivet ställs därmed i fokus på ett avsevärt tydligare sätt än tidigare i samband med genomförandet av den nya regionala utvecklingspolitiken.

Med väl fungerande lokala arbetsmarknadsregioner avses att de är så attraktiva för människor och företag att det är möjligt att ta tillvara den potential och livskraft som finns i alla regioner. Med hållbar avses att politiken skall bidra till att nuvarande och kommande generationer kan erbjudas sunda ekonomiska, sociala och ekologiska förhållanden. Politiken skall därför bidra till att öka den ekonomiska tillväxten i alla lokala arbetsmarknadsregioner för att därigenom öka den nationella tillväxten. På samma sätt skall politiken bidra till att tillgodose de

sociala, aspekterna, bl.a. sysselsättning, jämställdhet och välfärd, samt de ekologiska aspekterna, bl.a. minskad miljöpåverkan av mänskliga aktiviteter samt god hälsa och en god livsmiljö.

Vidtagna åtgärder

Med anledning av propositionen En politik för tillväxt och regional utveckling i hela landet har bl.a. följande åtgärder vidtagits inom ramen för politikens olika målsättningar.

Exempel på åtgärder i form av program som riktat sig till hela landet är ett program i syfte att stärka lokal näringslivsutveckling samt ett för utveckling av innovationssystem och kluster för att stärka företagsamheten.

I delar av landet finns det ett behov av särskilda stimulansåtgärder. Regeringen har därför bl.a. tillsatt särskilda delegationer med tidsbegränsade mandat att medverka till att långsiktigt stärka utvecklingen inom de mest utsatta lokala arbetsmarknadsregionerna i norra Sveriges inland respektive delar av Bergslagen, Dalsland och Värmland.

En viktig del av den regionala utvecklingspolitikens mål är en god servicenivå i hela landet. För detta ändamål har regeringen inrättat lokala utvecklingsprogram för kommersiell service, inom vilka samordningsmöjligheter och lokalt anpassade lösningar eftersträvas.

Regionala utvecklingsprogram och regionala tillväxtprogram är centrala instrument i arbetet för en hållbar utveckling. Arbetet med regionala tillväxtprogram har påbörjats och skall genomföras under perioden 2004–2007. Regeringen har vidare utfärdat en förordning om arbetet med regionala utvecklingsprogram (SFS 2003:595).

Pågående och nya åtgärder

För att uppnå målet för den regionala utvecklingspolitiken inriktas denna mot att skapa en hållbar tillväxt och en god servicenivå i alla delar av landet. Eftersom förutsättningarna och villkoren varierar över landet är lokal och regional handlingsfrihet viktigt för en god regional utveckling. Statens viktigaste roll är att skapa goda grundförutsättningar – nödvändiga strukturer – för en sådan utveckling.

För att åstadkomma en hållbar regional utveckling krävs bl.a. att strategier för de för politiken viktigaste samhällsområdena utvecklas på lokal och regional nivå. Samtliga län skall utarbeta regionala utvecklingsprogram (RUP). Dessa skall bl.a. utifrån en analys av de särskilda utvecklingsförutsättningarna, ange inriktning och prioriteringar för arbetet med en hållbar regional utveckling. Statliga myndigheter skall inom sina verksamhetsområden verka för att målet för den regionala utvecklingspolitiken uppnås genom att bl.a. i sin planering av verksamheten beakta de regionala utvecklingsprogrammen. Regeringen avser att initiera ett metodutvecklingsarbete för att långsiktigt stärka arbetet med regionala utvecklingsprogram. Arbetet skall bl.a. bidra till utvecklingen av arbetsformer och metoder som möjliggör att nationella mål och prioriteringar kan utformas med hänsyn till skilda regionala förutsättningar och behov.

De regionala utvecklingsprogrammen avses utgöra breda samlade utvecklingsstrategier för hållbar utveckling i länen som kan ligga till grund för delprogram inom de sektorer som skall bidra till att uppnå för

regionen gemensamma mål. Regionala tillväxtprogram är ett sådant delprogram, vid sidan av t.ex. infrastrukturplaner, strukturfondsprogram, landsbygdsprogram, det regionala miljömålsarbetet och lokala utvecklingsavtal.

De regionala tillväxtprogrammen (RTP) syftar till att samordna insatser inom olika politikområden för att genom sektorssamverkan bidra till att utveckla hållbara lokala arbetsmarknadsregioner utifrån ett näringslivsperspektiv. I analysarbetet, som ligger till grund för programmets inriktning, har följande områden särskilt behandlats; arbetskraftsförsörjning, entreprenörskap, företagande och företagsklimat samt innovationssystem och kluster. Utöver detta skall hållbarhetsaspekter – jämställdhet, integration och mångfald samt ekologiskt hållbar utveckling – beaktas i programmets alla delar. Samtliga län har under hösten 2003 utarbetat förslag till tillväxtprogram för perioden 2004–2007. Regeringen har den 18 december 2003 med vissa förbehåll godkänt länens förslag till tillväxtprogram. NUTEK har av regeringen fått i uppdrag att årligen följa upp den verksamhet som regionalt bedrivs inom ramen för de regionala tillväxtprogrammen. Uppföljningarna skall bl.a. redogöra för hur jämställdhets-, integrations- och miljödimensionen har beaktats och utvecklats inom ramen för de regionala tillväxtprogrammen.

På den nationella nivån har staten ett ansvar för ett statligt helhetsperspektiv. Åtgärder inom olika politikområden får betydelse för den regionala utvecklingen och därmed möjligheten målet för den regionala utvecklingspolitiken uppnås. Sektorssamordning är ett viktigt led i detta. Uppdraget om nationell samordning för regional utveckling, som slutrapporterades i oktober 2003, syftade till att identifiera potentiella områden för samordning mellan ett antal politikområden, inom vilka en utvecklad sektorssamverkan kan förutsättas bidra till ett mervärde. 27 myndigheter har deltagit i detta arbete samt ett antal samrådsaktörer. Att verka för ett reellt genomslag för hållbar utveckling tillhör ett av de områden som av myndigheterna identifierats som särskilt angeläget för en fortsatt sektorsövergripande dialog och ett behov av en fokuserad och strategisk nationell hållbarhetsstrategi som stöd för såväl det regionala som nationella hållbarhetsarbetet har identifierats.

Riksdagen har beslutat i enlighet med propositionen Regional samverkan och statlig länsförvaltning (prop. 2001/02:7, bet. 2001/02:KU7, rskr. 2001/02:138) att fr.o.m. den 1 juli 2002 skall samverkansorgan för regional utveckling kunna bildas. Ett samverkansorgan skall utgöras av ett kommunalförbund som har samtliga kommuner i länet som medlemmar och där även landstingen kan ingå. Ett samverkansorgan har enligt denna lag det regionala utvecklingsansvaret och har också till uppgift att bl.a. besluta om användningen av vissa statliga medel för regional utveckling.

Strukturfonderna är viktiga instrument i den politik för ekonomisk och social sammanhållning som bedrivs inom den Europeiska unionen. De strukturfondsprogram som ingår i politikområdet regional utveckling är mål 1, mål 2, Leader+, Interreg III och Urban II. Av de geografiskt inriktade strukturfondsinsatserna i Sverige får områden med låg befolkningstäthet störst del och insatserna inriktas framför allt mot insatser för små och medelstora företag. Gemenskapsinitiativet Leader+

skall bidra till att utveckla och förstärka landsbygdens utvecklingsmöjligheter. Gemenskapsinitiativet Interreg III innebär gränsöverskridande samarbete och Urban II syftar till social förnyelse av städer.

Skr. 2003/04:129

7.7.2 Skogen som resurs

Regeringens bedömning: Ett hållbart nyttjande av skogen som förnybar resurs och med bibehållna naturvärden är en viktig fråga i Sverige och i övriga världen.

Behovet av att hushålla med resurser är i dag en tvingande nödvändighet. Världens skogar är i det sammanhanget ett gemensamt ansvar för alla länder. Biologisk mångfald är en förutsättning för väl fungerande och stabila ekosystem. FN:s konferens för miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992, som bl.a. utnynnade i de s.k. Skogsprinciperna, ligger till grund för arbetet på skogsområdet på såväl nationell, regional och global nivå.

Den senaste utvärderingen av skogspolitiken visar att miljöhänsynen inom skogsbruket successivt har förbättrats under 1990-talet, men att vare sig produktions- eller miljömålet uppnåtts.

Mål

Det skogspolitiska beslutet från 1993, som bekräftades av riksdagen 1998, bygger på principen om en ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbar utveckling som lanserades vid FN:s miljökonferens i Rio de Janeiro 1992. Skogspolitiken har två jämställda mål fastställda av riksdagen – ett miljömål och ett produktionsmål.

Produktionsmålet innebär att skogen skall utnyttjas effektivt och ansvarsfullt så att den ger en uthållig och god avkastning. Miljömålet innebär att skogsmarkens naturgivna produktionsförmåga skall bevaras. Statens insatser inom ramen för skogspolitiken är sedan länge rådgivning, tillsyn, information och utbildning. 1999 fastställde riksdagen också miljökvalitetsmålet *Levande skogar*.

Vidtagna åtgärder

Medlen i skogspolitiken som är av rättslig, ekonomisk och administrativ grund fick genom 1993 års beslut en annan avvägning än vad som hade varit fallet tidigare. Tre väsentliga ändringar gjordes. För det första ökades skogsägarnas frihet inom de ramar som staten ställer upp. Det betonades för det andra att detta innebär ett ökat ansvar för skogsägarna dels för att tillgodose de av statsmakterna fastlagda skogspolitiska målen, dels ekonomiskt för sitt skogsbruk som en motprestation till de minskade skatter och avgifter som hade beslutats. För det tredje betonades att den nya skogspolitiken förutsätter bättre kunskaper hos skogsägarna.

Staten främjar en hållbar utveckling av skogsbruket främst genom rådgivning, information och utbildning samt via insatser för att bevara skogens biologiska mångfald såväl genom avsättning av större skogsområden som naturreservat som skydd av mindre objekt genom biotopskydd. Staten sluter även naturvårdsavtal med skogsägarna. Dessa

avtal gäller normalt i 50 år och skogsägaren får en mindre ersättning för att inte avverka skogen under den perioden.

Genom ett arbete som bedrivits av skogsnäringen i samarbete med miljörorelsen har en betydande del av den brukade skogsmarken certifierats genom två certifieringssystem, dels FSC – Forest Stewardship Council, dels PEFC – det alleuropeiska miljöcertifieringssystemet.

Pågående och nya åtgärder

Regeringen ställer sig bakom grunderna i 1993 års skogspolitik i skrivelsen Uppföljning av skogspolitiken (skr. 2003/04:39). Regeringen pekar dock på behovet av att skogens sociala värden får en ökad tyngd. I skrivelsen bedömer regeringen att förbättringar kommer att kunna ske inom Skogsvårdsstyrelsens befintliga finansiella ramar. Dessutom aviseras en oberoende utvärdering och översyn av skogspolitiken.

Utredningen bör ges förutsättningar att beakta resultatet av den fördjupade utvärderingen av miljömålsarbetet och den miljömålsproposition som regeringen aviserat till början av 2005.

Den alleuropeiska ministerkonferensens skogsministermöte i Wien våren 2003 antog fem resolutioner som stärker förutsättningarna för en hållbar utveckling för Europas skogar. Dessa berör nationella skogsprogram, ekonomisk bärkraft för skogsbruket, biologisk mångfald, skogens sociala värden och klimatförändringar och hållbart skogsbruk.

Inom FN fortsätter FN:s skogsforum UNFF sitt arbete, och diskussionerna återkommer till frågan om en global skogskonvention. Sannolikt saknas fortfarande enighet för att inleda förhandlingar om en konvention, samtidigt som det råder stor enighet om behovet av att fortsätta en global dialog syftande till hållbart nyttjande av världens skogsresurser och att förhindra avskogning.

EU har ingen gemensam skogspolitik. Flera steg har tagits för att öka inslagen av gemensam politik, främst genom nya förslag inom miljöpolitiken, bl.a. övervakning av skogsekosystem och aktiviteter för att komma tillrätta med problem med handel med illegalt avverkat virke. Försök har även gjorts att lägga in en gemensam skogspolitik i den nya fördragstexten. EG-kommissionen har dessutom börjat utvärdera och revidera EU:s skogsstrategi från 1998 som skulle utvärderas efter fem år. Kommissionen avser presentera sitt förslag sent under våren 2004.

7.7.3 Jordbruk, fiske och rennäring

Regeringens bedömning: Hållbara konsumtions- och produktionsmönster är en viktig utgångspunkt för politiken för de areella näringarna och för landsbygden.

En långsiktigt hållbar utveckling av de areella näringarna jordbruk, fiske och rennäring innefattar strategiska framtidsfrågor om produktionen av livsmedel, ett konkurrenskraftigt jordbruk, ett långsiktigt hållbart fiske och en levande landsbygd för boende, rekreation och turism. En utgångspunkt för politikens inriktning är att produktionen skall styras av konsumenternas efterfrågan. Inom ramen för landsbygdspolitik genomförs särskilda åtgärder med inriktning på landsbygdens utveckling.

Renskötseln spelar en central roll i samiskt näringsliv och samisk tradition och är därmed en grundläggande förutsättning för bevarandet av det samiska kulturarvet (jfr. 7.4.2).

Mål

Djurpolitiken

Målet för djurpolitiken är ett gott djurskydd och ett gott hälsotillstånd bland djur i människans tjänst och att viltstammarna förvaltas på ett sådant sätt att oacceptabla skador på människor och egendom inte uppstår. Alla delar i livsmedelskedjan har betydelse för att säkerställa livsmedelskvaliteten och bibehålla en god folkhälsa. I politikområdet ingår bl.a. att förhindra att zoonoser sprids, dvs. smitta från djur till människa. Verksamheten syftar också till att verka för sunt och bra djurfoder, vilket är viktigt inte bara för djurens hälsotillstånd utan också för det slutliga livsmedlet. Verksamheten skall även främja den ekologiska djurhållningens utveckling i enlighet med regeringens mål.

Livsmedelspolitiken

Målet för livsmedelspolitiken är en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar livsmedelsproduktion. Sedan 1995 är jordbrukspolitiken knuten till den gemensamma jordbrukspolitiken i EU. Inom ramen för EU-samarbetet har Sverige verkat för en jordbruks- och livsmedelspolitik vars övergripande mål syftar till en av konsumenterna efterfrågad produktion som är långsiktigt hållbar såväl från ekologiska, sociala som ekonomiska utgångspunkter.

Målsättningar om en hållbar produktion har antagits på EU-nivå och har genomförts inom ramen för den s.k. Cardiffprocessen. I Lissabonprocessen, med målsättningen att EU skall vara världens mest konkurrenskraftiga ekonomi 2010, utgör en ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar utveckling medlen för att nå tillväxt.

Landsbygdspolitiken

Målet för den svenska landsbygdspolitiken inbegriper en hållbar livsmedelsproduktion med ökad miljöanpassning, sysselsättning, regional balans och uthållig tillväxt. Flera av miljökvalitetsmålen berör jordbruket och inriktningen av landsbygdspolitiken; bl.a. miljömålen *Ett rikt odlingslandskap* och *Ingen övergödning*. Åtgärder inom landsbygdspolitiken genomförs inom ramen för miljö- och landsbygdsprogrammet (EU-delfinansierat), mål 1-program och LEADER samt genom nationella åtgärder och stöd.

Fiskeripolitiken

Den svenska fiskeripolitiken, som utgör en del av livsmedelspolitiken, syftar till att på ett långsiktigt och hållbart sätt verka för en ansvarsfull hushållning med fiskresurserna. Näringen bör vara anpassad till resursen och ekonomiskt bärkraftig.

Fiskeripolitiken berörs främst av miljökvalitetsmålen *Levande sjöar och vattendrag*, *Hav i balans samt levande kust och skärgård* samt *Storslagna fjäll*. Regeringen har vidtagit ett flertal åtgärder för att kunna uppnå de mål som fisket berörs av.

Rennäringspolitiken

Rennäringen skall bedrivas med bevarande av naturbetesmarkernas långsiktiga produktionsförmåga så att dessa ger en uthålligt god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden behålls. Rennäringen har även ett kulturellt mål där samernas strävan att bevara och utveckla rennäringen skall främjas liksom att det så långt som möjligt skall finnas förutsättningar för att utveckla och upprätthålla ett samiskt näringsliv med renskötseln som grund.

Miljömålet har betydelse inte bara för den biologiska mångfalden utan också för rennäringens framtid. Det bidrar således långsiktigt till att stärka en verksamhet av central betydelse för den samiska kulturen.

Samepolitik

Samepolitik är ett eget politikområde vars huvudmål är att verka för en levande samisk kultur byggd på en ekologiskt hållbar rennäring och andra samiska näringar.

Vidtagna åtgärder*Jordbrukspolitiken*

Sverige har aktivt medverkat till den reform av EU:s jordbrukspolitik som beslutades 2003. Stödets nya utformning innebär större frihet för lantbrukarna att producera det marknaden efterfrågar och innebär därmed ett mer konsumentanpassat utbud samt mindre handelsstörningar vilket är positivt ur ett frihandelperspektiv och ökar möjligheterna för utvecklingsländernas jordbruksproduktion. Stöden riktas i större utsträckning än tidigare till att främja miljö- och landsbygdsutveckling.

En strategi för integrering av miljöhänsyn och hållbar utveckling i den gemensamma jordbrukspolitiken beslutades inom ramen för den s.k. Cardiffprocessen 1999. En utvärdering och översyn av strategin är beslutad.

Djurpolitiken

Djurskyddsmyndigheten inrättades den 1 januari 2004.

Totalförbud för antibiotika som tillväxtfrämjare i foder har införts inom EU, med stöd av ett vetenskapligt underlag som utarbetats vid Statens veterinärmedicinska anstalt.

Utvecklingen av alternativa metoder till djurförsök har fått en resursförstärkning för åren 2002–2004.

Landsbygdspolitiken

En fördjupad resultatredovisning för insatser inom politikområdet lämnades våren 2003 (skr. 2002/03:111, bet. 2003/04:MJU2, rskr. 2003/04:104). Av skrivelsen framgår att de insatser som görs medverkar till en hållbar utveckling av landsbygden.

En halvtidsutvärdering har gjorts av det svenska miljö- och landsbygdsprogrammet (SOU 2003:105). Bedömningen är att programmets insatser bidrar till att hålla kulturlandskapet levande och till uppfyllelsen av miljö kvalitetsmålen.

Jordbruket har en viktig roll i arbetet för bevarande av naturvärden och biologisk mångfald. En landsomfattande ängs- och betesmarksinventering genomförs fram t.o.m. 2004. Regeringen har gett

Jordbruksverket i uppdrag att ta fram mål för den ekologiska produktionen. Uppdraget skall redovisas senast den 15 oktober 2004. Skr. 2003/04:129

Fiskeripolitiken

En reform har genomförts av den gemensamma fiskepolitiken. I december 2002 fastställdes ett regelverk som förstärker bevarandepolitiken, bl.a. genom krav på fleråriga förvaltnings- eller återhämtningsplaner, ökat samråd med berörda aktörer samt minskat ekonomiskt stöd till fiskeflottan. Det avgörande för att politiken skall främja en hållbar utveckling är att dessa styrmedel successivt genomförs effektivt.

Återhämtningsplaner för torsken i såväl Östersjön som Nordsjön har fastställts.

Satellitövervakningssystem har införts på samtliga fartyg över 18 meters längd.

Regeringen har i december 2003 lagt en proposition om den nationella politiken för kust- och insjöfiske samt för fritidsfiske och vattenbruk (prop. 2003/04:51, bet. 2003/04: MJU13).

Rennäringspolitiken

Rennäringspolitiska kommitténs betänkande En ny rennäringspolitik överlämnades i november 2001 (SOU 2001:101). Uppdraget var att lämna förslag till en ny rennäringspolitik för en ekologiskt, ekonomiskt och kulturellt bärkraftig rennärning, föreslå framtida organisering av renskötelsen och utröna vad som i framtiden bör vara myndighetsuppgifter på området.

Gränsdragningskommissionen (Jo 2002:01) tillsattes i januari 2002. Syftet med utredningen är att dels gränsbestämma vinterbetesmarkerna, dels gränsbestämma den mark samerna enligt ILO:s (International Labour Organization, FN:s fackorgan för sysselsättnings- och arbetslivsfrågor) konvention nr 169 traditionellt bebor. Arbetet skall vara klart senast i december 2004. ILO (rapport) 169 rör urbefolkningarnas rättigheter i största allmänhet, t.ex. markanvändning, självbestämmande m.m.

Jakt- och fiskeutredningen tillsattes i april 2003 (Jo 2003:01) och skall vara klar den 1 december 2005. Utredningens uppgift är bl.a. att klarlägga grunderna för och omfattningen av samers och markägares rätt till jakt och fiske inom berörda delar av renskötseområdet och föreslå åtgärder för bättre samarbete och samförvaltning när det gäller jakten och fisket.

Samepolitiken

En utredning, Översyn av Sametingets organisation och arbetsformer (SOU 2002:77), har genomförts. En proposition om val till Sametinget kommer att läggas under våren 2004.

ILO-utredningen överlämnade våren 1999 betänkandet Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige (SOU 1999:25). Här behandlades frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention 169. Efter remissbehandling bereds frågan i Regeringskansliet. Det pågår olika aktiviteter för att uppfylla de rekommendationer som utredaren ansåg vara nödvändiga före en ratificering.

Pågående och nya åtgärder

Målsättningarna från Johannesburg om hållbara konsumtions- och produktionsmönster är en central utgångspunkt för regeringens politik för de areella näringarna jordbruk, fiske, jakt och rennäring samt för landsbygdens utveckling. Detta omfattar dels en fortsatt miljöanpassning av produktionen inom dessa näringar som tillsammans med skogsbruket tar i anspråk så stor del av landets miljö- och naturresurser. Men det handlar också om förutsättningarna för en långsiktigt hållbar ekonomisk och social utveckling av denna produktion som fortfarande har en viktig roll för landsbygdens utveckling och livskraft. Konsumenternas val av livsmedel och andra varor och tjänster producerade i dessa avseenden kommer att ha en avgörande roll i framtiden. (jfr. avsnitt 7.3.4 Livsmedel samt 7.6.4. Hållbara konsumtionsmönster). Forsknings- och utvecklingsinsatser som understödjer en politik för hållbar utveckling kommer också att vara en angelägen framtidsfråga (jfr. avsnitt 7.5.3).

Jordbrukspolitiken

Genom reformen av EU:s gemensamma jordbrukspolitik har ett steg tagits mot en marknadsanpassad livsmedelsproduktion som tar sin utgångspunkt i konsumenternas efterfrågan och samhällets krav på en långsiktigt hållbar ekologisk, social och ekonomisk utveckling. Under hösten 2003 utarbetades riktlinjerna för det nationella genomförandet och förslag kommer att föreläggas riksdagen under våren 2004.

Jordbruks- och landsbygdspolitiken måste i framtiden i ökad utsträckning inriktas på åtgärder som konkret bidrar till Lissabonstrategins mål för tillväxt, sysselsättning och miljön. Sverige kommer också, inom ramen för EU, WTO och andra internationella fora, att verka för fortsatta reformer av den gemensamma jordbrukspolitikerna och ökad frihandel. Den översyn som skall genomföras av Cardiffstrategin bör därför inbegripa en fördjupning av nuvarande strategi och bidra till genomförandet av Lissabonstrategin.

Landsbygdspolitiken

De beslutade förändringarna av jordbrukspolitikerna innebär ökat fokus på miljö- och landsbygdspolitiken. På EU-nivå kommer en revidering att ske av de regler och institutionella ramar som styr landsbygdspolitiken. Viktiga frågor här är åtgärder för en effektivare politik med en mindre grad av detaljstyrning och ökat fokus på mål och resultat.

Förändrade behov och nya konsumtionsmönster i samhället riktas i dag mot den svenska landsbygden och dess resursbas vilket innebär nya möjligheter för de areella företagen. Landsbygdspolitikens insatser måste i framtiden i högre grad integrera de tre dimensionerna av hållbar utveckling. Utöver frågor om ekologisk hållbarhet behövs en tydligare profil när det gäller tillväxt och sysselsättning samt social och kulturell utveckling av landsbygden. Detta kommer att vara en central fråga i det arbete som inleds under 2004 med att förbereda nästa svenska miljö- och landsbygdsprogram.

Djurpolitiken

Frågan om långväga djurtransporter är inne i ett intensivt förhandlingskede i EU. Sverige arbetar för en minskning av transporttiderna.

Arbetet med kontroll av att djurfoder inte är skadligt för människa, djur eller miljö är prioriterat och under uppbyggnad. En proposition i frågan planeras till slutet av 2004.

En handlingsplan för husdjursgenetiska resurser liksom en för animaliska biprodukter skall tas fram under 2004.

En proposition om ändringar i epizootilagen kommer att föreläggas riksdagen under 2004, med syfte att förstärka möjligheter för bekämpande åtgärder vid sjukdomsutbrott.

Fiskeripolitiken

Arbetet med att integrera miljökrav och hållbar utveckling i fiskeripolitiken fortgår och inom ramen för Nordsjökonferensen diskuteras att en arbetsgrupp för fiske/miljö skall etableras.

Med anledning av EU:s nya gemensamma fiskeripolitik fortgår arbetet med att förstärka fiskerikontrollen. Inrättandet av regionala rådgivande nämnder för olika havsområden med deltagande från berörda aktörer är också en följd av reformeringen och kommer att ske under 2004 och 2005. Samtidigt har regeringen i propositionen Kust och insjöfiske samt vattenbruk (prop. 2003/04:51, bet. 2003/04:MJU13) sagt att samrådet med berörda aktörer skall förstärkas även på lokal och regional nivå i Sverige. Ett försöksarbete med lokal samförvaltning har därför initierats och skall utvärderas och rapporteras före utgången av 2006.

Rennäringspolitiken

Förhandlingar pågår med Norge om en ny svensk-norsk renbeteskonvention. Nuvarande konvention löper ut den 1 maj 2005.

Sedan tre år pågår förhandlingar mellan markägare och samebyarna i Härjedalen om tillgång till vinterbetesmarker för renar.

Samepolitiken

Utredningen om en nordisk samekonvention pågår. Det är en utredning tillsatt av sameministrarna. Syftet är att hitta gemensamma frågor inom sameområdet där man kan ha en gemensam lagstiftning.

Vidare pågår Gränsdragningskommissionen (Jo 2002:01) och utredningen om Jakt- och fiskerätten (Jo 2003:01) som skall utreda samers respektive markägares rätt till jakt och fiske ovanför odlingsgränsen.

Regeringen har startat ett informationsprojekt om samer och samisk kultur som sträcker sig t.o.m. 2004. Regeringens urbefolkningsdelegation genomför aktiviteter såsom utbildning för riksdagsledamöter, seminarium om självbestämmande etc. Ett arbete pågår med att föra in Samefolkens dag (den 6 februari) i förordningen om allmänna flaggdagar.

7.8 Utveckling av ett hållbart samhällsbyggande

Ett hållbart samhällsbyggande måste präglas av en helhetssyn där hållbarhet vävs samman av ekologiska, ekonomiska, sociala och kulturella aspekter.

Viktiga frågor handlar om samspel och avvägningar mellan olika intressen när det gäller bebyggelse, infrastruktur och anläggningar.

Byggd miljö ingår som en viktig komponent i samhällets välfärdspolitik – särskilt inom bostadspolitiken men även inom andra områden som socialpolitiken, trafikpolitiken, regionalpolitiken och inte minst inom energi- och miljöpolitiken. Bebyggelsens kvalitet och utformning avseende t.ex. boende-, arbets- och fritidsmöjligheter är ett av måtten på individens och hushållens levnadsnivå och materiella levnadsstandard.

Utformningen av den byggda miljön är grundläggande för en hållbar utveckling och tillväxt. Ett framtida samhällsbyggande skall därför ha sin utgångspunkt i strävan att uppnå en långsiktigt hållbar utveckling.

7.8.1 Bebyggelsemiljön

Regeringens bedömning: Det är viktigt att samhällsplaneringen och byggandet anpassas och utvecklas i riktning mot en hållbar utveckling. Därför pågår nu en översyn av plan- och bygglagstiftningen. Miljö-kvalitetsmålen, däribland målet God bebyggd miljö, vidareutvecklas. Arbetet med byggkvalitet och inomhusmiljö måste fortsätta. Det är också angeläget att på nationell nivå skapa en plattform för en svensk politik för hållbar stadsutveckling.

Stadsutveckling för en hållbar stadsmiljö

Det är angeläget att skapa en tydligare nationell politik för en hållbar stadsutveckling. Allt fler människor bor och verkar i dag i städer och stadsregioner. Den urbana utvecklingen ger möjlighet till miljöeffektiva lösningar samtidigt som den kan innebära hälsorisker och ökad belastning på miljön. Staden är en attraktiv och efterfrågad livsmiljö som för att behålla sin attraktivitet för alla måste planeras så att den kan förena en effektiv utveckling med behoven av god miljö, kultur, trygghet och naturområden för rekreation. Det är också angeläget att barn- och handikapperspektiven tas tillvara i stadens planering.

Stadsregionerna blir allt viktigare för den ekonomiska tillväxten. De konkurrerar inbördes i ett större regionalt perspektiv, i vissa fall nationellt och internationellt. Stadsregionernas närområden länkas samtidigt samman genom bättre kommunikationer. Denna utveckling ger förutsättningar för att regionala möjligheter till hållbar utveckling tillvaratas.

Stad och landsbygd i samverkan

Städer och tätorter har alltid varit beroende av sitt omland. Den svenska landsbygden är inne i en snabb förändringsprocess. Fokus flyttas från primärproduktion till ett bredare landsbygdsperspektiv. Det handlar om förutsättningar för företagande, turism och boende på landsbygden – och i en bredare mening livsmiljön på landsbygden. Dynamiken i produktionens och landskapets förändring innebär såväl problem som möjligheter. Förändringarna behöver analyseras för att uppnå en bättre förståelse för sambanden mellan den globala, regionala och lokala dynamiken.

De strukturförändringar som skett under de senaste decennierna, med fortsatt avfolkning i vissa delar av lands- och glesbygden och expansion och inflyttning i andra, leder till stora utmaningar. Det är angeläget att

fördjupa och utveckla kunskapen om urbaniseringens drivkrafter, om gles- och landsbygdens förutsättningar liksom om sambandet mellan stad och landsbygd. Ekonomisk, social och fysisk planering, inklusive planering för miljön, måste anpassas till dessa utmaningar och ökad regional och kommunal samverkan stimuleras.

Den fysiska planeringen som instrument för hållbar utveckling

Målet för den fysiska planeringen är en långsiktigt hållbar användning av våra mark- och vattenresurser och en god livsmiljö. Det innebär att planeringen av markanvändning och bebyggelsens utveckling måste präglas av en helhetssyn som beaktar ekologiska, sociala och ekonomiska aspekter.

Den ekologiska dimensionen av hållbar utveckling har fångats upp i arbetet med de 15 miljö kvalitetsmålen. Av särskild betydelse är miljö kvalitetsmålet *God bebyggd miljö*. Innebörden av ekologisk hållbarhet för den fysiska planeringen har därigenom preciserats.

Det är angeläget att den fysiska planeringen främjar en socialt och ekonomiskt hållbar utveckling. En omsorgsfull planering kan skapa förutsättningar för goda sociala miljöer och en bebyggelsemiljö som bidrar till jämlika och värdiga levnadsförhållanden för alla. Av betydelse från ekonomisk – men också social och ekologisk – synpunkt är ett byggande som långsiktigt uppfyller samhällets kvalitetskrav och en planering som främjar investeringar för en hållbar tillväxt och en balanserad regional utveckling.

Boendemiljön och byggande

Den byggda miljön är viktig för att tillfredsställa grundläggande behov i samhället. Till detta hör väl fungerande byggnader och anläggningar, inte minst bostäder och skolor samt annan infrastruktur. Den byggda miljön förutsätts fortlöpande anpassas till utvecklingen i samhället. Bygg- och fastighetssektorn har här en viktig uppgift. Sektorn tar en betydande del av våra gemensamma resurser i anspråk. En effektiv resursanvändning på lång sikt inom sektorn är en nödvändig del i en hållbar utveckling. Både inom EU och i Sverige pågår arbetet med att vid investeringar inom byggområdet ta fram nya metoder och förbättra befintliga för att beräkna kostnader och miljöeffekter i ett livscykelperspektiv.

Inomhusmiljön i svenska byggnader är i en internationell jämförelse god. Bostäder och arbetslokaler har hög utrymmes- och utrustningsstandard. Arbetet måste nu och framöver inriktas på att bibehålla de goda miljöer som finns och successivt förändra de äldre byggnaderna så att de möter dagens krav. Detta måste genomföras samtidigt som konstaterade problem måste avhjälpas och en förbättring av energieffektiviteten ske.

Ett delmål för inomhusmiljön innebär att denna för människors hälsa så betydelsefulla fråga ges samma betydelse som andra miljöfaktorer för vilka riksdagen beslutat om delmål.

Radon, fukt och mögel är exempel på sådant som vi exponeras för inomhus och som har påvisats ha betydelse för människors hälsa. Det är väsentligt att problemen avhjälpas och att nya problem förebyggs. Mot den bakgrunden är forsknings- och utredningsprojekt med en tvärvetenskaplig ansats fortsättningsvis nödvändiga.

Mål

Det övergripande målet för bostadspolitiken är att alla skall ges förutsättningar att leva i goda bostäder till rimliga kostnader och i en stimulerande och trygg miljö inom långsiktigt hållbara ramar. Boende- och bebyggelsemiljön skall bidra till jämlika och värdiga levnadsförhållanden och särskilt främja en god uppväxt för barn och ungdomar. Vid planering, byggande och förvaltning skall en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar utveckling vara grund för verksamheten.

I budgetpropositionen 2004 redovisas bostadsförsörjning, boendefrågor, byggande och förvaltning av byggnader och anläggningar, samhällsplanering och bebyggelseutveckling under politikområdet bostadspolitik.

Det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet *God bebyggd miljö* omfattar för närvarande följande delmål:

1. Planeringsunderlag
2. Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse
3. Buller
4. Uttag av naturgrus
5. Avser mängden deponerat avfall
6. Avser avfallsdeponier
7. Energianvändning m.m. i byggnader
8. Inomhusmiljö

Delmålen 9 och 10 avser återvinning av matavfall.

Mål inom handikappområdet innebär bl.a. att allmänna platser och offentliga lokaler skall vara tillgängliga för handikappade senast 2010.

Vidtagna åtgärder

Regeringen har sedan lång tid tillbaka fört en politik som lägger stor vikt vid frågor om hållbar utveckling i byggande och förvaltning, god byggkvalitet och god inomhusmiljö. Hit hör det på regeringens initiativ, av byggsektorn bildade Rådet för byggkvalitet, BQR, samt Samverkansforum för statliga byggherrar med syfte att fokusera på byggherrekompens. Dialogprojektet Bygga Bo och Förvalta för framtiden är ett exempel på ett unikt samarbete mellan näringslivet, kommuner och regeringen som under 2003 ledde fram till undertecknandet av en frivillig överenskommelse med ömsesidiga åtaganden om olika åtgärder för en hållbar utveckling av bygg- och fastighetssektorn och ett hållbart samhällsbyggande. Åtagandena syftar bl.a. till en hälsosam inomhusmiljö och effektiv energi- och resursanvändning inom bygg- och fastighetssektorn. Under 2004 påbörjas arbetet med de olika aktiviteterna och projekten som ingår i åtagandena. En viktig del är ett kompetensutvecklingsprogram för sektorn.

Regeringen tillsatte i februari 2002 en utredning för att föreslå åtgärder mot byggsektorns problem med allvarliga byggfel, höga priser, svart arbetskraft och karteller. Utredningen presenterade sitt betänkande Skärpning gubbar i december 2002 (SOU 2002:115). Regeringen gav därefter Boverket i uppdrag Dnr (Fi2003/6439) att låta genomföra en förstudie till ett framtidsinriktat projekt inom byggsektorn. Boverket har i januari 2004 redovisat ett program för en långsiktig förbättring av sektorns attraktivitet, konkurrenskraft, kompetens och lönsamhet kan byggas upp och genomföras. Rapporten har sammanställts efter samråd med ett stort antal företrädare för olika intressen i de olika delsektorerna.

Regeringen har i vårpropositionen 2004 föreslagit att under en treårsperiod tillkalla en särskild byggsamordnare för att tillsammans med företrädare för bygg-, fastighets- och anläggningssektorn leda och samordna ett program för utveckling och utvärdering av byggsektorn. Projektet förutsätter är att staten och övriga aktörer delar på kostnaderna.

Boverket har på regeringens uppdrag under 2002 undersökt underhållsbehovet på bostadsmarknaden. Enligt Boverkets rapport Bättre koll på underhåll finns en stor del av underhållsbehovet i miljonprogramsbeståndet, dvs. bostäder producerade under 1960–70-talen. Boverket lämnar i rapporten förslag på hur det långsiktiga underhållet kan underlättas.

Sedan 1996 tillämpas en skatt för brytning av naturgrus. Syftet är att öka hushållningen med naturgrus men också att öka konkurrenskraften för alternativa material som t.ex. bergskross. Användningen av naturgrus har minskat sedan skatten infördes.

I Sverige tillämpas sedan 2000 en skatt för deponering av avfall. Syftet är att skapa ekonomiska incitament för att minska mängden avfall och att öka materialåtervinning och energiutvinning. Sedan skatten infördes har mängden deponerat avfall minskat.

För att förbättra tillgängligheten och delaktigheten för funktionshindrade i samhället togs ett viktigt steg när Boverket beslutade om föreskrifter för att få bort enkelt avhjälpna hinder på allmänna platser och lokaler dit allmänheten har tillträde. De nya kraven gäller retroaktivt och kommer att underlätta tillvaron avsevärt för funktionshindrade men också för äldre och familjer med små barn.

Pågående och nya åtgärder

Inom ramen för arbetet med en hållbar stadsutveckling pågår flera aktiviteter. Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat föreslog i sitt slutbetänkande att en jämförande studie av olika länders arbete kring en sammanhållen stadspolitik skulle genomföras. Många remissinstanser var positiva till förslaget. Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet framhåller vikten av att berörda aktörer samverkar för att främja en hållbar stads- och tätortsutveckling. Länsstyrelsen i Kronobergs län pekar på vikten av att särskilt belysa landsbygdens och de mindre tätorternas möjligheter att i en situation med fortsatt befolkningsminskning nå en långsiktigt hållbar utveckling. Regeringen beslutade den 16 oktober 2003 att ge Boverket i uppdrag att genomföra en jämförande studie av olika länders arbete kring en sammanhållen stadspolitik och hållbar stadsutveckling. Erfarenheterna från storstadspolitiken skall beaktas samt sambanden mellan stad och omland. Arbetet skall ske i samarbete med berörda myndigheter och samhällsinstitutioner. Inom Miljödepartementet pågår i samarbete med bl.a. Boverket ett projekt rörande hållbar stadsutveckling. Avsikten är att utarbeta en departementspromemoria under hösten 2004.

I februari 2004 presenterade EG-kommissionen ett utkast till tematisk strategi för stadsmiljö, som en av sju strategier inom ramen för det sjätte miljöhandlingsprogrammet. Under 2004 kommer olika aktiviteter att genomföras och målet är att den slutliga strategin skall vara klar sommaren 2005.

När det gäller uppföljningen av världstoppmötet i Johannesburg 2002 ägnas arbetet i CSD perioden 2004–2005 åt frågor kring boende och hållbar stadsutveckling samt bebyggelse, sanitet och vattenförsörjning.

I takt med den starka urbaniseringen i världens fattiga länder, uppmärksammas också bl.a. sluminvånarnas situation i de globala millennieutvecklingsmålen. UN-Habitat är FN-systemets nav i stödet till arbetet för att förbättra livet för minst 100 miljoner sluminvånare senast 2020. I UN-Habitat:s uppdrag ingår också att fungera som sekretariat för ett världsomspännande möte kring urbana utvecklingsfrågor, World Urban Forum II i Barcelona, september 2004. Boverket har regeringens uppdrag att förbereda det svenska deltagandet i Barcelona under det övergripande temat Staden som mötesplats för olika kulturer.

En väl fungerande plan- och bygglagstiftning är ett viktigt instrument i samhällsbyggandet och i arbetet med att nå en långsiktigt hållbar utveckling. En parlamentariskt sammansatt kommitté fick i juni 2002 i uppdrag att se över plan- och bygglagstiftningen (dir. 2002:97). Syftet är bl.a. att anpassa lagstiftningen till en inriktning mot hållbar utveckling och att samordna bestämmelserna i plan- och bygglagen (1987:10, PBL) och miljöbalken. Kommittén har följande tre övergripande mål för sitt arbete:

- Att stärka plan- och bygglagstiftningens roll som ett instrument för hållbar utveckling.
- Att utveckla lagstiftningen så att den får en utformning som skapar bättre förutsättningar för en god miljö, byggande av bostäder, etablering av handel och övrigt näringsliv liksom för annat samhällsbyggande.
- Att utveckla lagstiftningen så att den bättre tillgodoser kraven på en effektiv beslutsprocess samtidigt som kraven på rättssäkerhet och medborgerligt inflytande kan säkerställas och utvecklas.

Kommittén har lämnat två delbetänkanden. Kommittén skall redovisa merparten av sina överväganden och förslag i ett slutbetänkande senast den 31 december 2004.

Bedömningar av miljökonsekvenser är viktiga verktyg för att integrera miljöhänsyn i tillståndsprövningar och i samhällsplaneringen samt för att uppnå de uppsatta miljömålen. Vid tillståndsprövning av projekt och verksamheter sker i Sverige en omfattande användning av miljökonsekvensbeskrivningar som belyser miljöpåverkan och medverkar till att denna minimeras. Att den sammantagna miljöpåverkan av alla dessa verksamheter kan hållas på en acceptabelt låg nivå är ett väsentligt bidrag till en hållbar utveckling av samhället.

Det nya EG-direktivet om miljöbedömningar av vissa planer och program (2001/42/EG) skall genomföras under 2004. Det innebär att myndigheternas och kommunernas obligatoriska planer och program som sätter ramarna för projekt och verksamheter skall miljöbedömas. Det ger ännu bättre möjligheter för samhället att tidigt mönstra ut miljöskadliga verksamheter och att finna mer miljöanpassade lösningar. Särskilt betydelsefullt är att miljöpåverkan av det stora antalet kommunala fysiska planer som upprättas årligen kommer att redovisas tydligare och mer utförligt än hittills. Krav på redovisning av alternativ liksom motiverade strategiska vägval i tidiga skeden ger möjlighet till bättre miljöanpassning av den fortsatta planeringen och utförandet av projekten

och verksamheterna. Direktivets krav på goda möjligheter till insyn och inflytande för allmänheten och på ett förbättrat beslutsunderlag leder till att planbesluten även blir bättre förankrade. Naturvårdsverket och Boverket utarbetar i samråd med Svenska Kommunförbundet råd och vägledning för tillämpningen av de bestämmelser som införs i samband med genomförandet av direktivet.

Samtidigt med genomförandet av direktivet ratificerar Sverige även Protokoll om strategiska miljöbedömningar under UNECE:s konvention om miljökonsekvensbeskrivningar i gränsöverskridande sammanhang. Protokoll antogs i maj 2003 vid miljöministerkonferensen i Kiev. Detta överensstämmer nästan helt med direktivet men innehåller även en rekommendation om att miljöhänsyn skall övervägas och i lämplig utsträckning integreras när politiska riktlinjer och lagstiftning utarbetas. Med direktivet och protokollet följer även krav på att samråda med annat land som kan utsättas för betydlig miljöpåverkan av våra planer och program liksom omvänt rättigheter för Sverige att ge synpunkter när vi riskerar sådan påverkan. Detta bör leda till bättre möjligheter för Sverige att verka för att tillbörlig miljöhänsyn tas när planer och program tas fram i vårt närområde. Direktivet och protokollet blir därmed viktiga verktyg för exempelvis arbetet för en hållbar utveckling av Östersjöområdet.

Inom Boverket pågår ett arbete med att utveckla föreskrifter och allmänna råd till bygglagstiftningen så att möjligheten till verifiering av funktionskraven avseende projektering och byggande ökar. Arbetet inriktas i ett första steg på de byggregler som berör inomhusmiljön och energianvändningen samt utformning och brukarsäkerhet.

Under 2003 tillkallades en utredare för att belysa frågor om obligatoriska eller frivilliga byggnadsdeklarationer, byggnadsregister m.m. (dir. 2002:93) avseende befintliga byggnader. Deklarationerna skall beskriva husets egenskaper avseende bl.a. ventilation, energianvändning och radon. Dessa kan senare komma att kompletteras med andra parametrar. Syftet med deklARATIONERNA är bl.a. att göra inomhusmiljön till en angelägenhet för alla inom bygg- och fastighetssektorn samt att få underlag för uppföljning av beslutade miljömål. I utredningsarbetet ingår att bl.a. utvärdera byggförsäkringar enligt lagen (1993:320) om byggförsäkringar. Lagen avser ytterst att vara skydd för de boende mot ohälsa på grund av byggfel.

I regeringens proposition om vissa inomhusmiljöfrågor anges att det fortsatta arbetet med dessa frågor inriktas bl.a. på fukt, mögel och buller. En särskild utredare har därför tillkallats för att föreslå nya delmål om fukt, mögel och buller inomhus i befintliga byggnader, t.ex. skolor och förskolor (dir. 2004:16). Vidare skall den obligatoriska ventilationskontrollen utvärderas samt förslag lämnas på en organisation som skall analysera byggfel och skador. Uppdraget skall redovisas till regeringen senast den 1 juli 2004 när det gäller förslag till delmål avseende fukt och mögel i byggnader samt buller i inomhusmiljön. En slutredovisning skall lämnas den 1 juni 2005.

Regeringens bedömning: Energipolitiken bör skapa förutsättningar för en effektiv och hållbar energianvändning och en kostnadseffektiv energiförsörjning med låg påverkan på hälsa, miljö och klimat samt underlätta omställningen till ett ekologiskt uthålligt samhälle.

Energitjänster i olika former är en nödvändig förutsättning för alla samhällsfunktioner, all industriell verksamhet och varje del av vår vardag. Tillgången till energi och tryggheten i tillförseln är centrala i ett modernt samhälle.

Utvinning och omvandling av energi i form av bränslen m.m. svarar för en stor del av omsättningen i samhället och samtidigt för en dominerande del av de totala miljöbelastningarna. Detta gäller inte minst försurande ämnen från användningen av drivmedel och bränslen för el- och värmeproduktion, växthusgaser i form av koldioxid från användningen av fossila bränslen, sot och stoft samt kolväten.

Mål

Den svenska energipolitikens mål är att på kort och lång sikt trygga tillgången på el och annan energi på (med omvärlden) konkurrenskraftiga villkor. Energipolitiken skall skapa förutsättningarna för en effektiv och hållbar energianvändning och en kostnadseffektiv energiförsörjning med låg negativ påverkan på hälsa, miljö och klimat samt underlätta omställningen till ett ekologiskt uthålligt samhälle. Härigenom främjas en god ekonomisk och social utveckling i Sverige. Energipolitiken skall bidra till att skapa stabila förutsättningar för ett konkurrenskraftigt näringsliv och till en förnyelse och utveckling av den svenska industrin. Energipolitiken skall också bidra till ett breddat energi-, miljö- och klimatsamarbete i Östersjöregionen.

Landets elförsörjning skall tryggas genom ett energisystem som grundas på varaktiga, helst inhemska och förnybara, energikällor och på en effektiv energianvändning. Energin skall användas så effektivt som möjligt med hänsyn tagen till alla resurstillgångar. Stränga krav skall ställas på säkerhet och omsorg om hälsa och miljö vid användning och utveckling av all energiteknik. Energipolitiken skall utformas under beaktande av de svenska miljö- och klimatmålen. Kärnkraften skall ersättas med effektivisering av elanvändningen, konvertering till förnybara energislag samt miljömässigt acceptabel elproduktionsteknik. Energiförsörjningen skall i ökad utsträckning baseras på förnybar energi. Användningen av fossila bränslen bör hållas på en låg nivå. Naturgasen är det fördelaktigaste fossila bränslet och det befintliga naturgasnätet bör utnyttjas. Nationalälvarna och de övriga älvsträckor som riksdagen har undantagit från utbyggnad skyddas även fortsättningsvis.

Energipolitiken skall utformas så att energimarknaderna ger en säker tillgång på energi – el, värme, bränslen och drivmedel – till rimliga priser. Det är en viktig förutsättning för industrins internationella konkurrenskraft och hushållens ekonomi. En ökad långsiktigt hållbar produktion och produktivitet har en positiv effekt på fortsatt välfärd.

Industrins elanvändning skall inte begränsas av annat än gällande regler inom skatte- och miljölagstiftningen.

Vidtagna åtgärder

I regeringens proposition Samverkan för en trygg, effektiv och miljövänlig energiförsörjning (prop. 2001/02:143, bet. 2001/02:NU17, rskr. 2001/02:317) anges att 1997 års energipolitiska riktlinjer ligger fast. 1997 års kortsiktiga energipolitiska program upphörde vid utgången av 2002. I stället införs en rad nya styrmedel.

Användningen av el från förnybara energikällor skall öka med 10 TWh från 2002 års nivå till 2010. I syfte att uppnå detta mål infördes den 1 maj 2003 en ny stödform för förnybar elproduktion, ett kvotbaserat elcertifikatsystem. El som produceras med hjälp av vindkraft, solenergi, geotermisk energi, vågenergi, vattenkraft samt biobränsle är sådan elproduktion som berättigar anläggningens innehavare till elcertifikat. Producenter av el från förnybara energikällor tilldelas elcertifikat av staten. Samtidigt finns det en kvotplikt, som innebär en skyldighet för elförbrukare och elleverantörer att ge in elcertifikat till staten i förhållande till den mängd el man förbrukat eller sålt.

De statliga insatserna för energieffektivisering bör inriktas på att stödja den effektivisering som sker spontant i samhället och som en följd av olika styrmedel samt vara anpassade till marknadens mekanismer. Under perioden 2003–2007 avsätter staten medel för informationsspridning, utbildning, provning, kommunal energirådgivning, teknikupphandling m.m.

Pågående och nya åtgärder

1997 års långsiktiga energipolitiska program upphör vid utgången av 2004. Den 6 december 2001 beslutade regeringen om direktiv till en särskild utredare med uppdrag att granska och utvärdera insatserna inom 1997 års långsiktiga energipolitiska program och analysera behovet av förändringar, lämna förslag till riktlinjer för det långsiktiga energipolitiska programmet inför den planeringsperiod som inleds 2003 och redovisa insatser som skall leda till en långsiktigt hållbar energiförsörjning (dir. 2001:122). Uppdraget redovisades i september 2003 i betänkandet EFUD en del i omställningen i energisystemet (SOU 2003:80). Regeringen avser att återkomma med ett förslag under 2004 om utformningen av det långsiktiga energipolitiska programmet inför en fortsättning 2005.

De energipolitiska insatserna på klimatområdet kompletteras fr.o.m. den 1 januari 2005 med ett system för handel med utsläppsrätter inom EU. Systemet innebär att energiproduktion och energiintensiv industri blir skyldiga att varje år överlämna utsläppsrätter till staten i motsvarande mängd som utsläpp sker inom dessa verksamheter. Utsläppsrätterna är överförbara mellan olika anläggningar inom EU. Syftet är att på ett kostnadseffektivt sätt bidra till att EU:s åtagande i Kyotoprotokollet kan uppnås. Regeringen presenterade under hösten 2003 riktlinjer för ett sådant system i sin proposition Riktlinjer för genomförande av EG:s direktiv om ett system för handel med utsläppsrätter för växthusgaser (prop. 2003/04:31, bet. 2003/04:MJU11, rskr. 2003/04:150).

Regeringen har i budgetpropositionen för 2004 föreslagit att en energiskatt på el för tillverkningsindustrin införs den 1 juli 2004.

Regeringen arbetar för närvarande med en proposition med utgångspunkt i departementspromemorian Förslag till program för energieffektivisering i energiintensiva företag (Ds 2003:51). Enligt förslag i denna skall energiintensiva företag erbjudas möjlighet att delta i ett program för energieffektivisering för att i gengäld få en fullständig nedsättning av denna skatt. Målet med programmet skall vara att främja en effektiv och miljöanpassad energianvändning. Medverkande företag åtar sig att införa och tillämpa ett energiledningssystem (ELS) samt att genomföra energianalys och energieffektiviserande åtgärder med avseende på elanvändningen som har en återbetalningstid på högst tre år.

Under hösten 2004 planerar regeringen en proposition om genomförande av EG:s direktiv om gemensamma regler för de inre marknaderna för el och naturgas m.m. I ellagstiftningen rör det främst införande av bestämmelser om angivande av elens ursprung, anskaffande av förlustkraft, godkännande av metod för utformning av nättariffer och anslutningsavgifter, godkännande av villkor i standardavtal om balans-tjänster samt ytterligare skärpning av reglerna om åtskillnad mellan nätverksamhet och konkurrensutsatt verksamhet. När det gäller lagstiftningen om naturgas införs främst regler om att naturgaslagens tillämpningsområde skall utvidgas, ett stärkt konsumentskydd, ansvar för balansering av naturgassystemet, regler om åtskillnad av systemansvariga för överföring och distribution av naturgas, ökad marknadsöppning och nya regler för tillsyn.

Regeringen förordnade under 2002 en förhandlare med uppdrag att för statens del genomföra överläggningar med industrin i syfte att förbereda en överenskommelse om en långsiktigt hållbar politik för den fortsatta omställningen av energisystemet. Överläggningarna skall genomföras i enlighet med riksdagens ställningstagande till den energipolitiska propositionen (prop. 2001/02:143, bet. 2001/02:NU17, rskr. 2001/02:317). Överenskommelsen skall skapa gynnsamma förutsättningar för en företagsekonomisk försvarbar fortsatt drift och successiv stängning av kärnkraften, samtidigt som annan miljöanpassad elproduktion införs och elförsörjningen tryggas.

7.8.3 Transportsystem och infrastruktur

Regeringens bedömning: Utvecklingen av ekonomiska styrmedel fortsätter för att främja användningen av miljöanpassade fordon, fartyg, flygplan och drivmedel. Stora satsningar görs i väg- och järnvägsnätet för att stärka förutsättningarna för en hållbar tillväxt.

Transportpolitiken är ett medel för att uppnå angelägna samhällsmål. Den skall i likhet med övriga politikområden bidra till en socialt, kulturellt, ekonomiskt och ekologiskt hållbar utveckling.

Mål

Det övergripande målet för transportpolitiken är att säkerställa en samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet. Sex delmål anger ambitionsnivån på lång sikt:

- Tillgängligt transportsystem. Transportsystemet skall utformas så att medborgarnas och näringslivets grundläggande transportbehov kan tillgodoses.
- Hög transportkvalitet. Transportsystemets utformning och funktion skall tillgodose en hög transportkvalitet för medborgarna och näringslivet.
- Säker trafik. Det långsiktiga målet för trafiksäkerheten är att ingen dödas eller skadas allvarligt till följd av trafikolyckor. Transportsystemets utformning och funktion skall anpassas till de krav som följer av detta.
- God miljö. Transportsystemets utformning och funktion skall anpassas till krav på en god och hälsosam livsmiljö för alla, där natur- och kulturmiljö skyddas mot skador. En god hushållning med mark, vatten, energi och andra naturresurser skall främjas.
- Positiv regional utveckling. Transportsystemet skall dels främja en positiv regional utveckling genom att utjämna skillnader i möjligheterna för olika delar av landet att utvecklas, dels motverka nackdelar av långa transportavstånd.
- Ett jämställt transportssystem. Transportsystemet skall utformas så att det svarar mot både kvinnors och mäns behov. Kvinnor och män skall ges samma möjligheter att påverka transportsystemets tillkomst, utformning och förvaltning och deras värderingar tillmätas samma vikt.

På lång sikt skall alla delmål uppnås. Någon inbördes prioritering finns således inte mellan delmålen. På kortare sikt kan det däremot bli aktuellt med en prioritering mellan olika delmål. Sådana prioriteringar bör komma till uttryck genom etappmål som är avstämde mot varandra och realistiska med hänsyn till bl.a. tillgängliga resurser, tekniska möjligheter, miljöförutsättningar och internationella åtaganden.

Vidtagna åtgärder

Regeringen föreslog i propositionen Infrastruktur för ett långsiktigt hållbart transportsystem (prop. 2001/02:20, bet. 2001/02:TU2, rskr. 2001/02:126) 100 miljarder kronor för investeringar i järnvägar, 39 miljarder kronor på det nationella stamvägnätet och 30 miljarder kronor för regional transportinfrastruktur. Vägverket, Banverket och länen redovisade i augusti 2003 sina förslag till långsiktsplaner för transportinfrastrukturen. Regeringen har granskat och utvärderat förslagen, fastställt de nationella planerna och beslutat om definitiva ramar till länsplanerna. Utgångspunkt för regeringens granskning har varit de transportpolitiska målen. Regeringen har i en överenskommelse med Vänsterpartiet och Miljöpartiet ökat ambitionen i utbyggnaden av Sveriges infrastruktur. 373,3 miljarder kronor fördelas över 12-årsperioden 2004–2015.

De ökande oljetransporterna utgör en växande risk för Östersjöns känsliga miljö. Sverige har därför drivit att Östersjön bör klassas som ett särskilt känsligt havsområde (PSSA) enligt Internationella sjöfartsorganisationens (IMO) riktlinjer. I december 2003 lämnade samtliga östersjöländer utom Ryssland in en gemensam ansökan om en sådan klassning till IMO. Vid IMO:s 51:a havsskyddskommittémöte 29 mars–2

april 2004 beslutades om ett principgodkännande av östersjöländernas ansökan. De ansökande staterna skall inom två år återkomma till IMO med förslag på skärpta sjösäkerhetsåtgärder för PSSA-området.

Skr. 2003/04:129

Pågående och nya åtgärder

I Sverige och inom EU fortsätter arbetet med att stärka järnvägens konkurrenskraft. Flera nya EG-direktiv har beslutats som syftar till att förnya, vitalisera och harmonisera den europeiska järnvägssektorn. Direktiven i det andra s.k. järnvägspaketet har varit föremål för förlikning mellan rådet och parlamentet. Regeringen har lagt fram en proposition (prop. 2003/04:123) om en ny samlad järnvägslagstiftning som inarbetar direktiven i det första järnvägspaketet.

I juli 2003 redovisades Regeringskansliets översyn av de svenska sjöfartsavgifterna, Nya farledsavgifter (Ds 2003:41). Översynen innehåller ett förslag till nya farledsavgifter som bättre speglar sjöfartens samhälls-ekonomiska marginalkostnader och som därmed utgör ett mer effektivt och rättvist avgiftssystem. Förslaget innebär en ökad miljöstyrning. Regeringen har gett Sjöfartsverket i uppdrag att utveckla systemet för farledsavgifter i linje med detta förslag. Sjöfartsverket och Luftfartsverket har fått i uppdrag att analysera förutsättningar för och effekter av att beskatta bunkerolja och luftfartens bränsle i enlighet med de möjligheter som EG:s nya energiskattedirektiv (2003/96/EG) erbjuder.

Regeringen förklarade i budgetpropositionen för 2004 att den generella befrielsen från koldioxidskatt för koldioxidneutrala drivmedel som tidigare annonserats bör utvidgas till att omfatta befrielse från energiskatt och att detta bör gälla i fem år från och med 2004. En sådan utvidgning kan börja tillämpas när EG-kommissionen givit stadsstöds godkännande.

Regeringen beslutade i juli 2003 att tillsätta en utredning (M 2003:2) om introduktion av förnybara fordonsbränslen. Utredaren har i ett delbetänkande föreslagit att det nationella målet skall sättas till tre procent samt hur ett krav i lag på pumpar för förnybara fordonsbränslen kan utformas. Utredningen skall lämna sin slutliga redovisning, som bl.a. skall analysera möjligheten att införa någon form av drivmedelscertifikat, senast den 31 december 2004.

Vägtrafikskatteutredningen lämnade i sitt delbetänkande Vissa vägtrafikskattefrågor (SOU 2002:64) förslag på en särskild fordonskatteskala differentierad efter de miljöklasser som finns för tunga fordon. Utredningen föreslår att den sänkta skatten för tunga fordon finansieras genom en höjd fordonsskatt för småbussar och lätta lastbilar. Utredningen skall lämna sitt slutbetänkande den sista maj 2004 som bl.a. skall innehålla en analys av hur ett eventuellt svenskt kilometer-skattesystem kan utformas.

7.8.4 Ny informationsteknik

<p>Regeringen informerar: En IT-politisk strategigrupp har tillsatts med uppdrag att bl.a. betrakta IT-politiken ur ett bredare perspektiv, utifrån alla politikområden. Ett av gruppens fokusområden är miljö och ett ekologiskt hållbart samhälle.</p>

Informationstekniken (IT) är en del av den grundläggande kommunikationsinfrastrukturen som är viktig både för enskilda personer, företag och regioners möjligheter att utvecklas. Staten har en viktig roll när det gäller nationell utbyggnad av IT-infrastrukturen och avseende rimliga och så långt som möjligt avståndsoberoende priser på IT-tjänsterna. Det är också viktigt att utjämna de regionala skillnader som finns i användning av tekniken och i tillgång till IT-specialistkunskap. Informationstekniken kan bidra till ett visst oberoende i förhållande till geografin. Utvecklingen av IT har delvis förändrat samhällets behov av fysiska transporter. Behovet av resor till och från arbetet kan i vissa fall minska när människor, genom data- och telekommunikation, erbjuds möjligheter att arbeta på distans med en minskad miljöbelastning som resultat.

Mål

I mars 2000 presenterades regeringens proposition Ett informations-samhälle för alla (prop. 1999/2000:86, bet. 1999/2000:TU09, rskr. 1999/2000:256). Det IT-politiska målet är att Sverige som första land blir ett informationssamhälle för alla. En för politiken vägledande inriktning skall vara att den skall underlätta regional utveckling genom att bidra till att skapa förutsättningar för tillväxt i hela landet genom en bra infrastruktur. I propositionen föreslår regeringen att ett samlat grepp bör tas kring ämnet IT och miljö. Ett av målen för den svenska IT-politiken är därför att bättre ta tillvara den potential som IT erbjuder genom att vara ett effektivt redskap i arbetet med att uppnå miljö kvalitetsmålen och för omställningen till det ekologiskt hållbara samhället.

Vidtagna åtgärder

Exempel på hur skilda verksamheter kan bedrivas på ett miljömässigt bättre sätt med hjälp av IT redovisades av IT-kommissionen i betänkandet IT och miljö (SOU 1996:178). Betänkandet tog även upp de negativa konsekvenser för miljön som IT-användningen kan medföra.

I Naturvårdsverkets rapport IT och de nationella miljö kvalitetsmålen (rapport 5022 från september 1999) finns exempel på situationer där IT redan finns och där IT skulle kunna utnyttjas mer för att uppnå miljö kvalitetsmålen och för att uppnå omställningen till det ekologiskt hållbara samhället. Med ny, resurseffektiv teknik och andra tekniska landvinningar kan välfärd och välbefinnande byggas upp utan att tära på miljön. Inom regeringens Forum för IT och miljö har flera exempel på hur den moderna informationsteknologin kan bidra till att uppfylla hållbara konsumtions- och produktionsmönster diskuterats. IT:s möjligheter för att uppnå hållbar utveckling diskuteras också inom den FN-process som förberedde en World Summit on the Information Society som ägde rum i december 2003.

Pågående och nya åtgärder

Regeringen tillsatte under 2001 ett Forum för IT och miljö. Syftet med forumet är att skapa en naturlig plattform för informations- och kommunikationsteknik (ICT) och ekologiskt hållbar utveckling. Arbetet bedrivs genom en arbetsgrupp med företrädare för både industri, IT-expert, miljöexperter, forskare, Naturvårdsverket och representanter

från miljöorganisationer. Målet för forumets arbete är att kartlägga hur IT-tillämpningar i högre grad kan utnyttjas för att minska miljöpåverkan och främja en hållbar utveckling, och hur man kan stimulera olika aktörer för att nå detta mål. Gruppen studerar särskilt de möjligheter som IT-användningen ger åt framväxten av ny infrastruktur, produkter och tjänster som tär mindre på resurser och miljö. Naturvårdsverket ansvarar för forumets sekretariat.

Under 2003 fokuserades arbetet på att diskutera specifika frågeställningar vid särskilda seminarier. Det första seminariet Virtuella Mobilitet fokuserade på flexibla arbetsformer, virtuella möten och IT i hemtjänst och vård. Det andra seminariet Den Intelligentaste staden fokuserade på transporter och bebyggelse. För att forumet skall kunna analysera de resultat som har framkommit har forumet förlängts till den 30 april 2004.

Regeringen beslutade den 18 juni 2003 att tillsätta en IT-politisk strategigrupp. Strategigruppen skall verka mandatperioden ut och lämna slutrapport senast den 1 november 2006. Gruppen skall vara rådgivande till regeringen och en pådrivande kraft för att uppnå det IT-politiska målet om ett informationssamhälle för alla. Gruppens arbete kommer särskilt att inriktas på att betrakta IT-politiken ur ett bredare perspektiv, där nytta, behov och verksamhetsutveckling inom alla politikområden och samhällssektorer är centrala begrepp. Ett av gruppens fokusområden är Miljö och ett ekologiskt hållbart samhälle. Strategigruppen kommer i sitt arbete bl.a. att följa Forum för IT och miljöns arbete.

För att de nya tjänsterna skall kunna tillhandahållas i hela landet till rimliga priser krävs en geografisk tillgänglighet av ledningar med hög överföringskapacitet, s.k. bredband. Bredbandsutbyggnaden skall ske i marknadens regi. Det finns dock områden där det inte finns något intresse från marknaden att bygga. Totalt har riksdagen reserverat 5,25 miljarder kronor för stöd till utbyggnad av IT-infrastruktur. För närvarande pågår en utbyggnad och uppgradering av såväl det riks-täckande s.k. stomnätet som regionala och lokala nät. I augusti 2000 gav regeringen Affärsverket Svenska kraftnät i uppdrag att bygga ett nationellt stomnät med hög överföringskapacitet. Det skulle förbinda alla Sveriges kommuner med varandra och vara öppet för alla operatörer. I mars 2003 hade 215 kommuner anslutits. Utbyggnaden av detta har skett på kommersiella grunder. För de kommuner som inte anslutits finns sedan 2003 en möjlighet att ansöka om stöd för anslutning till stomnät (förordning 2003:26). Den 1 juli 2001 trädde förordningen (2001:350) om stöd till kommuner för anläggande av ortssammanbindande telenät m.m. samt förordningen (2001:349) om stöd till kommuner för upprättande av IT-infrastrukturprogram i kraft.

I januari 2001 trädde lagen (2000:1335) om kreditering på skattekonto av stöd till kommuner för anläggande av lokala telenät samt förordningen (2000:1469) om stöd till kommuner för anläggande av telenät i kraft. Stödet avser glest bebyggda områden där utbyggnad inte sker på marknadsmässiga villkor.

I lagen om elektronisk kommunikation (2003:389) finns regler om att varje operatör kan av regleringsmyndigheter åläggas att mot marknadsmässig ersättning tillhandahålla samlokalisering (t.ex. i master) om det krävs för att skydda miljö, folkhälsa eller allmän säkerhet eller för att

uppnå mål för fysisk planering. Åtgärden kan vidtas när det för operatören saknas möjlighet till alternativa genomförbara lokaliseringar.

Vid sitt möte i Riga i september 2001 kom Östersjörådets IT-ministrar överens om ett närmare samarbete och om att ytterligare stärka regionens ledande position inom IT-sektorn, allt inom ramen för den Nordliga eDimensionens Handlingsplan. En av sju särskilt utvalda inriktningar för det fortsatta arbetet är eEnvironment, inom vilket område man önskar skapa en större respekt för miljön, främja miljöaktiviteter och stödja kapacitetsutbyggnaden för utveckling av en sund miljöpolitik i regionen. Målet är att öka användningen av Internet som ett redskap inom miljöledningsområdet och beslutsfattandet genom att skapa en ökad tillgänglighet till miljöinformation, bygga en arena för dialog, skapa ökad insikt och deltagande i beslutsprocessen samt synliggöra olika lokala miljöinitiativ. IT kan utgöra en grund för bättre utnyttjande av resurser och ett reducerat tryck på miljön.

8 Vissa generella verktyg för hållbar utveckling

Regeringens bedömning: Det är angeläget med en dialog mellan stat och näringsliv om hur en hållbar utveckling kan uppnås. Boverkets respektive Naturvårdsverkets kommande redovisningar med utvärdering av de två pågående dialogprojekten Bygga/Bo respektive Framtida Handel är viktiga som en grund för hur dialog och överenskommelser kan användas som styrmedel.

Det är önskvärt att hållbarhetsbedömningar görs i större utsträckning av viktigare handlingsprogram, planer och projekt.

Regeringen avser att ge Naturvårdsverket i uppdrag att klarlägga frågor kring frivilliga överenskommelser.

Inriktningen på arbetet med en hållbar utveckling innebär en stärkt helhetssyn. Insatser inom skilda politikområden – ekonomisk tillväxt, miljö och naturresursanvändning och social utveckling – måste samverka och ömsesidigt förstärka varandra. En bättre samordning av olika insatser kan medverka till att målkonflikter och suboptimeringar undviks till förmån för synergieffekter och långsiktiga resultat.

För detta krävs en bred arsenal av verktyg och styrmedel som gynnar en samordning av olika åtgärder. Såväl lagstiftning och ekonomiska styrmedel liksom teknikutveckling, informationsinsatser och frivilliga åtaganden bör samspela. Åtgärder och investeringar för miljöanpassning kan också bidra till samhällsekonomiska vinster, förbättrad folkhälsa, bättre arbetsmiljö samt en positiv utveckling av näringsliv och sysselsättning.

Trots ansatser till en ökad helhetssyn och bättre samordning med sektorsövergripande program och insatser på alla nivåer finns fortfarande hinder för tvärsektorielt arbete. Ett sådant hinder kan vara styrmedel som inte uppmuntrar till ett hållbart beteende. I vissa fall kan det övergripande målet om en långsiktigt hållbar utveckling motarbetas av olika styrmedel. Hållbarhetsbedömningar bör därför kunna användas på ett mer genomarbetat sätt vid utformningen av planer, program och andra

former av beslut. Ett helhetstänkande innebär att det i vissa fall kan vara mer effektivt att utveckla styrmedel som inte specifikt inriktar sig på miljö eller på det sociala området utan har integrerat de tre dimensionerna i hållbar utveckling. Sådana styrmedel kan vara en vidareutveckling av miljöledningssystem till ledningssystem för en hållbar utveckling, av miljömärken till hållbarhetsmärken, av miljökrav vid upphandling till miljömässiga, sociala och etiska krav. Eftersom ekonomiska styrmedel är de viktigaste verktygen för en hållbar utveckling, är det angeläget att dessa utformas så att de leder till hållbara konsumtions- och produktionsval och hållbara beteenden.

I avsnitt 7 ges exempel på styrmedel och verktyg som tillämpas inom respektive kärnområde. Nedan redovisas sektorsintegrering och hållbarhetsbedömningar samt andra styrmedel, existerande eller under utveckling, där begreppet hållbar utveckling har integrerats.

Sektorsintegrering

Sektorsintegrering används inom många politikområden. Utgångspunkten är att ett politikområdes övergripande mål skall integreras i andra politikområden och sektorer.

En framgång i arbetet för hållbar utveckling är principen om samhällssektorernas miljöansvar. Den har lett till den pågående processen med en sektorsintegrering som innebär att ekonomiska och andra överväganden sammanvävs med miljöhänsyn i planering och beslutsfattande. Sektorsintegrering tillämpas även inom EU genom den s.k. Cardiffprocessen för miljöintegration. Uppföljning och utvärdering krävs fortlöpande av hur sektorsansvaret utvecklas.

Även andra aspekter än miljö står i fokus i integreringsprocesser. Exempelvis innebär den nya inriktningen på folkhälsoarbetet att insatser för att nå folkhälsomålen skall integreras i andra politikområden. Målen inom jämställdhetspolitiken är ett annat exempel. Transportpolitiken har inrymt såväl miljö- och kulturmiljö- som jämställdhetsperspektiv.

För att myndigheternas åtgärder skall bli mer samstämda är samarbetet mellan myndigheterna mycket betydelsefullt. Regeringens bedömning är att sektorsansvaret successivt skall vidareutvecklas. Viktiga delar i utvecklingen av sektorsintegreringen är lärande, erfarenhetsutbyte och kontinuerliga förbättringar samt systemsyn och kostnadseffektivitet.

Ekonomistyrningsverket, Statskontoret och Statens kvalitets- och kompetensråd har i september 2003 på regeringens uppdrag redovisat en kartläggning av hur sektorsövergripande och förvaltningspolitiska krav hanteras i regeringens styrning av statsförvaltningen. Mot bakgrund av förslagen i myndigheternas rapport pågår inom Regeringskansliet ett arbete med att förbättra och effektivisera hanteringen av sektorsövergripande krav och lämpliga förvaltningspolitiska krav i myndighetsstyrningen. Inriktningen är att åtgärderna skall utgå från principen om verksamhetsanpassad myndighetsstyrning.

Konsekvensanalyser och hållbarhetsbedömningar

En allsidig belysning av tänkbara konsekvenser av olika beslut är en grundförutsättning för att kunna bedöma om beslutet bidrar till en hållbar utveckling. Samhällsekonomiska konsekvensanalyser, i vilka olika effekter värderas i monetära termer, har ofta som ambition att vara

allsidiga. Sådana analyser görs exempelvis regelbundet inom det transportpolitiska området och av offentliga utredningar. Det kan dock vara svårt att mäta och värdera samtliga konsekvenser.

Instrument för att på ett verkningsfullt sätt integrera miljöhänsyn i planerings- och beslutsprocesser utvecklas fortlöpande. Dessa har i hög grad inspirerat till en utveckling av verktyg för att analysera också andra konsekvenser, såsom sociala konsekvensbeskrivningar, bedömningar av konsekvenser för barns villkor eller analyser ur ett jämställdhetsperspektiv. Under senare år har även arbete skett med att utveckla metoder för att bedöma i vilken utsträckning förslag inom olika politikområden samt internationella och regionala handelsavtal verkar i riktning mot hållbar utveckling i vid mening.

EG-kommissionen arbetar för att införa konsekvensanalyser som ett verktyg för att förbättra kvaliteten och samstämmigheten i utarbetande av politiska åtgärder på EU-nivå. Analyserna skall bidra till ett verkningsfullt och effektivt regelverk och till ett mer konsekvent genomförande av gemenskapens strategi för hållbar utveckling. Med hjälp av konsekvensanalyser kan de sannolika positiva och negativa konsekvenserna av föreslagna politiska åtgärder kartläggas. Det skapar möjligheter för väl underbyggda bedömningar av förslagen och bidrar till information om vilka avvägningar som behöver göras i förhållande till konkurrerande mål. Hållbarhetsbedömningar har gradvis införts fr.o.m. 2003 för alla viktiga initiativ från EG-kommissionen, dvs. de som läggs fram i den årliga politiska strategin eller senare i kommissionens arbetsprogram.

Den nya metoden för konsekvensanalyser innebär att alla analyser som rör de direkta och indirekta konsekvenserna av ett visst förslag integreras till ett övergripande instrument. Det sker således en övergång från den tidigare situationen med en rad delvis avgränsade och sektorsvisa analyser. Den nya metoden omfattar en gemensam uppsättning grundläggande frågor, minimistandarder för analysen och ett gemensamt rapporteringsformat.

I flera länder överväger man också att införa hållbarhetsbedömningar. I Storbritannien kommer hållbarhetsbedömningar att bli obligatoriska för lokala utvecklingsdokument och regionala markanvändningsstrategier. Där anser man att miljöbedömningar måste bli en integrerad del i sådana bedömningar.

Det miljöbegrepp som används i EG-direktiven om miljöbedömningar liksom i miljöbalken är brett och innefattar även bl.a. hälsa, befolkning, kulturarv och materiella tillgångar. Såväl sociala liksom till en del även ekonomiska hållbarhetsaspekter ingår således i de miljöbedömningar som görs. Det bör därför finnas goda möjligheter att miljöbedömningar kan kompletteras med ytterligare aspekter på ekonomisk och social hållbarhet så att de kan utgöra heltäckande hållbarhetsbedömningar. Det är troligt att många kommuner kommer att ta initiativ till att utveckla sådana bedömningar när de skall börja tillämpa de nya bestämmelserna om bedömning av planer och program. En sådan utveckling är önskvärd och hållbarhetsbedömningar bör i större utsträckning göras för viktigare handlingsprogram, planer och projekt. Forskning pågår i Sverige om utveckling av hållbarhetsbedömningar som strategiska verktyg. I de råd och den vägledning som Naturvårdsverket och Boverket skall utarbeta

för tillämpning av de nya bestämmelserna om miljöbedömning av planer och program finns tillfälle att även visa på möjligheterna att utveckla bedömningen till att täcka de tre hållbarhetsdimensionerna. Skr. 2003/04:129

Dialog med näringslivet och frivilliga avtal

Hållbar utveckling är en process som kräver dialoger i alla sektorer och på alla nivåer i samhället. Genom dialog kan samhället förbereda sig för en omställning till mer hållbara produkter, tjänster och system som kan tillgodose människors behov utan att äventyra de ekosystem vi är beroende av och utan att minska naturkapitalet.

Den önskvärda omställningen förutsätter engagemang och motivation från många aktörer vilket kräver en stor öppenhet. Diskussioner om hållbar utveckling kan ge en bas för gemensam förståelse. Med utgångspunkt från detta fick Miljövårdsberedningen (Jo 1968:A) regeringens uppdrag att inleda dialog med näringslivet om dess arbete med en hållbar utveckling. Arbetet presenterades i betänkandet Tänk nytt, tänk hållbart! – dialog och samverkan för hållbar utveckling (SOU 2001:20).

En dialog mellan näringslivet och staten kan ha till syfte att enas om frivilliga överenskommelser eller att endast utbyta information. Om syftet är att samtala och nå ömsesidig förståelse kan dialog ses som en form av informativt styrmedel. En dialog kan också vara mer omfattande och ha till syfte att katalysera arbetet med en hållbar utveckling eller underlätta införandet av existerande eller nya styrmedel. En viktig aspekt är att överbrygga gapet mellan de korta tidshorisonter som gäller för de flesta aktiviteter i samhället och de långa tidsperspektiven för förändringar i vår miljö.

Överenskommelser som styrmedel är relativt nytt i Sverige. Överenskommelser på miljöområdet redovisas i Naturvårdsverkets rapport från 2000 Miljööverenskommelser – en möjlighet i miljöarbetet? (rapport 5064). Omfattande åtaganden om åtgärder av enskilda företag eller branschorganisationer som är en följd av förhandlingar med offentliga myndigheter har vunnit sitt gillande bland dessa. Inom området ryms allt från frivilliga åtaganden till överenskommelser och bindande avtal.

Enligt Naturvårdsverkets rapport finns det 17 överenskommelser på miljöområdet mellan staten och näringslivet som tagits fram under 1990-talet i Sverige. Överenskommelser har gjorts både med enskilda företag och med branscher. En branschöverenskommelse kan innehålla mål för branschens arbete eller ett handlingsprogram som företag kan ansluta sig till. Exempel på överenskommelser med branscher är utfasningen av blyad bensin, byggsektorns frivilliga producentansvar för byggvaror samt insamlingen av kontorspapper. Överenskommelser kan också göras med enskilda företag. I mars 2000 ingick Näringsdepartementet tillsammans med bil- och lastbilstillverkarna i Sverige ett samverkansprogram om utveckling av mer miljöanpassade fordon.

Ett resultat av Miljövårdsberedningens ovan nämnda uppdrag är de två dialogprojekten Bygga Bo och Framtida Handel. Deltagarna i dialogerna har definierat ett antal långsiktiga mål, som alla har sin utgångspunkt i en vision om att en hållbar bygg- och fastighetssektor respektive handelssektor kan bli verklighet inom loppet av en generation. Aktörerna

förbinder sig att bidra till att respektive dialoggrupps mål uppnås samt att vidta vissa konkreta åtgärder (se www.byggabodialogen.se samt www.framtidahandel.se).

Miljövårdsberedningen anser att erfarenheterna från de två dialogerna är goda och föreslår i sitt betänkande dialog och överenskommelser som ett väsentligt komplement till andra styrmedel. Beredningen anser även att regeringen bör inrätta en särskild sammanhållande funktion som kan genomföra sektorsövergripande dialoger med näringslivet. Miljövårdsberedningens betänkande har remissbehandlats. De flesta remissinstanserna anser att dialog, samverkan och överenskommelser kan vara ett effektivt styrmedel i arbetet med en hållbar utveckling. Instanserna pekar bl.a. på att en dialog är särskilt positiv i komplexa processer som kräver förändringsarbete och systemutveckling. Metoden har stor potential att stimulera och få till stånd samarbete mellan sektorer och olika nivåer i samhället och bidrar till att skapa kontakter, nätverk och ny kunskap. Vidare anser en majoritet av instanserna att en sammanhållande funktion för arbetet behövs. Några instanser är negativa eller tveksamma till att använda sig av dialog och samarbete som arbetsform. De pekar framförallt på risken för oavsedda eller icke önskvärda effekter och för snedvridning av konkurrens samt att ansvarsförhållandena inom staten inte får suddas ut.

Regeringen anser i likhet med Miljövårdsberedningen att det är angeläget med dialog mellan stat och näringsliv om hur en hållbar utveckling kan uppnås. De två pågående dialogprojekten Bygga Bo respektive Framtida Handel har gått in i en ny fas där uppdrag givits åt Boverket respektive Naturvårdsverket att ansvara för arbetet. I uppdragen ingår att redovisa en samlad utvärdering av dialogprojektet senast den 31 december 2006. Regeringen anser att denna utvärdering är viktig som en grund för hur dialog och överenskommelser skall användas som styrmedel i fortsättningen.

När det gäller frivilliga överenskommelser pekar Miljövårdsberedningen på att det finns ett antal aspekter som måste beaktas. Det handlar om konkurrensneutralitet, småföretagens möjligheter, risk för fripassagerare och behovet av insyn och öppenhet. Beredningen föreslår att en särskild utredning bör få i uppgift att se över om det behövs ett ramverk för överenskommelser mellan stat och näringsliv som är fastställt genom lag. Vidare föreslår beredningen att de överenskommelser som har gjorts i Sverige utvärderas. Remissinstanserna stödjer i stort beredningens förslag.

Regeringen anser liksom beredningen att frågor kring frivilliga överenskommelser bör klargöras och avser att ge Naturvårdsverket i uppdrag att se över behovet av ett ramverk för överenskommelser mellan stat och näringsliv som är fastställt genom lag. I uppdraget skall ingå att utreda hur överenskommelser och åtaganden förhåller sig till de krav som ställs i miljöbalken samt att utvärdera de överenskommelser som har gjorts i Sverige.

Partnerskap

Ett mer organiserat förfarande för frivilligt samarbete mellan olika intressenter i syfte att fortsätta genomförandet av Agenda 21 är ett av resultaten från FN:s världstoppmöte om hållbar utveckling i

Johannesburg. Inför mötet fastslogs kriterier för s.k. partnerskap som presenteras som en del av resultatet från toppmötet. För att uppfylla dessa kriterier skall ett partnerskap avse åtaganden och aktionsinriktade samarbeten, dvs. ha karaktären av ett specifikt projekt. De skall behandlas, beslutas och genomföras gemensamt av deltagarna. Dessutom skall de ha tydligt definierade mål, förväntade resultat, tidsgränser, finansiering samt samordnings- och uppföljningsmekanismer. Projekten skall följas upp och rapporteras till FN:s kommission för hållbar utveckling. Från svensk sida har framhållits att det är viktigt att projekten kompletterar handlingsplanen från Johannesburg och innehåller en tydlig integration av ekonomiska, sociala och miljömässiga faktorer.

Ett viktigt syfte med partnerskap är att involvera näringslivet i arbetet för en hållbar utveckling. Ett partnerskap kan dock även avse samarbete mellan myndigheter, t.ex. i nord/syd rörande gemensamma frågor.

Sverige anmälde två partnerskapsprojekt till toppmötet i Johannesburg, nämligen Hållbar utveckling i Viktoriasjöregionen (Sida) och Global Health & Development Chart (Karolinska Institutet).

Hållbarhetsredovisning

Information är grunden för riktiga beslut. Regeringen ser mycket positivt på företagens redovisning av sitt arbete för en hållbar utveckling och stödjer, i enlighet med den genomförandeplan som beslutades på toppmötet i Johannesburg, rapportering bl.a. i enlighet med Global Reporting Initiatives riktlinjer för hållbarhetsrapporter.

Global Reporting Initiative (GRI) startades 1997 i syfte att utveckla, främja och sprida en global, allmänt accepterad modell för organisationers och företags frivilliga hållbarhetsredovisning. Målsättningen är att informationen skall uppfylla samma kvalitetskrav som de som gäller för finansiell redovisning.

I GRI:s riktlinjer finns kriterier för redovisning av sociala, ekonomiska och miljömässiga faktorer. Avseende ekonomiska faktorer är tanken att redovisningen skall vara ett komplement till den traditionella finansiella redovisningen. I redovisningen ingår förutom vinst, utdelning, etc. även information om hur samhällets ekonomi påverkas genom företags användning av resurser. Redovisning och GRI:s riktlinjer behandlas även i avsnittet 7.6.2.

Upphandling

I arbetet med att förändra konsumtions- och produktionsmönstren kan de krav som ställs vid inköp vara ett kraftfullt verktyg. Genom att ställa miljömässiga, sociala och etiska krav på produkter och tjänster eller på det säljande företaget i sig, stimuleras företagen att minska negativ påverkan på miljön och samhället. Offentlig upphandling behandlas i avsnittet 7.6.4.

Hållbarhetsledningssystem

Det finns i dag flera likartade sätt att integrera tvärgående frågor som kvalitet, arbetsmiljö, miljö och jämställdhet i en organisation. Miljöledningssystem är ett verktyg för att strukturera miljöarbetet i ett företags eller en organisations planering och verksamhet. Det miljöledningssystem som används mest i Sverige är det internationella systemet ISO

14001. EU:s miljöledningssystem EMAS bygger på samma principer som ISO 14001 men kräver därutöver en årlig redovisning. Andra miljöledningssystem finns också, t.ex. för skolor och daghem, skogsbruk och för småföretag. Kvalitetsaspekter omhändertas i kvalitetsledningssystemet ISO 9000. Liknande system för sociala frågor som rör bl.a. arbetsmiljö, jämställdhet och mångfald blir vanligare. I syfte att effektivisera har de olika systemen i praktiken ofta förts samman på företagsnivå.

Investeringsprogram

De lokala investeringsprogrammen och klimatinvesteringsprogrammen är några av de viktigaste nationella instrumenten för att främja investeringar i ny teknik. Under åren 1998–2003 beviljades kommunerna 6,2 miljarder kronor i stöd till sina lokala investeringsprogram för ekologiskt hållbar utveckling. Det huvudsakliga syftet med de lokala investeringsprogrammen var att öka takten i omställningen av Sverige till ett ekologiskt hållbart samhälle. Ett annat syfte var att programmen skulle bidra till ökad sysselsättning. De lokala investeringsprogrammen utvärderas för närvarande. Den totala investeringsvolymen för programmen beräknas uppgå till ca 27 miljarder kronor, varav 21 miljarder kronor är miljörelaterade investeringar. Insatserna har bl.a. inneburit stora förbättringar på miljöområdet men har också beräknats bidra till 20 000 årsarbeten och 2 000 permanenta jobb.

Efterföljare till de lokala investeringsprogrammen är klimatinvesteringsprogrammen. Riksdagen har under åren 2002–2004 beslutat om sammanlagt 840 miljoner kronor för klimatinvesteringsprogram. Regeringen föreslår i 2004 års ekonomiska vårproposition (prop. 2003/04:100) att klimatinvesteringsprogrammet utökas med 50 miljoner kronor 2005 och 150 miljoner kronor 2006. Detta möjliggör en ökad takt och höjda ambitioner i klimatarbetet. Satsningarna på forskning och utveckling inom energi- och transportområdet är nödvändiga för att utveckla morgondagens energisnåla teknik. Dessutom ges möjligheter att mobilisera ett lokalt arbete och föra ner klimatarbetet till enskilda människor och stimulera den kreativitet och det engagemang som finns lokalt, i det lokala näringslivet, i lokala institutioner och hos allmänheten.

Dessa investeringsprogram har sitt fokus på miljöförbättringar men förväntas även ge positiva effekter på andra sektorer i samhället, bl.a. sysselsättningen.

9 Fortsatt genomförande och uppföljning

9.1 Uppföljning

För att utnyttja resurserna så effektivt som möjligt är det viktigt att åtgärder följs upp och utvärderas. Det är också viktigt att det sker en återkoppling av erfarenheter och resultat till medarbetare, invånare, företag etc.

Indikatorer

Det pågår ett intensivt arbete inom bl.a. FN-systemet, OECD, EU och Norden med att utveckla indikatorer som speglar resultatet av arbetet kring hållbar utveckling. Regeringen verkar för att öka samordningen i arbetet och jämförbarheten mellan indikatorerna.

Europeiska rådet antog i december 2003 strukturindikatorer för att beskriva arbetet inom ramen för Lissabonprocessen. Dessa indikatorer skall ses som ett komplement till den längre lista med indikatorer som EG-kommissionen har utarbetat. Indikatorerna ingick i underlaget inför EU:s vårtoppmöte 2004. Därutöver är det tänkt att indikatorerna skall kommuniceras med media och andra aktörer.

Nationellt utarbetas inom respektive politikområde indikatorer för frågor som rör hållbar utveckling. Det kan handla om folkhälsa, jämställdhet, barn och ungdom, näringsliv eller global utveckling. Sedan 1998 har fem s.k. gröna nyckeltal redovisats i den ekonomiska finansplanen. Dessa är användning av energi, utsläpp av försurande ämnen, utsläpp av koldioxid, bensenhalten i tätortsluft samt tillförseln av kväve och fosfor till haven. De skall ses som ett komplement till den traditionella ekonomiska redovisningen. Under 2001 utarbetade Statistiska centralbyrån (SCB) i samarbete med Naturvårdsverket en första uppsättning om 30 indikatorer för att beskriva Sveriges omställning till hållbar utveckling (Sustainable Development Indicators for Sweden – a first set 2001). Avsikten med dessa indikatorer har varit att belysa omställningen till ett mer socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart Sverige.

Som ett led i uppföljningen av den nationella strategin för hållbar utveckling har data i de befintliga 30 hållbarhetsindikatorerna uppdaterats av SCB under hösten 2003. Stockholm Environment Institute (SEI) har också granskat indikatorerna och lämnat förslag till hur de kan utvecklas.

I många kommuner och regioner pågår också ett arbete med att utifrån olika nationella mål och indikatorer utarbeta lokala hållbarhetsindikatorer. Det är viktigt att det i arbetet kring hållbar utveckling finns en koppling mellan internationella, nationella, regionala och lokala hållbarhetsindikatorer. På så sätt underlättas kommunikation och det är möjligt att tydliggöra kopplingen och sambandet mellan lokala aktiviteter å ena sidan och nationell eller internationell påverkan å andra sidan. Återkoppling av resultat är viktigt för att skapa intresse och engagemang. Det är därför önskvärt att hållbarhetsindikatorerna skall vara möjliga att följa upp så lokalt som möjligt. Ett system för datainsamling som möjliggör att mer data kan användas och kommuniceras lokalt behöver därför utvecklas. Samtidigt bör övervägas hur dessa indikatorer på bästa sätt skall kommuniceras gentemot olika målgrupper, vilka kanaler som skall användas, hur ofta indikatorerna skall uppdateras etc. Indikatorerna i sig själva kan, rätt utformade, medverka till aktiva val i en viss riktning.

Det är viktigt att indikatorer konstrueras och kommuniceras på ett åskådligt sätt. Det ekologiska fotavtrycket är ett exempel på detta. Fotavtrycket kan sägas beskriva den yta mark som behövs för att försörja en individ med det han/hon konsumerar samt omhändertar det avfall som genereras. Arbetet med att utveckla och förfina mätmetoderna pågår.

Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat föreslog i sitt slutbetänkande att SCB i samarbete med berörda myndigheter och andra samhällsinstitutioner skulle vidareutveckla arbetet med hållbarhetsindikatorer. Därutöver underströks vikten av att tillskapa en struktur som möjliggör att mer data kan användas lokalt. Flera remissinstanser ansåg att det är positivt att ett begränsat antal lättillgängliga indikatorer utarbetas. Flera lokala instanser framhåller vikten av att den lokala nivån involveras i utvecklingsarbetet. Konsumentverket och Länsstyrelsen i Dalarna pekar på betydelsen av att arbetet samordnas med bl.a. miljömålsarbetet. Regeringen anser det viktigt att utveckla indikatorer som kan bidra till att stimulera agerande på såväl lokal, regional som nationell nivå. Det är viktigt att de indikatorer som utarbetas knyter an till det arbete som bedrivs inom bl.a. folkhälsoarbetet, miljömålsarbetet, FN, OECD och EU. En av uppgifterna för kansliet för hållbar utveckling vid Stadsrådsberedningen är att se över hur indikatorer som beskriver hållbar utveckling kan vidareutvecklas.

Uppföljning av åtgärder

Som en del i uppföljningsarbetet är det viktigt att de förslag till åtgärder som föreslås i strategin kontinuerligt följs upp. Uppföljningen kan också prioritera angelägna frågor som kan kräva särskild uppmärksamhet.

Utåtriktade aktiviteter

En viktig del i arbetet med att följa upp strategin är, utöver indikatorerna och uppföljningen av åtgärder, att också regelbundet genomföra utåtriktade aktiviteter för att återkoppla och sprida erfarenheter, resultat och kunskap kring arbetet samtidigt som det blir möjligt att samla in erfarenheter, synpunkter och nya idéer till det fortsatta arbetet. Åtgärder och initiativ krävs på alla nivåer i samhället för att den nationella strategin skall omsättas och förverkligas. En förutsättning för att uppnå detta är att det finns kunskap och information om strategin hos alla aktörer. Detta kan uppnås genom seminarier och konferenser eller andra former av aktiviteter. Som ett led i arbetet med att utveckla strategin har en kommunikationsplan utarbetats. Denna plan tar delvis fasta på de tankegångar som fördes fram i Naturvårdsverkets förslag till nationell kommunikationsstrategi för Agenda 21 (rapport 5059). Regeringen har, som angivits i avsnitt 5.2, uppdragit åt IEH att bistå och stötta lokala myndigheter och kommuner i deras arbete att omsätta den nationella strategin på lokal nivå.

9.2 Revidering

Möjligheter att ge synpunkter via Internet, webbkonsultation

Som ett led i arbetet med att samla in synpunkter och kommentarer i samband med revideringen av den nationella strategin för hållbar utveckling skickade miljöministern ut ett vykort i mitten av december 2003 till landets kommuner, myndigheter och organisationer som uppmanades till att lämna synpunkter och förslag på en särskild hemsida.

I en särskild enkät via Internet kunde man anonymt besvara fem frågor. De handlade om vad som kunde förbättras i samband med

revidering av strategin, vilka som är de tre största problemen ur ett hållbarhetsperspektiv 2010, de tre viktigaste åtgärderna för att komma till rätta med problemen, vilka åtgärder regeringen kan vidta samt hur intresset för hållbar utveckling kan öka och vidmakthållas. Från mitten av december 2003 till början av februari 2004 inkom över 240 svar, med fler än 1 000 förslag.

De viktigaste frågorna som lyftes fram är bl.a. klimatförändringar, människors brist på engagemang och att ekonomin ofta väger tyngre än miljöfrågorna. Synpunkterna på hur man kan komma till rätta med detta spänner över ett brett område. Bl.a. framhålls vikten av tydliga och uppföljningsbara mål, att rollfördelningen mellan olika nivåer och aktörer behöver klargöras, att folkhälsa och arbetsliv bör ges större vikt, att det måste löna sig att vara miljövänlig samt vikten av utbildning om hållbar utveckling på alla nivåer. Regeringen måste också enligt enkätsvaren skapa ett politiskt tryck i hållbarhetsfrågan, tydligare lyfta in hållbarhetsaspekterna i all utbildning, återkoppla resultat och sprida information och goda exempel samt skapa långsiktiga och tydliga mål kring exempelvis energipolitiken.

Kommande uppföljningar och revideringar

Strategin behöver regelbundet följas upp för att spegla samhällsutvecklingen. För att ligga i fas med andra processer, såväl nationellt som inom EU, avser regeringen att revidera strategin under 2006. Därefter bör strategin följas upp en gång per mandatperiod.

Regeringen avser att inför kommande uppföljningar och revideringar i ett tidigt skede i processen bjuda in olika aktörer, organisationer och enskilda, för att på så sätt öka intresset och bredda ägarskapet för strategin och dess genomförande.

Förteckning över remissinstanser för Nationalkommitténs för Agenda 21 och Habitat betänkande En hållbar framtid i sikte (SOU 2003:31)

Storstadskansliet, Miljövårdsberedningen, Brottsförebyggande rådet, Statskontoret, Statistiska centralbyrån, Konsumentverket, Ungdomsstyrelsen, Styrelsen för internationellt utvecklingsarbete, Socialstyrelsen, Statens folkhälsoinstitut, Barnombudsmannen, Riksrevisionsverket, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Länsstyrelsen i Kronobergs län, Länsstyrelsen i Blekinge län, Länsstyrelsen i Dalarnas län, Länsstyrelsen i Jämtlands län, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Statens skolverk, Myndigheten för skolutveckling, Högskoleverket, Stockholms universitet, Kungliga Tekniska högskolan, Örebro universitet, Chalmers tekniska högskola, Statens jordbruksverk, Sveriges lantbruksuniversitet, Centrum för biologisk mångfald, Statens kulturråd, Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket, Stiftelsen för Miljöstrategisk forskning, Boverket, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Statens institut för ekologisk hållbarhet, Banverket, Vägverket, Sjöfartsverket, Luftfartsverket, Statens institut för kommunikationsanalys, Arbetsmiljöverket, Jämställdhetsombudsmannen, Glesbygdsverket, Statens energimyndighet, Integrationsverket, Verket för näringslivsutveckling, Verket för innovationssystem, Stockholms stad, Norrköpings kommun, Växjö kommun, Kalmar kommun, Helsingborgs stad, Kristianstads kommun, Malmö stad, Borås stad, Grästorps kommun, Göteborgs stad, Marks kommun, Trollhättans kommun, Arvika kommun, Örebro kommun, Borlänge kommun, Sundsvalls kommun, Lycksele kommun, Umeå kommun, Luleå kommun, Stockholms läns landsting, Region Skåne, Västra Götalandsregionen, Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska Naturskyddsföreningen, Svenskt Näringsliv, Företagarnas Riksorganisation, Lantbrukarnas Riksförbund, Tjänstemännens Centralorganisation, Landsorganisationen i Sverige, Agenda 21-forum Skåne, Gröna Korset, Folkrörelserådet Hela Sverige ska leva!, Hyresgästernas Riksförbund, Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer, Studieförbundet Riksförbundet, Sveriges Arkitekter

Förteckning över remissinstanser för Miljövårdsberedningens betänkande Tänk nytt, tänk hållbart! – dialog och samverkan för hållbar utveckling (SOU 2001:20)

Kammarkollegiet, Statskontoret, SIS Miljömärkning AB, Styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll, Kommerskollegium, Socialstyrelsen, Folkhälsoinstitutet, Ekonomistyrningsverket, Riksrevisionsverket, Nämnden för offentlig upphandling, Konsumentverket, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Stockholms universitet, Linköpings universitet, Lunds universitet, Stiftelsen Institutet för Framtidsstudier, Statens jordbruksverk, Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket, Kemikalieinspektionen, Stiftelsen för miljöstrategisk forskning, Stiftelsen för internationella institutet för industriell miljöekonomi vid Lunds universitet, IVL Svenska Miljöinstitutet AB, Boverket, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Statens institut för ekologisk hållbarhet, AB Svenska Miljöstyrningsrådet, Banverket, Vägverket, Rikstrafiken, Sjöfartsverket, Luftfartsverket, Statens institut för kommunikationsanalys, Konkurrensverket, Sveriges geologiska undersökning, Statens Energimyndighet, Verket för näringslivsutveckling, Verket för innovationssystem, Sveriges Provnings- och Forskningsinstitut AB, Vattenfall AB, Haninge kommun, Malmö kommun, Karlstads kommun, Hofors kommun, Handikappförbundens Samarbetsorgan, Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska Naturskyddsföreningen, Svensk Handel, Svenskt Näringsliv, Företagarnas Riksorganisation, Kooperativa förbundet, Föreningen Sveriges Skogsindustrier, Tjänstemännens Centralorganisation, Sveriges Akademikers Centralorganisation, Landsorganisationen i Sverige, Svenska Bankföreningen, Astma- och allergiförbundet, Asplunds Bygg AB, Bengt Dahlgren AB, Bil Sweden, Branschföreningen Tågoperatörerna, Dagligvaruleverantörers förbund, Ericsson, FöreningsSparbanken, IT-Företagen, Kemikontoret, Livsmedelsindustrierna, Miljöförbundet Jordens vänner, NCC AB, Näringslivets miljöchefer, Procordia Food AB, Schenker-BTL AB, SIS – Swedish Standards Institute, Svenska Renhållningsverksföreningen, Svenska Åkeriförbundet, Sveriges Byggindustrier, Sveriges Fastighetsägareförbund, Sveriges Konsumenter i Samverkan, Sveriges konsumentråd, Tankebolaget AB, White arkitekter AB, Världsnaturfonden, Återvinningsindustrierna

Agenda 21 Handlingsprogram för hållbar utveckling som antogs vid FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992. Handlingsplanen innebär att människor och organisationer på alla nivåer i samhället ändrar de vanor och beteenden som skadar miljön. Målet är att få bukt med miljöproblemen och utrota fattigdomen. Orden Agenda 21 står för "dagordning för det 21:a århundradet".

CSD United Nations Commission on Sustainable Development

CSR Corporate Social Responsibility

EFSA European Food Safety Authority

EHIS European Environment and Health Information System

EMAS Eco-Management and Audit Scheme

FHI Statens Folkhälsoinstitut

FSC Forest Stewardship Council

GMO Genetiskt modifierade organismer

GRI Global Reporting Initiative

Habitat Ett handlingsprogram som världens statschefer kom överens om att genomföra i respektive länder vid FN:s världskonferens i Istanbul 1996 (HABITAT II). Den har stora likheter med den överenskommelse som träffades vid världskonferensen i RIO 1992 (Agenda 21). Ordet Habitat står för boplats. Det som skiljer Habitat och Agenda 21 åt är att Agenda 21 primärt har miljömässiga utgångspunkter medan Habitat har bebyggelse som utgångspunkt.

HELCOM Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area

IEH Statens institut för ekologisk hållbarhet

ILO International Labour Organization

IMO International Maritime Organization

ISO Internationella standardiseringsorganisationen

IPCC Intergovernmental Panel on Climate Change

IPP Integrerad produktpolitik

KEMI Kemikalieinspektionen

KLIMP Klimatinvesteringsprogram

LIP Lokala investeringsprogram

NIS Newly Independent States

NUTEK Verket för näringslivsutveckling

OECD Organisation for Economic Co-operation and Development

OSPAR Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic

PCB Polyklorerade bifenyler

PEFC Programme for the Endorsement of Forest Certification Schemes

PSSA Particularly Sensitive Sea Area

REACH Registration, Evaluation and Authorisation of Chemicals

RTP Regionala tillväxtprogram

RUP Regionala utvecklingsprogram

SCALE European Environment and Health Strategy

SCB	Statistiska Centralbyrån
UNAIDS	Joint United Nations Programme on HIV/AIDS
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UNDESA	United Nations Department of Economic and Social Affairs
UNDP	United Nations Development Programme
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNFF	United Nations Forum on Forests
UNFPA	United Nations Population Fund
UNICEF	United Nations Children's Fund
VINNOVA	Verket för innovationssystem
WHO	World Health Organization
WTO	World Trade Organization

Skr. 2003/04:129
Bilaga 3

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 15 april 2004

Närvarande: Statsministern Persson, statsråden Ulvskog, Freivalds, Sahlin, Pagrotsky, Östros, Engqvist, Lövdén, Ringholm, Bodström, Sommestad, Karlsson, Lund, Nykvist, Andnor, Nuder, Johansson, Hallengren, Holmberg, Jämtin.

Föredragande: Lena Sommestad

Regeringen beslutar skrivelse En svensk strategi för hållbar utveckling

Beställningar

Riksdagens tryckeriexpedition, 100 12 Stockholm

Tel 08-786 58 10 • *Fax* 08-786 61 76

E-post ordermottagningen@riksdagen.se